

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

*« Η Πατριαρχική Οικογένεια και η Θέση της Γυναίκας στη
Σύγχρονη Ελληνική Κοινωνία.
Συγκρίνοντας τη Θέση των Γηγενών και των Αλβανίδων
Γυναικών. »*

ΑΜΑΝΑΤΙΔΗ ΜΑΡΙΑ
Α.Μ. 20685

Υπεύθυνος Καθηγητής: Απόστολος Παπαδόπουλος

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2014

Περιεχόμενα

Περίληψη: σελ: 5, 6

Εισαγωγή σελ: 7-9

Κεφάλαιο 1: Θεωρητικό Πλαίσιο σελ: 10- 25

Υπό ενότητα 1)

1.1.1 Πατριαρχία

1.1.2 Πατριαρχική Οικογένεια

1.1.3 Δομή της Πατριαρχικής Οικογένειας

Υπό ενότητα 2)

1.2.1 Κοινωνικό Φύλο - Η Θέση της Γυναίκας

1.2.2 Η Θέση της Γυναίκας - σε Χώρες του Τρίτου Κόσμου
- στις Αναπτυγμένες Κοινωνίες

1.2.3 Άνδρες/ Γυναίκες και Εργασία

Κεφάλαιο 2: Η Θέση της Γυναίκας στην Ελλάδα σελ: 26- 32

2.1 Αλλαγές στο Ρόλο των Γυναικών στην Ελλάδα

Κεφάλαιο 3: Οι Αλλοδαπές Γυναίκες στην Ελλάδα σελ: 33- 41

3.1 Μετανάστευση

3.2 Γυναικεία Μετανάστευση στην Ελλάδα

& η σχέση της με τις αστικές/ αγροτικές περιοχές

Κεφάλαιο 4: Μεθοδολογία- Συνεντεύξεις σελ: 42- 62

Κεφάλαιο 5: Ανάλυση των ευρημάτων των συνεντεύξεων σελ: 63- 70

5.1 Σημερινές Μορφές Συγκρότησης των οικογενειών Ελλάδα-
Αλβανία

Κεφάλαιο 6: Συμπεράσματα σελ: 71- 74

Βιβλιογραφία σελ: 75, 76, 77

Εφημερίδες σελ: 78

Ηλεκτρονική Βιβλιογραφία σελ: 79

Πίνακες σελ: 80

Ερωτηματολόγιο σελ: 81

Πρόλογος

Θα ήθελα αρχικά να ευχαριστήσω τον κύριο Απόστολο Παπαδόπουλο, με τη βοήθεια του οποίου ολοκλήρωσα αυτή την πτυχιακή. Μα κυρίως τον ευχαριστώ επειδή μέσω ορισμένων μαθημάτων που διδάχθηκα από αυτόν, γνώρισα έναν από τους κλάδους που με ενθουσιάζουν, αυτόν της ανθρωπογεωγραφίας.

Δεν θα 'θελα να φανώ άδικη και στους υπόλοιπους καθηγητές μου αλλά παραδέχομαι πως ορισμένα μαθήματα με έλκυαν ιδιαίτερα και έσπειραν το μικρόβιο να αναρωτηθώ με τι από όλα θέλω να ασχοληθώ αργότερα.

Το γεωγραφικό τοπίο, η πολιτισμική διάσταση αυτού και ο συνδυασμός της ατομικής και κοινωνικής ταυτότητας που προσπαθεί να οριστεί μέσα από την αλληλεπίδρασή τους ήταν μερικοί από τους λόγους που κατέληξα σε μια τέτοιου είδους πτυχιακή εργασία.

Ενώ ως γεωγράφοι διδασκόμαστε ένα πλήθος μαθημάτων, σε πολλούς τομείς και διαφόρων κατευθύνσεων, το κομμάτι της ανθρώπινης γεωγραφίας μου είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον γιατί είναι ζωντανό και θέλοντας ή μη δίνει τροφή για περαιτέρω μελέτη και έρευνα. Κλάδοι της γεωγραφίας όπως η ωκεανογραφία, η ιστορική γεωγραφία και το περιβάλλον παραμένουν εξίσου κλάδοι που αγαπώ ιδιαίτερα όμως.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα πτυχιακή με θέμα: «Η Πατριαρχική Οικογένεια και η Θέση της Γυναίκας στην Σύγχρονη Ελληνική Κοινωνία. Συγκρίνοντας την Θέση των Γηγενών και των Αλβανίδων Γυναικών», επιχείρησε να φωτίσει σε πρώτο στάδιο την αρχική δομή των κοινωνιών και τις σχέσεις εξουσίας των δύο φύλων, περιλαμβάνοντας έννοιες όπως είναι η πατριαρχία, η κατασκευή του κοινωνικού φύλου, οι κοινωνικές νόρμες και τα στερεότυπα. Το δεύτερο μέρος της πτυχιακής πραγματεύεται την εξέλιξη της θέσης των γυναικών στην Ελλάδα, μέσα από τις διαφορετικές μορφές ανισοτήτων που υπήρχαν και υπάρχουν, και πώς αυτές γίνεται προσπάθεια να αμβλυνθούν. Ακολουθεί ένα κεφάλαιο σχετικά με τις αλλοδαπές γυναίκες στην Ελλάδα, γίνεται αναφορά και σχολιασμός της μετανάστευσης, και στη συνέχεια της γυναικείας μεταναστευτικής ροής προς την Ελλάδα, και εστιάζει στις γυναίκες από την Αλβανία. Το τρίτο, και τελευταίο, τμήμα της πτυχιακής περιέχει την έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε οκτώ (8) γυναίκες από την Αλβανία μέσω ερωτηματολογίου, και θέλει να δώσει μια εικόνα εκ των έσω για την δομή της αλβανικής κοινωνίας, την θέση των γυναικών, και τη δυνατότητά τους να ενταχθούν αποτελεσματικά μέσα σε αυτή και να υιοθετήσουν συμπεριφορές ενός νέου, διαφορετικού περιβάλλοντος από το μητρικό τους. Τα συμπεράσματα της εργασίας αφορούν τη σύνδεση θεωρητικού και ερευνητικού περιεχομένου που προηγήθηκαν, καταλήγοντας στο ερώτημα εάν αυτή η σύνδεση είναι βάσιμη ή όχι, και τελικά ποια είναι τα αποτελέσματα της σύγκρισης ελληνίδων αλβανίδων γυναικών.

This diploma thesis, titled “The Patriarchal Family and the Status of Women in Contemporary Greek Society. Comparing the Status of Indigenous and Albanian Women”, is attempting to illuminate in the first part the original structure of society and the dominant relations of the two genders, including concepts such as the patriarchy, the construction of the social gender, the social norms and stereotypes. The second part of the thesis deals with the evolution of the women’s position in Greece, through the different forms of inequality that existed, and still exist, and about the attempts to alleviate them. Next, follows a chapter concerning foreign women in Greece, with a commentary on immigration, as well as the female migratory flow towards Greece. The chapter focuses on women from Albania. The third, and last, part of the thesis contains a survey that was conducted amongst eight (8) women from Albania through a questionnaire that tries to depict the inner structure of the Albanian society, the position of women and their capability to integrate efficiently in it and adopt new behaviors different from their maternal one. The conclusions of the thesis are concerned with the connection of both the theoretical and the research approaches above, leading to the question if this connection is valid or not, and finally what are the results of the comparison between Greek and Albanian women.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στόχος της εργασίας είναι να αποτυπωθεί αρχικά η έννοια της πατριαρχίας και το πώς αυτή ορίζει τις οικογένειες, ώστε να ακολουθήσει μετά η θέση των γυναικών από μια γενική σκοπιά στις σύγχρονες κοινωνίες, μέσα αλλά και έξω από το οικογενειακό περιβάλλον.

Πιο συγκεκριμένα σκοπός της γενικότητας αυτής, είναι να γίνει μετά μια ανάλυση της θέσης της γυναίκας στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία ακολουθούμενη από μία συγκριτική μελέτη μεταξύ γηγενών και αλβανίδων γυναικών. Η εργασία αποσκοπεί στο να γίνουν αντιληπτές οι διαφορές μεταξύ των γηγενών γυναικών και των αλβανίδων στην Ελλάδα, χώρα προέλευσης και υποδοχής αντίστοιχα, και το κατά πόσο οι μετανάστριες εντάσσονται και υιοθετούν νοοτροπίες διαφορετικές από τις πατροπαράδοτες δικές τους, εξελισσόμενες σε ένα νέο περιβάλλον. Όλο αυτό έγινε μέσα από οκτώ (8) συνεντεύξεις σε γυναίκες καταγόμενες από την Αλβανία, που επιλέχθηκαν βάσει της οικειότητας με το πρόσωπό μου, επομένως και της ειλικρίνειας με την οποία απαντούσαν στα ερωτήματα που τέθηκαν. Οι ηλικίες τους επέλεξα να είναι από τα 20 χρόνια και άνω ώστε να έχουν μία πλήρη σχετικά εικόνα αλλά και προσωπική άποψη των καταστάσεων και συμπεριφορών στις αλβανικές κοινωνίες ενώ δύο από τις γυναίκες που ερωτήθηκαν είναι μεγαλύτερες (ηλικίες: 5^{ης} και 8^{ης} σχεδόν δεκαετίας της ζωής τους.) Τα συμπεράσματα που παρουσιάζονται, έρχονται μετά από μια σταδιακή αναφορά, μελέτη, σχολιασμό και σύγκριση των γυναικών, ξεκινώντας από το αρχικό κομμάτι της εργασίας δηλαδή το θεωρητικό, καταλήγοντας και συνδυάζοντας την έρευνα που έγινε και την ανάλυση από μέρους μου αυτής.

Πιο αναλυτικά, τα κεφάλαια έχουν ως εξής:

Στο πρώτο μέρος του 1^{ου} κεφαλαίου δίνεται ο ορισμός της πατριαρχίας και το πώς αυτός δομεί και ορίζει μια οικογένεια που λειτουργεί πατριαρχικά. Δίνεται η έννοια του όρου, ο τρόπος έκφρασής του, οι κοινωνικές δομές πάνω στις οποίες συνεχίζει να υπάρχει και να αναπτύσσεται. Γίνετε αναφορά και αντιδιαστολή με τον γυναικείο φεμινισμό που εμφανίστηκε λόγω αυτού, κι έτσι έρχονται στη συνέχεια οι σχέσεις μεταξύ της οικογένειας όπως ήταν και όπως εξελίχθηκαν με το πέρασμα των χρόνων.

Στο δεύτερο κομμάτι του 1^{ου} κεφαλαίου μελετάται η γυναίκα ως κοινωνικό φύλο αφού δοθεί πρώτα ο ορισμός του, ο τρόπος με τον οποίο κατασκευάστηκε και τι το χαρακτηρίζει. Στη συνέχεια έρχεται το μεγάλο και ευρύ ζήτημα της θέσης της γυναίκας μέσα στα όρια ολόκληρου του κόσμου, όπως μπορεί να αποτυπωθεί σύντομα και περιεκτικά σαν τμήμα μιας εργασίας όπως εδώ, και έπεται η αντίθεση των αναπτυγμένων κοινωνιών και των χωρών του τρίτου κόσμου σε σχέση πάντα με τη θέση που κατέχουν οι γυναίκες μέσα σε αυτές. Το δεύτερο μέρος του 1^{ου} κεφαλαίου τελειώνει με την εργασία ανδρών/ γυναικών και πρόκειται για μια σύντομη αναφορά στην ισορροπία των δύο φύλων στα πλαίσια της οικογένειας όταν μπαίνει και ο παράγοντας της εργασίας.

Στο 2^ο κεφάλαιο μελετάται και σχολιάζεται η θέση της γυναίκας στην Ελλάδα. Το κεφάλαιο ξεκινάει με την θέση της γυναίκας στην αρχαιότητα, τους ρόλους της μέσα στο σπίτι και πώς αυτοί λειτουργούσαν και μεταβάλλονταν με το μέγεθος του κοριτσιού σε γυναίκα. Έπειτα έρχεται η αλλαγή των ρόλων της γυναίκας στην Ελλάδα, από την οικογένεια και το σπίτι, μέχρι την κοινωνία την εργασία και τις προσωπικές επιλογές κι ελευθερίες της. Γίνετε συνδυασμός των ρόλων της, αναφέρονται οι συγκρίσεις μεταξύ των ρόλων αντρών και γυναικών καθώς και οι νέες ισορροπίες που οι αλλαγές των ρόλων της επιφέρουν.

Το 3^ο κεφάλαιο μελετά τις αλλοδαπές γυναίκες στην Ελλάδα. Το πρώτο μέρος του 3^{ου} κεφαλαίου αναλύει το φαινόμενο της μετανάστευσης. Γίνετε μια αναφορά σχετικά με αυτό το επίσης τεράστιο θέμα που δίνει στοιχεία για την φύση της μετανάστευσης μαζί με κάποια αριθμητικά στοιχεία αυτής μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και μετά στην Ελλάδα συγκεκριμένα. Συνεχίζει με μια ιστορική αναδρομή της πορείας της μετανάστευσης στην Ελλάδα, πώς εξελίχθηκε ιστορικά αλλά και κοινωνικά για τους ανθρώπους τότε.

Το δεύτερο κομμάτι του 3^{ου} κεφαλαίου γίνεται πιο στοχευμένο και μελετά την γυναικεία μετανάστευση στην Ελλάδα και την σχέση της με τις αστικές/ αγροτικές περιοχές. Δηλαδή μιλά για τις γυναίκες μετανάστριες τις Ελλάδας, τους λόγους και τους τρόπους για τους οποίους μετανάστευσαν εδώ και πώς αντιμετωπίστηκαν. Το κεφάλαιο τελειώνει με την γυναικεία πάλι μετανάστευση αλλά τώρα στις αστικές και

τις αγροτικές περιοχές, τι είδους εργασία, ποιότητα ζωής, ποσοστά πληθυσμού περιελάμβανε.

Μετά το τελευταίο τμήμα του κεφαλαίου μέσω της αναφοράς σε αγροτικές/ αστικές περιοχές γίνεται λόγος για την αλληλεπίδραση γεωγραφικής τοποθεσίας - κοινωνικών σχέσεων και παρουσιάζονται απόψεις και στοιχεία από γυναίκες μετανάστριες για το δίπτυχο αυτό.

Το 4^ο κεφάλαιο περιέχει τη μεθοδολογία και τις συνεντεύξεις της εργασίας. Παρατίθενται 8 συνεντεύξεις από αλβανίδες γυναίκες διαφόρων ηλικιών από 20 χρονών έως 76. Από αυτή την ψαλίδα την ηλικιακή φαίνονται και οι διαφορετικές απόψεις και νοοτροπίες γυναικών που: έχουν μεγαλώσει μόνο στην Αλβανία, που έχουν μεταναστεύσει από μικρές, που έχουν μεγαλώσει στην Ελλάδα όλη τους την ζωή και μέσα από αυτές διαφαίνεται και το μορφωτικό επίπεδο των οικογενειών τους, οι ανοιχτεί ή κλειστοί ορίζοντες αυτών και κατ' επέκταση και των ίδιων.

Το 5^ο κεφάλαιο περιέχει την ανάλυση των ευρημάτων των συνεντεύξεων. Περιέχει λοιπόν μια πληθώρα πληροφοριών από αλβανίδες γυναίκες, σχετικά με το πώς αντιλαμβάνονται την θέση τους, το ρόλο τους μέσα στην οικογένεια και μέσα στην αγορά εργασίας, την ελευθερία που μπορούν να έχουν και που διεκδικούν σχετικά με τον εαυτό τους και το ζήτημα της εμφάνισης και της περιποίησής τους. Ακούγεται ακόμα η άποψή τους για το αν υπάρχει οικονομική ανεξαρτησία ανάμεσα σε αυτές και τους συντρόφους τους ή εάν έβλεπαν κάτι τέτοιο ανάμεσα στους γονείς τους. Τέλος το θέμα είχε να κάνει με την βία κατά των γυναικών μέσα στις σύγχρονες οικογένειες για να δούμε κατά πόσο η προοδευτική σκέψη έχει έρθει ακόμα και στις πιο πατριαρχικές δομές μιας κοινωνίας όπως της αλβανικής.

Το 6^ο και τελευταίο κεφάλαιο είναι τα συμπεράσματα της εργασίας συνολικά. Σχολιάζεται η θέση της γυναίκας στο σύγχρονο κόσμο, η εξέλιξή της μέσα στο ελληνικό περιβάλλον προέλευσης και υποδοχής για τις ελληνίδες και αλβανίδες αντίστοιχα και τέλος συγκρίνονται οι δύο αυτές ταυτότητες, καταλήγοντας και απαντώντας στο ερώτημα εάν η θεωρία και η βιβλιογραφική μελέτη που προηγήθηκε βρίσκει εφαρμογή στην έρευνα που ακολούθησε.

Κεφάλαιο 1.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1.1.1 Πατριαρχία

Η έννοια της πατριαρχίας, δεν είναι μια μεμονωμένη και απλή έννοια, αλλά πρόκειται για μια λέξη που παρουσιάζει μια μεγάλη ποικιλία διαφορετικών και πολλές φορές συνυπαρχόντων νοημάτων.

Ο όρος εκφράζει τις σχέσεις εξουσίας μεταξύ των δυο φύλων, μέσα από τις οποίες οι άνδρες κυριαρχούν πάνω στις γυναίκες.

Σύμφωνα με την Ανουράντα Γκάντι η πατριαρχία εκφράζει μια γενική δομή της κοινωνίας, η οποία επηρεάζει τις κοινωνίες γι' αυτό και αποτελεί βασική μεταβλητή αυτών. Στις κοινωνίες η βάση της γυναικείας καταπίεσης εντοπίζεται στην κατασκευή του κοινωνικού της φύλου, μια διαδικασία που διαπραγματεύεται και αναθεωρείται συνεχώς και σχετίζεται με θέματα όπως: η εργασία, η θέση της γυναίκας στο σπίτι, η κοινωνική ζωή που μπορεί ή όχι να έχει, το δικαίωμα συμμετοχής στα κοινά και πολλούς ακόμα τομείς της ζωής. Έτσι η θεωρία της πατριαρχίας προσπαθεί να διεισδύσει στις εμπειρίες και τις εκδηλώσεις της γυναικείας καταπίεσης εστιάζοντας στη βάση τους.

Ο όρος της πατριαρχίας έχει χρησιμοποιηθεί πολύ από φεμινίστριες όπως η Kate Millet, η Juliet Mitchell, η Heidi Hartmann, η Simon de Beauvoir, η Harriet Taylor καθώς και πάρα πολλές ακόμα γυναικείες μορφές που έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση και αλλαγή ιδεολογιών και συνθηκών πάνω στην κοινωνική θέση των γυναικών. Το γυναικείο κίνημα αμφισβήτησε τη σημερινή πατριαρχική εκμεταλλευτική κοινωνία και μέσα από τη δράση του αλλά και θεωρητικά. Η ανάπτυξη του καπιταλισμού επέφερε μια μεγάλη αλλαγή στις κοινωνικές συνθήκες και στον τρόπο σκέψης των κοινωνιών. Ο φιλελευθερισμός σαν κοινωνική και πολιτική φιλοσοφία αποτέλεσε εφελτήριο για σταδιακές αλλαγές όχι μόνο στην κοινωνία αλλά και στην κοινωνική θέση των γυναικών συγκεκριμένα. Οι γυναίκες

από τις προοδευτικές κοινωνικές τάξεις βγήκαν μπροστά συλλογικά. Έτσι, για πρώτη φορά στην ιστορία εμφανίστηκε γυναικείο κίνημα που απαιτούσε από την κοινωνία τα δικαιώματα και τη χειραφέτηση τους¹. Τα στερεότυπα της πατριαρχίας έχουν τις απαρχές τους στα βάθη της ιστορίας του ανθρώπου. Οι διακρίσεις λόγω φύλου και λόγω των παραδοσιακών ρόλων των δυο φύλων, διαφέρουν στο βαθμό από κοινωνία σε κοινωνία, από περιοχή σε περιοχή και κυρίως ανάμεσα στις αναπτυγμένες και τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες του κόσμου.

Σε πολλές ακόμα περιοχές η πατριαρχική δομή των οικογενειών και γενικότερα των σχέσεων μέσα σε μια κοινωνία, είναι πολύ έντονη. Οι άντρες έχουν έναν κυρίαρχο ρόλο μέσα στο σπίτι και μέσα στην κοινωνία και μπορούν να επιβάλλονται στις γυναίκες τους, τις κόρες τους, τις αδελφές τους πολλές φορές μέσα από διάλογο, διάλογο με έντονους τόνους ή ακόμα και με πιο βίαιες κινήσεις, αψιμαχίες, φωνές και απαγορεύσεις. Στις πατριαρχικές δομές η θέση της γυναίκας είναι κυρίως μέσα στο σπίτι της, ασχολούμενη με τα παιδιά και τον σύζυγό της καθώς και με την καθαριότητα του σπιτιού. Οι έξοδοι των γυναικών είναι πολύ περιορισμένες αν όχι απαγορευμένες. Σε πολλές ακόμα χώρες - κυρίως της ανατολής - η αμφίεση των γυναικών είναι τέτοια που υποδηλώνεται η περιορισμένη και καταπιεσμένη θέση της (χώρες όπως: η Τουρκία, Αλγερία, Γαλλία, όπου δηλαδή υπάρχουν αρκετές γυναίκες μουσουλμάνες.)²

Οι πατριαρχικές αυτές δομές έχουν άμεση σχέση και με την κατασκευή του κοινωνικού φύλου, των κοινωνικών στρωμάτων στα οποία ανήκουν οι γυναίκες και τις ανισότητες και διακρίσεις που συχνά αυτές υφίστανται.

1.1.2 Πατριαρχική Οικογένεια

Στο παρελθόν οι οικογένειες ήταν κατά κανόνα πατριαρχικές. Αρχικά ο γάμος στηριζόταν σε κοινωνικο-οικονομικά συμφέροντα των δύο οικογενειών που επρόκειτο να ενωθούν. Ο έρωτας δεν ήταν κριτήριο ένωσης, ούτε και ήλπιζαν οι περισσότεροι για την ανάπτυξη μιας τέτοιου είδους σχέσης. Σύμφωνα με εργασία στη νεοελληνική λογοτεχνία για τα δύο φύλα, η επιλογή συντρόφου γινόταν από τους

---

¹ Ανουράντα Γκάντι (Φιλοσοφικά Ρεύματα στο Φεμινιστικό Κίνημα)

² Στοιχεία από άρθρο της Athens Voice, “Μπούρκες και Μαντίλες” Τεύχος 343, 20/04/2011

γονείς και οι επιθυμίες του ζευγαριού δε θεωρούνταν συνήθως σημαντικές. Τα κοινωνικά και οικονομικά δεδομένα των οικογενειών αποτελούσαν κριτήρια άμεσα συνδεδεμένα με την επιλογή του συντρόφου και με την νομιμοποίηση της σύζευξης. Ανισότητα υπήρχε και στο επίπεδο της σεξουαλικότητας, καθώς ο άντρας, μπορούσε και “έπρεπε” να έχει συνευρεθεί με περισσότερες από μία γυναίκες, ενώ οι γυναίκες όχι. Η γυναίκα όφειλε να είναι παρθένα, για να θεωρείται αγνή και έτσι ο άντρας να ξέρει πως μόνο αυτός μπορεί να είναι ο πατέρας, θέλοντας να εξασφαλίσουν τη συνέχεια στην καταγωγή και τη μεταβίβαση της περιουσίας. Για αυτό η παρθενιά ήταν μια θεμελιώδης αρετή που έπρεπε να χαρακτηρίζει μια γυναίκα για να μπορέσει να παντρευτεί, ενώ παράλληλα η αφοσίωση και η πίστη προς τον άντρα της ήταν δύο αρετές που καλλιεργούνταν και απαιτούνταν από την παραδοσιακή κοινωνία ώστε να μπορέσει ένας γάμος να κρατήσει. Ο άντρας ήταν εκείνος που αποφάσιζε και για τα μέλη της οικογένειας. Ο πατέρας επίσης μπορούσε να είναι κακότροπος, οξύθυμος, σκληρός και αυστηρός, επειδή ήθελε να έχει την απόλυτη εξουσία και όλη η οικογένεια να τον υπακούει τυφλά. Κύριος ρυθμιστής του ρόλου του πατέρα δεν είναι στις περισσότερες πατριαρχικές οικογένειες το ενδιαφέρον του για τα μέλη της οικογένειας του, αλλά η διατήρηση και η προφύλαξη της κοινωνικής του θέσης και της τιμής του ονόματος της οικογένειας. Η υπόληψη υπερτερεί των συναισθημάτων. Στη σημερινή εποχή έχουν αλλάξει τα πράγματα, δια μέσου της ανάπτυξης των επιστημών και μέσα από την εξάπλωση ιδεών. Οι κοινωνίες εξελίσσονται, το ίδιο και οι άνθρωποι μέσα σε αυτές αφού είναι αλληλένδετα αυτά τα δύο μεταξύ τους. Με την εξέλιξη αυτή μεταβάλλονται και οι κοινωνικοί θεσμοί, μερικές από τις βασικές δομές τους, και το ίδιο συνέβη και στο θεσμό της οικογένειας. Μία από τις βασικές δομές της, που είναι ο ρόλος του άντρα μέσα σε αυτή έχει μεταβληθεί κατά πολύ όπως επίσης και ο ρόλος της γυναίκας. Η αποκλειστική και κυρίαρχη άποψη που επικρατούσε, που ήταν αυτή του αρσενικού μέσα στο σπίτι, έχει αλλάξει και ισότιμη άποψη έχει και η γυναίκα. Ο ρόλος των γυναικών έχει ενδυναμωθεί τόσο σε κοινωνικό όσο και προσωπικό επίπεδο. Η διεκδίκηση στο δικαίωμα μόρφωσης, η ένταξή τους στη αγορά εργασίας, η οικονομική ανεξαρτησία, η ισοτιμία που διεκδικούν σε όλα τα επίπεδα έχει αυξήσει και την ανεξαρτησία στις προσωπικές επιλογές τους. Στον τομέα της οικογένειας οι αλλαγές που επήλθαν είναι οι εξής: ο γάμος δεν επιβάλλεται πλέον ούτε και είναι απαραίτητο να γίνετε από μικρές ηλικίες, οι σεξουαλικές εμπειρίες είναι πια προνόμιο και των γυναικών, ο περιορισμός στον αριθμό των γεννήσεων μέσα στην οικογένεια είναι γεγονός ενώ η αύξηση των

γεννήσεων εκτός γάμου επίσης, και υπάρχει αύξηση των διαζυγίων. Τέλος η επιλογή του συντρόφου σχετίζεται με την αγάπη, τον έρωτα και όχι με τα προξενιά και τα συμφέροντα, γι' αυτό το λόγο και η σχέση μεταξύ του ζευγαριού αλλά και μεταξύ των μελών της οικογένειας είναι στενότερη, πιο τρυφερή, ισότιμη, με τα ίδια δικαιώματα και τις ίδιες ανάγκες.

1.1.3 Δομή της Πατριαρχικής Οικογένειας

Σύμφωνα και με τα όσα προαναφέρθηκαν, η πατριαρχική οικογένεια δομείται ως εξής:

Οι οικογένειες είχαν συνήθως πολλά μέλη– τα παιδιά αποτελούσαν βοήθεια και οικονομική επένδυση για μια οικογένεια αφού τόσο οι αγροτικές εργασίες όσο και οι δουλειές του νοικοκυριού ήταν κοπιαστικές και απαιτούσαν μεγάλο αριθμό χεριών για να έρθουν εις πέρας. Τα παιδιά έπρεπε να υπακούν και τους συγγενείς εκτός από τους γονείς, οι οποίοι ανήκαν κοινωνικά σε παρεμφερή θέση όπως και οι γυναίκες. Επίσης, *«δεν ανατρέφονταν με βάση τις ψυχοσωματικές τους ανάγκες αλλά οι γονείς ενδιαφέρονταν περισσότερο για τη συνεισφορά τους στις κοινές οικογενειακές ασχολίες που είχαν ως στόχο την επιβίωση της οικογένειας.»*⁴ Αυτό φυσικά δεν σήμαινε πως οι γονείς δεν αγαπούσαν τα παιδιά τους αλλά οι επιδιώξεις για την ομαδική ευφορία και το συνολικό καλό υπερτερούσαν.

-Οι σχέσεις μεταξύ των μελών σε μια πατριαρχική οικογένεια.

A)Παλιότερα – B)Τώρα

A.

Σχέση Συζύγων:

Αρχικά η οικογένεια αποτελεί την πρώτη μορφή κοινωνίας με την οποία έρχεται αντιμέτωπο ένα παιδί. Μέσα στα πλαίσια λοιπόν αυτής της κοινότητας που εντάσσεται το κάθε μέλος της οικογένειας, δημιουργούνται συναισθηματικοί, ψυχικοί

δηλαδή δεσμοί και δεσμοί αίματος μεταξύ των μελών. Αρχικά το ανδρόγυνο, δεν δημιουργεί επικοινωνική και ιδιαίτερα συναισθηματική σχέση, παρά τους συνδέει ο έγγαμος βίος και οι κοινές υποχρεώσεις που έχουν από κοινού απέναντι στην οικογένεια που έχουν δημιουργήσει. Οι ανάγκες του άνδρα και της γυναίκας ήταν διαφορετικές και κανένας από τους δύο δεν έμπαινε στη διαδικασία κατανόησης των αναγκών του συντρόφου του. Όλα περιστρέφονταν γύρω από την εκπλήρωση των καθημερινών καθηκόντων και αυτό θεωρούνταν αρκετό από το ζευγάρι. Ο άντρας θεωρείται κατά κύριο λόγο ο προμηθευτής των βασικών αναγκών όπως η τροφή και η στέγαση της οικογένειάς του, ενώ η γυναίκα όφειλε να είναι η υπεύθυνη της ανατροφής των παιδιών, η βολική και καλοσυνάτη σύζυγος που κατευνάζει τον κουρασμένο σύζυγο, εκείνη που κρατά το σπίτι καθαρό και σε τάξη.

Σχέση Μητέρας- Γιού:

Η σχέση μητέρας γιου περιοριζόταν κυρίως στην επαφή που είχαν οι δυο τους μέχρι την ηλικία των επτά χρόνων του παιδιού. Ο πατέρας ήταν εκείνος που στη συνέχεια αναλάμβανε την ένταξη του αγοριού στην εργασία και τη ζωή γενικότερα. Η σχέση μητέρας γιού δεν ήταν ιδιαίτερα έντονη παρόλο που ο δεσμός αυτός θεωρείται από τους ισχυρότερους καθώς η μητρική φιγούρα αποτελεί πρότυπο και επηρεάζει βαθιά την ψυχοσύνθεση και συμπεριφορά του αγοριού και μελλοντικού άντρα, τόσο σε προσωπικό όσο και κοινωνικό επίπεδο.

Σχέση Μητέρας- Κόρης:

Η σχέση αυτή είναι επίσης πολύ ιδιαίτερη, μια σχέση βασισμένη σε στοργικά και τρυφερά συναισθήματα, καθώς η κόρη στο πρόσωπο της μητέρας βλέπει την γυναίκα που θα ήθελε και η ίδια να γίνει στο μέλλον η δε μητέρα βλέπει κατά μία έννοια την συνέχεια της, την εξέλιξή της. Παρόλα αυτά η σχέση αυτή μπορεί να γίνει και ανταγωνιστική ιδιαίτερα την περίοδο της εφηβείας, κάτι όμως που λιγότερο συχνά συνέβαινε παλιότερα μια και ο σεβασμός των παιδιών απέναντι στους γονείς περιλάμβανε πολλές φορές και τη σιωπή των πρώτων.

Σχέση Πατέρα- Γιού:

Η σχέση αυτή διακατέχεται από έννοιες όπως δύναμη, αναγνώριση, επιβολή, εξουσία αλλά και τρυφερότητα και θαυμασμό ταυτόχρονα. Ο γιός θέλει να αποδείξει στον πατέρα ότι είναι ισάξιος και δυνατός όσο κι εκείνος, ο δε πατέρας είναι τις περισσότερες φορές σκληρός για να κάνει και τον γιό του έτσι, με αντοχές στις αντιξοότητες της ζωής που θα ακολουθήσουν. Ο ένας προσπαθεί να αποδεικνύει στον άλλο την αξία του και εδώ είναι που έρχεται η επιβολή της δύναμης και της εξουσίας που ασκείται εκατέρωθεν.

Σχέση Πατέρα- Κόρης:

Πρόκειται για μια εξίσου μοναδική σχέση όσο και αυτή της μητέρας με τον γιό της. Ο πατέρας βέβαια παλιότερα αδυνατούσε να έρθει πολύ κοντά με την κόρη του, γιατί δεν συζητούσαν ανοιχτά και η σχέση περιοριζόταν στην υπακοή έως και φόβο μερικές φορές της κόρης απέναντι στον πατέρα, τον αρχηγό της οικογένειας. Ο πατέρας έβλεπε την κόρη του σαν τη συνέχεια της γυναίκας του όσο αφορά τις δουλειές και τις υποχρεώσεις αυτής στο σπίτι.

B.

Σχέση Συζύγων:

Η σχέση του ζευγαριού έχει αλλάξει πολύ και συνεχίζει να μεταβάλλεται σταδιακά στην σημερινή εποχή. Τα ζευγάρια αναπτύσσουν κώδικες επικοινωνίας, το συναισθηματικό και ερωτικό κομμάτι της σχέσης τους παίζει καθοριστικό ρόλο στη ζωή τους, οι υποχρεώσεις μέσα στο σπίτι θεωρούνται πια ευθύνη και των δύο και επίσης ο προσωπικός χρόνος είναι μια έννοια που παλιότερα δεν είχε την βαρύτητα που μπορεί να έχει σήμερα –ίσως όχι τόσο από την πλευρά του άντρα προς τη γυναίκα τουλάχιστον. Παρόλες αυτές τις αλλαγές είναι πάρα πολλά τα ζευγάρια που συνεχίζουν να λειτουργούν με τα εθιμοτυπικά πρότυπα του παρελθόντος. Η γυναίκα οφείλει να κάνει πράγματα για το σπίτι της, ο άντρας είναι εκείνος που βγαίνει στην αγορά εργασίας. Προσωπικά πιστεύω πως τα όρια και τη δομή μιας σχέσης μπορεί πλέον να την ορίζει το κάθε ζευγάρι ελεύθερα, σύμφωνα με το πώς θέλουν να είναι η σχέση τους, χωρίς να χρειάζεται να περιοριστούν σε κανόνες οικογένειας και

κοινωνικά αποδεκτών στερεοτύπων. Αν και στη σημερινή επόχη οι πληροφορίες, το επίπεδο μόρφωσης αλλά και ευρύτερης παιδείας, όπως και οι επιλογές των ανθρώπων και η ελευθερίας τους είναι διευρυμένες, λίγες είναι εκείνες οι περιπτώσεις ανθρώπων που λειτουργούν συνειδητά ελεύθερα, επομένως λίγες και οι πραγματικά ισορροπημένες και ελεύθερες σχέσεις που δημιουργούν.

Σχέση Μητέρας- Γιού:

Ενώ όπως προαναφέρθηκε η σχέση αυτή αν και σημαντική ήταν περιορισμένη παλιότερα, σήμερα η σχέση τους είναι μια ένωση στοργής και αγάπης αλλά και εξάρτησης πολλές φορές. Ο γιός βλέπει το θηλυκό πρότυπο συγκρίνοντάς το με τις μελλοντικές του σχέσεις. Ανάλογα με τη σχέση που δημιουργεί με την μητέρα του αλλά και με γνώμονα τις εμπειρίες και την προσωπικότητα που αναπτύσσει μεγαλώνοντας, δημιουργεί και τις ερωτικές του σχέσεις. Πρωταρχικό ρόλο για τις ισορροπίες, τα απωθημένα αλλά και την υγιή συμπεριφορά απέναντι στο γυναικείο φύλο διαδραματίζει η σταθερότητα και η υγεία της σχέσης που χτίζεται μεγαλώνοντας μεταξύ του γιού και της μητέρας του.

Σχέση Μητέρας- Κόρης:

Πρόκειται ακόμα για μια σχέση τρυφερότητας. Συχνά μιλάνε ανοιχτά για όσα απασχολούν τη νεαρή γυναίκα και συχνά κατά την περίοδο της εφηβείας δημιουργούνται εντάσεις και προστριβές μεταξύ τους. Εάν η μητέρα δεν αφήσει τον απαραίτητο χώρο στην κόρη η οποία γίνεται γυναίκα ή εάν δεν της μεταδώσει το αίσθημα της σιγουριάς και της αυτοπεποίθησης ώστε να νιώσει και η κόρη ισάξια με το πρότυπό της, δηλαδή την μητέρα της, το αίσθημα της αντιζηλίας είναι κάτι που συχνά παρατηρείται στις μέρες μας. Η επικοινωνία μεταξύ τους και η ψυχολογική ώθηση της μητέρας προς την κόρη της είναι αυτά που κρατάνε και μια καλή σχέση μεταξύ των δύο.

Σχέση Πατέρα- Γιού:

Ενώ η σχέση τους ήταν ανταγωνιστική και σκληρή, σήμερα ο πατέρας μιλάει με τον γιό του. Ο γιος συμβουλευεται τον πατέρα για διάφορα “αντρικά θέματα” και συχνά κάνουν μαζί δραστηριότητες όπως να πάνε στο γήπεδο, να κάνουν κάποιο σπορ, να κάνουν κάτι απαγορευμένο από τα μάτια υποτίθεται της μητέρας που δεν ξέρει και τόσα πολλά από αντρικά θέματα. Όλα αυτά τους φέρνουν πιο κοντά και κάνουν την μεταξύ τους σχέση ένα στάδιο ενηλικίωσης για το παιδί που σιγά σιγά γίνεται άντρας.

Σχέση Πατέρα- Κόρης:

Αυτή η σχέση σε αντίθεση με παλιότερα έχει μετατραπεί σε μια σχέση τρυφερή αφού η κόρη βλέπει στο πρόσωπο του πατέρα της ένα πρότυπο μελλοντικού συντρόφου, οι δύο τους μπορούν να αστερευτούν, να μιλήσουν να αναπτύξουν γενικότερα μια σχέση δυνατή.

1.2.1 Κοινωνικό Φύλο και η Θέση της Γυναίκας

« Μέχρι τη δεκαετία του 1970 αποτελούσε κοινό τόπο η θέση ότι “ο διαχωρισμός της κοινωνίας σε διακριτές κοινωνικές τάξεις είναι ένα από τα πιο εμφανή συμπτώματα της ανισότητας στον σύγχρονο κόσμο, το οποίο αποτέλεσε συχνά πηγή άλλων μορφών ανισότητας” »³

Με το πέρασμα των χρόνων, η θέση του ρόλου των γυναικών στα μοντέλα κοινωνικής στρωμάτωσης αναθεωρήθηκε και άλλαξε πολλές φορές. Έτσι το κοινωνικό φύλο αναθεωρήθηκε επίσης μέσα στα πλαίσια των κοινωνικών τάξεων και διαχωρισμών. Η κοινωνική στρωμάτωση απεικονίζει μια σειρά κοινωνικών διαχωρισμών, τρόπων ζωής, ευκαιριών επιβίωσης υπό το πρίσμα των σχέσεων εξουσίας. Με αυτό τον τρόπο κατασκευάστηκε το κοινωνικό φύλο, το οποίο είναι πολιτισμικά και κοινωνικά κατασκευασμένο. Πρόκειται για την αυτοαντίληψη που διαμορφώνει κάθε άτομο σχετικά με τον γυναικείο ή ανδρικό ρόλο που διαδραματίζει μέσα στα πλαίσια μιας ομάδας/ κοινωνίας. Ενώ το βιολογικό / κοινωνικό φύλο στην

---

³ “Elites and Society” Thomas Bottomore, 1964
<http://books.google.gr/books?id=NI57V4EHVP8C&printsec=frontcover&dq=thomas+bottomore+1965+book&hl=el&sa=X&ei=-v4mVMrRDtjxaKmLgchH&ved=0CB0Q6AEwAA#v=onepage&q&f=false>

καθημερινή γλώσσα χρησιμοποιείται εναλλακτικά, στις κοινωνικές επιστήμες το κοινωνικό φύλο αναφέρεται ειδικά στις κοινωνικές διαφορές γνωστές ως ανδρικοί ή γυναικείοι κοινωνικοί ρόλοι. Οι αλληλεπιδράσεις των ρόλων αυτών, μεταξύ ανδρών και γυναικών, όταν επικοινωνούν μεταξύ τους, ενέχουν στοιχεία εξουσίας και υποταγής. Η κατασκευή των διακρίσεων που αφορούν το κοινωνικό φύλο συντελείται στην εργασία, την οικογένεια, το κράτος, την πολιτική. Η κατασκευή συμβόλων και εικόνων μέσω της γλώσσας, της ιδεολογίας, της ένδυσης και των ΜΜΕ εξηγούν, εκφράζουν και ενισχύουν αυτές τις διακρίσεις. Οι παραπάνω λοιπόν διαδικασίες είναι οι βασικοί συντελεστές διαμόρφωσης της ατομικής ταυτότητας του καθενός ως προς το κοινωνικό του φύλο. Το κοινωνικό φύλο και η έννοιά του, είναι μια αέναη διαδικασία που διαμορφώνεται καθημερινά. Επομένως όταν το κοινωνικό φύλο εκφράζεται με έναν επαναλαμβανόμενο τρόπο, δημιουργείται και ενσωματώνεται στην κοινωνική συνείδηση πολύ συγκεκριμένα. Έτσι πολύ συγκεκριμένα τέθηκε και η θέση και ο ρόλος της γυναίκας μέσα στο πέρασμα των χρόνων, μέχρις ότου ήρθε η αναθεώρηση για τη θέση που έχουν οι γυναίκες στις κοινωνίες. Από το τέλος του 19ου αιώνα αρχίζει η γυναίκα σ' όλο τον κόσμο να εισβάλλει στα «αντρικά» επαγγέλματα και στις επιστήμες, να αποκτάει το δικαίωμα της ψήφου και να προωθείται στα δημόσια αξιώματα, ακόμα και στα κυβερνητικά. Η βιομηχανική επανάσταση άλλαξε τις μεθόδους της παραγωγής και τη θέση της γυναίκας μέσα σ' αυτήν. Η εικόνα της γυναίκας έχει αλλάξει ουσιαστικά με το πέρασμα των χρόνων και συνεχίζει να αλλάζει. Ενώ η γυναίκα παλιότερα αντιλαμβανόταν τον εαυτό της ως λιγότερο δυναμικό και αυτόνομο - κυρίως λόγω του ότι ήταν υποχρεωμένη να παραμένει στο σπίτι και να μην εργάζεται, αλλά να ασχολείται μονάχα με την ανατροφή των παιδιών, με «τα του σπιτιού» - και οι προσωπικές της ανάγκες έμπαιναν σε δεύτερη μοίρα, τώρα η σύγχρονη γυναίκα καλείται να ανταποκριθεί σε πολλαπλούς ρόλους όπως αυτό της συζύγου, της μητέρας, της εργαζόμενης γυναίκας, της καλής νοικοκυράς και πολλούς άλλους. Οι νέοι ρόλοι βέβαια στους οποίους καλείται να ανταποκριθεί μια γυναίκα, την κάνουν συχνά να θέτει διαφορετικούς στόχους στη ζωή της, όπως για παράδειγμα μια επαγγελματική καταξίωση και δεν ενδιαφέρεται στον ίδιο βαθμό με παλιότερα για την δημιουργία οικογένειας και άλλα παρόμοια πατροπαράδοτα πρότυπα. Όλα αυτά βέβαια διαφέρουν από γυναίκα σε γυναίκα, από περιοχή σε περιοχή και όταν κάποιος στόχος αποτελεί συνειδητή επιλογή για προσωπική ευτυχία και ολοκλήρωση δεν μπορεί παρά να είναι απόλυτα σεβαστός όποιος κι αν είναι αυτός.

Είναι γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια έχει επέλθει μια σημαντική βελτίωση σ' ό,τι αφορά στη θέση της γυναίκας στη σύγχρονη κοινωνία. Από την άλλη πλευρά, η βελτίωση αυτή δεν φαίνεται να αναιρεί τα εμπόδια και τις καθυστερήσεις που δεν αφήνουν τη γυναίκα να πετύχει την πλήρη ισοτιμία με το αντρικό φύλο. Η γυναίκα στην προσπάθειά της να ξεφύγει από τα δεσμά του παραδοσιακού της ρόλου περιέπεσε σε μια νέα κατάσταση αλλοτρίωσης, αρνούμενη συχνά και η ίδια βασικές και χαρακτηριστικές ιδιότητες της φύσης της. Το ζήτημα όμως δεν είναι η γυναίκα να ανατρέψει την ανδροκρατική δομή της κοινωνίας και να 'εξανδριστεί' η ίδια. Έτσι θα χάσει την γυναικεία της φύση, την μοναδική της αποστολή, την τρυφερότητα, την μητρότητα, το ήθος που χαρακτηρίζουν το φύλο της από την αρχή της ιστορίας. Συχνά λόγω της κοινωνικής κατάστασης που επικρατεί επιβάλλεται στον άνδρα ένα 'πρέπει' επιβεβαίωσης του ρόλου και της εξουσίας του και ένα άλλο 'πρέπει' της δευτερευούσης γυναικείας θέσης πλάι στον άνδρα. Τέτοιες όμως καταστάσεις επιβεβαιώνουν την ανάγκη για περαιτέρω αλλαγές πάνω στα στερεότυπα της κοινωνίας, όχι για ισότητα αλλά ισοτιμία των δύο φύλων.

1.2.2 Η θέση της Γυναίκας

- σε χώρες του Τρίτου Κόσμου
- στις Αναπτυγμένες Κοινωνίες

Τα θέματα της ισότητας των φύλων συνδέονται με τις κυρίαρχες πολιτικές προτεραιότητες της χώρας, την ανάπτυξη, την απασχόληση και τη κοινωνική συνοχή. Τα τελευταία χρόνια η θεώρηση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών στο επίπεδο της Ε.Ε. γίνεται και από τη σκοπιά του οικονομικού της ενδιαφέροντος, ως παραγωγικού συντελεστή, όπως προκύπτει από τη σύνδεσή της με το δημογραφικό ζήτημα και την αγορά εργασίας αφενός, με την κοινωνική συνοχή αφετέρου.

Οι γυναίκες στις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες του κόσμου έχουν λιγότερα νομικά, κοινωνικά, πολιτιστικά και οικονομικά δικαιώματα τόσο σε σχέση με τους άνδρες των κοινωνιών αυτών όσο και με τις γυναίκες στις αναπτυγμένες χώρες.

Στις χώρες του Τρίτου Κόσμου οι γυναίκες είναι θύματα των ίδιων των εθίμων τους. Σύμφωνα με την Δρ. Ασπασία Τσαούση, σε χώρες όπως η Αιθιοπία, η Σομαλία, η Γουινέα και 25 ακόμα αφρικανικές χώρες, όπως και σε ορισμένες περιοχές της Ασίας και της Μέσης Ανατολής υπολογίζεται ότι 2 εκατομμύρια νεαρά κορίτσια από 4-12 χρόνων υφίστανται ακρωτηριασμό των γεννητικών τους οργάνων. Το 1997 η Διεθνής Αμνηστία ανακοίνωσε ότι περίπου 6.000 γυναίκες υποβάλλονται σε αυτή τη βασανιστική διαδικασία καθημερινά και πολλές από αυτές πεθαίνουν λόγω έλλειψης ιατρικών ικανοτήτων και λόγω μολύνσεων. Στην Ινδία υπολογίζεται ότι πάνω από 5.000 γυναίκες δολοφονούνται ετησίως λόγω ανεπαρκών προικών που διέθεσαν οι οικογένειές τους. Πρόκειται για ανατριχιαστικά στοιχεία και σε πολλές χώρες ακόμα υπάρχουν το ίδιο σοκαριστικά έθιμα και στερεότυπα απέναντι στο γυναικείο φύλο. Έρευνες που διεξάγονται από διεθνείς οργανισμούς καταδεικνύουν ότι οι γυναίκες υποφέρουν από φτώχεια σε δυσανάλογα μεγάλους αριθμούς. Η UNESCO ανακοίνωσε το 2006 περίπου ότι 1 δισεκατομμύριο γυναίκες παγκοσμίως υποσιτίζονται και βρίσκονται στα όρια του θανάτου. Υπολογίζεται ακόμα ότι το 70% των ανθρώπων που ζουν σε συνθήκες απόλυτης φτώχειας διεθνώς είναι γυναίκες. Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία:

540 εκατομμύρια γυναίκες είναι αναλφάβητες σε όλο τον κόσμο (έναντι 280 εκατομμυρίων αναλφάβητων ανδρών), 80 από τα 120 εκατομμύρια παιδιά που δεν πηγαίνουν σχολείο είναι κορίτσια, στις χώρες του Τρίτου Κόσμου πάνω από 600.000 γυναίκες πεθαίνουν ετησίως κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης και του τοκετού (κυρίως λόγω έλλειψης κατάλληλης ιατρικής παρακολούθησης), και τέλος περίπου 60 εκατομμύρια γυναίκες “λείπουν” από τα επίσημα δημογραφικά στοιχεία για τον παγκόσμιο πληθυσμό.⁴ Στις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες δεν μπορούμε να μιλάμε για ισοτιμία, επαγγελματικές προοπτικές, προσωπικές επιλογές. Η αξία και ο σεβασμός απέναντι στον άνθρωπο και δη στη γυναίκα ισοπεδώνονται. Δεν μπορούμε να μιλάμε για περαιτέρω ανάπτυξη στην δουλειά, για ενεργή συμμετοχή της στην κοινωνία, για επιλογή της σεξουαλικότητάς της, για ισότιμη αντιμετώπιση απέναντι στους άνδρες εφόσον θίγεται αρχικά το δικαίωμα της ζωής και της αξιοπρεπούς ύπαρξης ως ανθρώπου. Αναλυτικότερα, η θέση της γυναίκας είναι υποβαθμισμένη τόσο σε βιώσιμο επίπεδο όσο και σε επίπεδο δικαιωμάτων της γυναίκας στην οικογένεια, στο περιβάλλον της οικογένειας, στις υποχρεώσεις της, ακόμα και στο δικαίωμά της να ζητήσει διαζύγιο. Η γυναίκες βρίσκονται στο περιθώριο, δεν έχουν το δικαίωμα να εκφραστούν μέσα στην οικογένειά τους και να πράξουν χωρίς την άδεια ή συγκατάθεση του συζύγου τους. Επίσης, η πολυγαμία στις ανατολικές χώρες δίνει τη δυνατότητα στον άντρα να δεσμευτεί με περισσότερες από μία γυναίκες, κάτι που δεν χρειάζεται τη συγκατάθεση της γυναίκας. Η πολυγαμία έχει απαγορευτεί μόνο στην Τουρκία, την Τυνησία και την Ακτή Ελεφαντοστού. Σε αρκετές ακόμα ανατολικές χώρες, η συνέτιση της γυναίκας ή η πειθαρχία που μπορεί να θεωρεί ο άντρας της ότι λείπει είναι νόμιμο και πολύ συχνό να επιβάλλονται με την μορφή βίας, τιμωρίας, ξυλοδαρμού. Η υπακοή στις επιθυμίες του άντρα, οι εντολές που λαμβάνει για την ανατροφή των παιδιών, για την καθαριότητα του σπιτιού ή για οποιοδήποτε θέμα αφορά την οικογένεια, είναι δεδομένα και αδιαπραγμάτευτα πράγματα σε πολλές χώρες. Το θέμα επίσης του διαζυγίου διαφέρει από περιοχή σε περιοχή. Συνήθως η γυναίκα δεν μπορεί να ζητήσει διαζύγιο, εκτός εάν υπάρχει περίπτωση κακοποίησης. Αιτία διαζυγίων είναι ακόμα και η άρνηση “εκτέλεσης” των συζυγικών καθηκόντων ή η χρήση αντισυλληπτικών. Όπως είναι φανερό οι επιθυμίες των γυναικών και οι επιλογές ακόμα και στο σώμα τους δεν ανήκουν στις ίδιες. Φυσικά υπάρχουν και οι γυναίκες εκείνες που στάθηκαν απέναντι στις

---

⁴ Δρ. Ασπασία Τσαούση, 2006

Πανεπιστήμιο Αθηνών / Τμήμα Μ.Ι.Θ.Ε. ,Κοινωνιολογία των Έμφυλων Σχέσεων

αναχρονιστικές τους κοινωνίες, αλλά ενώ μερικές τα κατάφεραν άλλες το πλήρωσαν με τη ζωή τους.

Αντίθετα, σήμερα και στις αναπτυγμένες κοινωνίες η θέση των γυναικών τόσο στην οικογένεια όσο και στην κοινωνία έχει αλλάξει ριζικά. Λόγω των επιστημονικών και τεχνολογικών βημάτων, της επεκτεινόμενης εκβιομηχάνισης, των συνακόλουθων αλλαγών στην οικονομική και κοινωνική δομή, αλλά και στη διάδοση νέων ιδεολογιών η θέση της γυναίκας έχει αναδιαμορφωθεί και επαναπροσδιοριστεί. Πέρα από τους πατροπαράδοτους ρόλους της μέσα στα πλαίσια του σπιτιού και της οικογένειας ως μητέρας, συζύγου, νοικοκυράς, η γυναίκα αναλαμβάνει πια και το ρόλο της εργαζόμενης. Πέρα από τον εργασιακό χώρο όμως στον οποίο μπορεί και διεκδικεί μια ισότιμη μεταχείριση σε σχέση με τους άντρες όπως επίσης ίσες και αξιόλογες ευκαιρίες με αυτούς, αρκετές γυναίκες διαπρέπουν και στον καλλιτεχνικό χώρο (ζωγράφοι, μουσικοί, καλλιτέχνιδες, ηθοποιοί και άλλα).

«Στους νεότερους χρόνους και συγκεκριμένα στο τέλος του 18ου αιώνα, λίγες μορφωμένες και μαχητικές γυναίκες κινητοποιούνται για ζητήματα ισότητας. Το κίνημα αυτό μαζικοποιείται οριστικά τον 20ο αιώνα με τη γενικότερη ανάπτυξη όλων των προοδευτικών κινημάτων. Η συνειδητοποίηση και η προβολή του αιτήματος για ουσιαστική ισότητα, ατομική, οικογενειακή, επαγγελματική και δημόσια ζωή, η ηθική και κοινωνική απελευθέρωση της γυναίκας, μόλις τις τελευταίες δεκαετίες άρχισε να πραγματοποιείται.»⁵

Οι γυναίκες σήμερα δεν είναι άφωνες, αλλά φορείς συγκεκριμένων απόψεων που παραπέμπουν στις αρχές μιας εναλλακτικής προσέγγισης της πολιτικής και της ζωής. Οι διαφορές ανάμεσα στις σημερινές σύγχρονες κοινωνίες και σε αυτές του Τρίτου Κόσμου είναι πολλές φορές χαοτικές. Ακόμα όμως και αυτές οι διαφορές έχουν σχέση με το επίπεδο μόρφωσης, το φιλελεύθερο πνεύμα και την αντίσταση που μπορεί να δείχνουν οι γυναίκες σε οποιαδήποτε μορφή καταπίεσης και εκμετάλλευσης. Μέσα στα πλαίσια της οικογένειας και μετά την αναθεώρηση του οικογενειακού δικαίου το 1983, καταργείται η πατριαρχική οικογένεια, ο θεσμός της προίκας και η υποχρέωση των γυναικών να αλλάζουν το όνομά τους μετά τον γάμο.⁶ Έτσι εμφανίζονται και νέες μορφές οργάνωσης των οικογενειών όπως η ελεύθερη συμβίωση, οι μονογονεϊκές οικογένειες (από ανύπαντρες μητέρες, υπεύθυνες για την

⁵ <http://forza-grecia.pblogs.gr/2011/02/h-thesh-ths-gynaika-hthes-kai-shmera.html>

⁶ Αστικός Κώδικας άρθρο 15, 1329/1983

ανατροφή και διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους, υπεύθυνες για την οικογένειά τους). Το ζήτημα δε του διαζυγίου είναι κάτι που αποφασίζουν και οι γυναίκες χωρίς να υπάρχει κάποιος περιορισμός ή ως προς την απόφασή τους αυτή. Η νέα αντίληψη για τη δημοκρατία και την εξουσία όπου ο σεβασμός και η ανοχή στην διαφορετικότητα του άλλου, ο διάλογος ως μέσο επίλυσης των διαφορών και η αποφυγή της βίας, η αλληλεγγύη ως πολιτική ανακατανομής πόρων και εξουσιών είναι μερικά από τα βασικά στοιχεία των διαφορών όχι μόνο ανάμεσα στο παρελθόν και το σήμερα αλλά ακόμα και στο σήμερα των χωρών του Τρίτου Κόσμου και το παρελθόν των σύγχρονων κοινωνιών. Εκείνο που θα πρέπει ίσως να τονίσουμε είναι πως οι μεγαλύτερες ανθρώπινες ιδέες και αλλαγές ξεκίνησαν πάντα από μειοψηφίες επομένως ακόμα και για τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες η επιμονή και οι αγώνες για τις γυναίκες είναι ο μοναδικός δρόμος για αλλαγή.

1.2.3 Άνδρες- Γυναίκες και εργασία:

Η εξισορρόπηση οικογένειας-εργασίας μεταξύ ανδρών και γυναικών αλλά και για το κάθε φύλο μεμονωμένα, είναι κάτι που απαιτεί προσπάθεια καθώς επίσης αλλαγές και αναθεωρήσεις των κοινωνικών προτύπων και παγιωμένων αντιλήψεων που επικρατούν.

‘‘Η έλλειψη ισορροπίας μεταξύ οικογένειας και εργασίας μεταφράζεται για μεν τη γυναίκα-μητέρα σε δυσκολία πλήρους ένταξής της στην αγορά εργασίας, ενώ για τον άνδρα-πατέρα, που είναι ο «οικονομικός προμηθευτής» της οικογένειας, σε δυσκολία εξεύρεσης διαθέσιμου χρόνου για τη φροντίδα των παιδιών και τη συμμετοχή του στην οικογενειακή ζωή.’’⁷

Οι πιέσεις που ασκούνται στους άνδρες και τα στερεότυπα που επιβάλλουν πάρα πολύ χρόνο στον χώρο εργασίας τους συχνά οδηγούν πολλούς άνδρες -και πιο συγκεκριμένα σε ορισμένα επαγγέλματα όπως: επιχειρηματίες, ιδιώτες, υψηλά στελέχη επιχειρήσεων - σε μια συχνά κενή ζωή που τους «τρώει» η δουλειά. Η εναρμόνιση μεταξύ επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής (work life balance) υπερβαίνει τα όρια και τα πλαίσια της ατομικότητας και του προσωπικού χρόνου και

---

⁷ ‘‘Εγχειρίδιο για το ρόλο των ανδρών-πατέρων στην εξισορρόπηση της οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής’’

Κωνσταντίνος Αρβανίτης, Εύα Κ. Ξυδοπούλου, Ματίνα Χ. Παπαγιανοπούλου

αγγίζει μια πολύπλευρη πραγματικότητα με σχέσεις, οικογενειακούς δεσμούς, επίπεδα ευημερίας και γενικότερα μια ποιοτική ζωή⁸. Τα επίπεδα αυτά δεν είναι ίδια για το γυναικείο φύλο, γιατί ίδιες δεν είναι και οι δυνατότητες εισόδου αυτών στον εργασιακό χώρο των ανδρών και σε ισάξια πόστα. Παρόλα αυτά η ανακατάταξη των δύο φύλων έχει ανοίξει ένα παράθυρο στις γυναίκες στην αγορά εργασίας που ολοένα και διευρύνεται μέσα από συνεχείς διεκδικήσεις αλλά σε διαφορετικό βαθμό ανά γεωγραφική περιοχή.

Πίνακας 1.1

πηγή: www.vlioras.gr/Philologia/Composition/Woman_Equality.htm

Δυστυχώς από τον πίνακα 1.1 παρατηρούμε ότι η Ελλάδα ανήκει στις δέκα χώρες που σέβονται λιγότερο την ισότητα των φύλων. Συγκριτικά με χώρες όπως η Σουηδία, η Δανία, η Φινλανδία, ο Καναδάς, η Αυστραλία και άλλες η Ελλάδα απέχει πολύ από

⁸ Μουρίκη Α. (2006), Πολιτικές Προτεραιότητας και σημαντικά ζητήματα που αναδύονται σε σχέση με τη συμφιλίωση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής, Αθήνα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ) σελ.5

αυτά τα πρότυπα πράγμα που αφενός θα μπορούσε να προκαλεί εντύπωση λόγω της ελευθερίας και της δημοκρατικής σκέψης που ξεκίνησε από την χώρα μας και αφετέρου θλίψη για το πού έχει αφήσει ο ίδιος ο πληθυσμός να φτάσει το επίπεδο της κουλτούρας και της πολιτισμικής ταυτότητας που είχαμε.

ΣΥΝΟΨΗ 1^{ΟΥ} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Παρουσιάζεται η έννοια της πατριαρχίας που ορίζει τις δομές των κοινωνιών και αποτελεί και ζωντανή μεταβλητή αυτών. Οι πατριαρχικές οικογένειες και οι δεσμοί των μελών εξελίσσονται, αποκτούν περισσότερη ελευθερία και κατανόηση, όπως συμβαίνει και στη θέση των γυναικών ανά τον κόσμο. Οι αναπτυγμένες χώρες και οι χώρες του Τρίτου Κόσμου χαρακτηρίζονται από χαοτικές διαφορές στους κοινωνικούς θεσμούς, τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των γυναικών που ζουν σε αυτές. Το κοινωνικό φύλο που είναι κατασκεύασμα των εκάστοτε κοινωνιών επαναπροσδιορίζεται με διαφορετικούς ρυθμούς και υπάρχει ακόμα πολύς δρόμος για την θεσμοθέτηση των δικαιωμάτων της γυναίκας σε ορισμένα πλάτη και μήκη της γης. Η εργασία είναι ένας ακόμα τομέας που κάνει φανερό τον διαχωρισμό των δύο φύλων από άποψη ευκαιριών, εμπιστοσύνης που δείχνεται και σεβασμού, όμως είναι ακόμα εξελισσόμενος και όσο τιθασεύεται η υπεροχή του άντρα από τα δοσμένα πατριαρχικά πρότυπα του παρελθόντος τόσο θα ευνοείται και το γυναικείο φύλο.

Κεφάλαιο 2.

Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Σχετικά με την γυναίκα στην αρχαία Ελλάδα -και όχι μόνο στην αθηναϊκή δημοκρατία- η πρώτη κύρια δυσκολία που αντιμετώπιζε ένα νεογέννητο κορίτσι ήταν να του επιτραπεί να ζήσει. Ήταν άμεση απόφαση του πατέρα η έκθεση του νεογνού σε μια ερημική περιοχή, καθώς η γέννηση ενός θηλυκού μέλους θεωρείτο ανώφελο επιπρόσθετο έξοδο για τον οίκο, εφόσον μάλιστα σε ένα κατεζοχήν πατριαρχικό σύστημα κληρονομιάς δεν είχε τη δυνατότητα να διατηρήσει το οικογενειακό όνομα και συνεπώς τα οικογενειακά περιουσιακά στοιχεία⁹.

Στο σπίτι ενός αθηναίου πολίτη το μικρό κορίτσι μεγάλωνε με τη φροντίδα μιας τροφού και περνούσε το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου του στα γυναικεία διαμερίσματα, την πεμπουσία του γυναικείου χώρου, όπου συνήθως οι μητέρες μεγάλωναν τα παιδιά τους και ασχολούνταν με την υφαντική. Ωστόσο, η ενασχόληση της γυναίκας στην πραγματικότητα ήταν η διεύθυνση όλων των πρακτικών ζητημάτων του νοικοκυριού όπως τονίστηκε από τον Ησίοδο, ενώ αρκετούς αιώνες αργότερα ο Αριστοτέλης και ο Ξενοφών θεώρησαν το γάμο εμπορική συμφωνία¹⁰.

Η γυναίκα στην Αθήνα των κλασσικών χρόνων ήταν χρήσιμη μόνο για να μπορέσουν να εκμεταλλευθούν έπειτα το θάνατό της τα περιουσιακά της στοιχεία. Η γυναίκα δεν είχε καμία εξουσία για ολόκληρη τη ζωή της. Ακόμη και ο γάμος που θα έκανε μια γυναίκα δεν προϋπέθετε τη θέληση και συγκατάβασή της ενώ τα μόνα πράγματα που της ανήκαν ήταν τα ρούχα και τα κοσμήματά της. Επί της ουσίας περνούσε από την προστασία του ενός κυρίου -του πατέρα- στον άλλο -το σύζυγο- και αν ο πατέρας της πέθαινε χωρίς αρσενικό απόγονο, τότε ως επίκληρος έπρεπε να χωρίσει και να παντρευτεί τον αδελφό του πατέρα της, προκειμένου να εξασφαλιστεί η αρρενογραφική διαδοχή.

Η γυναίκα κατά τους κλασσικούς χρόνους είχε τον τίτλο ενός βιολογικά και ψυχολογικά ασταθούς πλάσματος, ανίκανου να ελέγξει τον εαυτό του και να αντισταθεί σε εξωτερικά ερεθίσματα, ανάμεσα στα οποία περιλαμβάνονται και τα συναισθήματα. Σε αρχαία έργα όπως στον Ιππόλυτο του Ευριπίδη, η γυναίκα παρουσιάζεται ευάλωτη στις επιδράσεις της Αφροδίτης, δεν σκέφτεται λογικά, είναι συναισθηματική και χωρίς λογική σκέψη πράττει μόνο με την αισθήματα φτάνοντας μέχρι το θάνατο. Ο Αριστοτέλης, φιλόσοφος της εποχής, χαρακτηρίζει τις γυναίκες

⁹ Γυναίκα (Αρχαία Ελλάδα) [http://el.wikipedia.org/wiki/Γυναίκα_\(αρχαία_Ελλάδα\)](http://el.wikipedia.org/wiki/Γυναίκα_(αρχαία_Ελλάδα))

¹⁰ Δημόσιος Βίος [http://el.wikipedia.org/wiki/Γυναίκα_\(αρχαία_Ελλάδα\)](http://el.wikipedia.org/wiki/Γυναίκα_(αρχαία_Ελλάδα))

στερημένες από το ύψιστο καλό για τον άνθρωπο. Βλέπουμε λοιπόν σε ποιο λιλιπούτειο κόσμο είναι τοποθετημένες οι γυναίκες της αρχαιότητας και πόσο αδύναμες θεωρούνται ενώ ο μόνος που αντιστέκεται στις αντιλήψεις αυτές είναι ο Πλάτωνας με το έργο του Πολιτεία.¹¹

Στην αρχαία Ελλάδα προκειμένου να περιοριστεί ο κίνδυνος της κατάρρευσης της ηθικής από τη γυναικεία φύση, οι γυναίκες ήταν κλεισμένες στα σπίτια, τους γυναικωνίτες και δεν επιτρεπόταν να έχουν δυνατότητα εξόδου στην κοινωνία. Οι δραστηριότητές της περιελάμβαναν μικρή έως ανύπαρκτη εκπαίδευσή και τον πρόωρο εγκλεισμό της στην απομόνωση της οικίας μέσω του γάμου. Ο έσχατος έλεγχος ήταν η αδυναμία της να ορίσει τον εαυτό της ακόμα και στην ερωτική συνεύρεση, στην οποία ο άνδρας είχε τον απόλυτο και αποκλειστικό έλεγχο. Παράδειγμα αυτής της πραγματικότητας της εποχής είναι και τα λόγια της Ανδρομάχης καθώς φαίνεται το μίσος για τους Έλληνες, αιτία της καταστροφής της Τροίας και την αναγκαστική συνεύρεση με τον Έλληνα-εχθρό που πρέπει να υποστεί και να μην εξαγριώσει.¹² Η γυναίκα έπρεπε να είναι σιωπηλή και προσεγμένη ώστε να ακολουθεί και να συμβαδίζει με τα πρότυπα που θέσπιζε μια ανδροκρατούμενη κοινωνία. Μέχρι και στις εκφράσεις της τέχνης, η γυναίκα μέχρι το τέλος περίπου της κλασσικής περιόδου εμφανίζεται με καλυμμένο κορμί και η ηβική περιοχή δεν είναι ποτέ εκτεθειμένη.

Αναφέρεται συχνά η άποψη ότι το *status* των γυναικών υποβιβάστηκε με την εισαγωγή της δημοκρατίας όχι ως άμεσος αντικειμενικός στόχος, αλλά ως έμμεση στρατηγική υποστήριξης του νέου συστήματος. Σύγχρονες έρευνες έχουν απορρίψει αυτή τη θεωρία, δίνοντας έμφαση στο επιχείρημα ότι η ουσία του δημοκρατικού συστήματος δε βρισκόταν στη ρύθμιση των περιουσιακών στοιχείων των πολιτών, αλλά στη δημιουργία ισότητας μεταξύ των αρρένων πολιτών, βάσει του ότι κάθε άντρας ήταν κύριος ενός οίκου που περιλάμβανε γυναίκες, παιδιά και δούλους. Ενώ θεωρητικά το πολίτευμα της δημοκρατίας σχετιζόταν με την φωνή και διακυβέρνηση του δήμου-λαού, πρακτικά η αθηναϊκή δημοκρατία ήταν μάλλον προνόμιο λίγων. *«Εφόσον ο άνδρας πρέπει να είναι κύριος του εαυτού του, ώστε να χαρακτηριστεί πολίτης, έτσι και ο πολίτης είναι κύριος μιας ομάδας ατόμων που υποτάσσονται στην*

---

¹¹ στοιχεία από τα έργα: «Ιπόλλυτος» του Ευριπίδη, «Πολιτεία» του Πλάτωνα

¹² στοιχεία από το έργο «Τρωάδες» του Ευριπίδη

*εξουσία του. Στην ουσία, λοιπόν, η υποταγή των γυναικών θα μπορούσε να είναι αναπόσπαστο κομμάτι του δημοκρατικού συστήματος.»*¹³

Οι εξαιρέσεις έρχονται από τη Σπάρτη, τη Χίο και τη Λοκρίδα, όπου η εκπαίδευση των γυναικών και τα ιδιαίτερα ήθη επέβαλλαν μια διαφορετική πρακτική. Ειδικά σε ό,τι αφορά στη Σπάρτη οι γυναίκες «ξέφυγαν πραγματικά από την πατρική η συζυγική κηδεμονία», (παίζοντας μάλιστα ενεργητικό ρόλο στην κοινωνική και πολιτική σκηνή. Ο μοναδικός δρόμος για την απελευθέρωση από την ανδρική κηδεμονία ήταν ο μοναχικός δρόμος της εταίρας, της μόνης ελεύθερης γυναίκας του κλασικού κόσμου που μπορούσε να συμμετέχει σε συμπόσια, να διαχειρίζεται τα οικονομικά της και να μιλά με τους άνδρες ως ίση προς ίσο.

Κατά το τέλος του 5^{ου} αιώνα μ.Χ., με τη μείωση του πληθυσμού λόγω των πολέμων, η εικόνα της εταίρας είναι κάτι που έμεινε. Η συρρίκνωση του ανδρικού πληθυσμού εξαιτίας των μαχών και του λοιμού έκανε τη γυναίκα σε αυτή την περίοδο να κυκλοφορεί πιο ελεύθερα και ως πλειοψηφία στην πόλη των Αθηνών. Οι κοινωνικές αλλαγές ως αποτέλεσμα των πολέμων σε αυτή την περίοδο, η εισροή ξένων στην πόλη των Αθηνών και η μεταφορά του πλούτου στα χέρια κατώτερων οίκων είχε ως αποτέλεσμα τη σταδιακή απελευθέρωση των γυναικών και την εξάπλωση αυτής της απελευθέρωσης πέρα από τα όρια των Αθηνών στον υπόλοιπο αρχαίο ελληνικό κόσμο.

2.1 Αλλαγές στο Ρόλο των Γυναικών στην Ελλάδα

---

¹³ στοιχεία από την επιστημονική περιοδική έκδοση Archive, (γυναίκες- δουλεία- δημοκρατία στην αρχαιοελληνική κοινωνία) Σεπτέμβριος 2014

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει χρηματοδοτήσει ένα μεγάλο αριθμό πρωτοβουλιών του δημοσίου τομέα με σκοπό την αναβάθμιση της κοινωνικής υποδομής της Ελλάδας αλλά και τη διευκόλυνση των εργαζόμενων γονέων. Η γυναίκα πλέον μπορεί να εργάζεται και ο ρόλος της ως μητέρας συνεχίζει, απλά βοηθούμενος από υποστηρικτικά προγράμματα όπως: το ολοήμερο σχολείο, οι βρεφονηπιακοί σταθμοί, τα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης παιδιών, το πρόγραμμα φύλαξης μετά το σχολικό ωράριο. Ακόμα μερικές μεγάλες τράπεζες προσφέρονται να καλύψουν ένα μέρος των δαπανών για βρεφονηπιακούς σταθμούς και ορισμένα ταμεία δύνανται να καλύψουν ένα χρηματικό ποσό για θερινές κατασκηνώσεις ή να φιλοξενήσουν τα παιδιά των συμβεβλημένων με τα συγκεκριμένα ταμεία γονέων εντελώς δωρεάν. Τέλος, ένας σημαντικός αριθμός μεγάλων επιχειρήσεων παρέχει στο προσωπικό του κάποια οφέλη όπως είναι: άδειες, σχολικά βοηθήματα, βραβεία αριστούχων, κατασκηνώσεις κ.ά).

Βλέπουμε λοιπόν ότι πραγματοποιούνται βήματα προκειμένου να διευκολυνθεί η είσοδος των γυναικών στον χώρο αγοράς αλλά παράλληλα να διατηρήσει και το ρόλο της μέσα στο σπίτι ως μητέρας, συζύγου, νοικοκυράς. Δεν παύουν βέβαια να συναντώνται και οι περιπτώσεις των γυναικών που αφοσιώνονται αποκλειστικά και μόνο στην καριέρα τους και παραμελούν τους άλλους ρόλους τους. Επίσης πληθαίνουν και οι περιπτώσεις εκείνες των γυναικών που δηλώνουν ότι δεν τους ενδιαφέρει να κάνουν οικογένεια (σε νεαρή ηλικία τουλάχιστον) παρά προτιμούν να «κυνηγήσουν» την επαγγελματική καταξίωση θεωρώντας πως αυτή είναι που θα φέρει την προσωπική ικανοποίηση και πληρότητα.

Στην προσπάθεια πάντως αναθεώρησης των στερεότυπων όσον αφορά το ρόλο των γυναικών το δίκτυο Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης (Ε.Κ.Ε) έχει αναλάβει δράσεις σχετικά με την προώθηση πρακτικών ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών στο χώρο εργασίας σε πεδία, όπως¹⁴:

- Η συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση των γυναικών εργαζομένων με στόχο την ανάπτυξη δεξιοτήτων.
- Η διαμόρφωση και προώθηση πολιτικών εναρμόνισης επαγγελματικών και οικογενειακών υποχρεώσεων.

---

¹⁴ Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (Θετικές Δράσεις για την Ισότητα των Ευκαιριών μεταξύ Ανδρών και Γυναικών στις μικρομεσαίες και μεγάλες επιχειρήσεις) 2006- 2008

- Η διευκόλυνση της επαγγελματικής εξέλιξης των γυναικών.
- Η πρόσβαση σε θέσεις ευθύνης.
- Η ευνοϊκή αντιμετώπιση αδειών διακοπής της σταδιοδρομίας (career breaks) και η οργάνωση προγραμμάτων επανένταξης στην επιχείρηση μετά από μακρά απουσία.
- Η ενθάρρυνση της χρήσης της γονικής άδειας ανατροφής τόσο από τον πατέρα, όσο και από την μητέρα εργαζόμενη.
- Η πρόληψη της σεξουαλικής παρενόχλησης στο χώρο εργασίας.

Επίσης σύμφωνα με το Πρωτόκολλο Συνεργασίας που υπεγράφη στις 2.6.2006 μεταξύ της Γενικής Γραμματείας Ισότητας των Φύλων¹⁵ (Γ.Γ.Ι), του Υπουργείου Εσωτερικών (ΥΠ.ΕΣ.Δ.Δ.Α.), του Συνδέσμου Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών (Σ.Ε.Β.), της Γενικής Συνομοσπονδίας Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδας (Γ.Σ.Ε.Β.Ε.Ε.), της Εθνικής Συνομοσπονδίας Ελληνικού Εμπορίου (Ε.Σ.Ε.Ε.), του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Αθηνών (Ε.Β.Ε.Α.) και του Ελληνικού Δικτύου για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη προβαίνουν σε μια προσέγγιση της αρχής των ίσων ευκαιριών για άνδρες και γυναίκες. Κάποιες τέτοιες προσπάθειες είναι οι εξής:

- Η χρηματοδότηση των επιχειρήσεων κάθε μεγέθους μέσα από ειδικό πρόγραμμα για τη λειτουργία βρεφονηπιακών σταθμών, κατάρτισης και μεταπτυχιακών σπουδών για γυναίκες.
- Η καθιέρωση βραβείων Ισότητας.
- Η χρηματοδότηση μελετών για τη δημιουργία συστημάτων ποιότητας που ενισχύουν τόσο τις γυναίκες εργαζόμενες, όσο και τις επιχειρήσεις.

---

¹⁵ Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (Εξειδικευμένες Πολιτικές για την Ισότητα των Φύλων)

Ακόμα, οι γυναίκες σήμερα προσπαθώντας για το καλύτερο και παλεύοντας για την προσωπική και επαγγελματική τους ανάδειξη αλλά και ικανοποίηση των επιθυμιών και ονείρων για το μέλλον τους, αρχίζουν και κατακτούν και επαγγέλματα και θέσεις που μέχρι τώρα νοούνταν ως ανδρικά και μόνο. Μερικά παραδείγματα τέτοιων θέσεων είναι τα σώματα ασφαλείας, ο στρατός, η αεροπορία όπου υπάρχουν πλέον και γυναίκες εργαζόμενες, πολύ λιγότερες αριθμητικά σε σχέση με τους άντρες μεν, αλλά υπαρκτές στο χώρο και σωστές στη δουλειά τους δε.

Πέρα όμως από την εξέλιξη στον επαγγελματικό χώρο, οι γυναίκες συνεχίζουν να έχουν – ή τουλάχιστον θα έπρεπε να συνεχίζουν – τον προνομιακό ρόλο της μητέρας και της συντρόφου. Όσο χρειάζεται η κοινωνική και επαγγελματική καταξίωση, άλλο τόσο είναι όμορφα αναγκαία και η θέση τους ως μητέρες και σύντροφοι μια και πρόκειται για δύο ρόλους που γεμίζουν συναισθηματικά την ίδια αλλά διαδραματίζουν και σημαντικότερο ρόλο στην ισορροπία και υγιή ψυχολογία του παιδιού. Το πώς μεγαλώνει, τι είδους μηνύματα λαμβάνει από τα παιδικά του χρόνια σαν αναμνήσεις, ο χρόνος και διάθεση αυτού από τους γονείς του, είναι εφόδια για το μετά του. Το ίδιο όμορφα αναγκαία είναι και η θέση της ως συντρόφου όμως.

Η συναισθηματική και σεξουαλική κάλυψη που αισθάνεται το ζευγάρι είναι από τα βασικότερα ζητήματα που αναδύονται μέσα στο κλίμα μιας οικογένειας. Η καλή σχέση του ζευγαριού επηρεάζει αναμφίβολα και τα παιδιά της οικογένειας, την ατμόσφαιρα του σπιτιού και την ενέργεια που υπάρχει σε αυτό. Και η ροή της είναι πολλές φορές στην ικανότητα και διάθεση της γυναίκας να ελέγχει και να διατηρήσει. Έτσι, δεν θα έπρεπε να αμελεί και τη σημασία της οικογένειας εφόσον έχει επιλέξει φυσικά να τη δημιουργήσει.

Η τάση των σημερινών νεότερων κυρίως γυναικών είναι προς την επαγγελματική και κοινωνική άνοδο και μόνο, πράγμα που ίσως στην πορεία των χρόνων μετανιώσουν συνειδητοποιώντας πως η πληρότητα του ανθρώπου έγκειται κυρίως σε όσα κατέχει συναισθηματικά και βάση των σχέσεων που δημιουργεί.

Παρόλα αυτά όμως, πέρα από τα θετικά στοιχεία στην πορεία των αλλαγών στο ρόλο των γυναικών, το ζήτημα της βίας παραμένει. Σύμφωνα με το Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας, ναι μεν η πλειοψηφία των γυναικών δεν αντιμετωπίζει περιστατικά

βίας στην οικογένεια αλλά οι συγκρούσεις της καθημερινής ζωής περικλείει την άσκηση βίας και ένα ποσοστό 56% περίπου του δείγματος από την έρευνα του ΚΕΘΙ το 2003 παραδέχτηκε ότι δέχεται συμπεριφορές που συνδέονται με την λεκτική ή ψυχολογική βία. Η πλειοψηφία των γυναικών χαρακτηρίζει οποιαδήποτε μορφή καταχρηστικής συμπεριφοράς ως μορφή βίας πράγμα που σημαίνει ότι ευτυχώς ένα σημαντικό τμήμα του πληθυσμού έχει εξελίξει την σκέψη, τους προσωπικούς κανόνες ηθικής του κι έχει οριστικοποιήσει μέσα του την αυτοεκτίμηση και τον αυτοσεβασμό του. Η άποψη των γυναικών διαφοροποιείται ανάλογα με την γεωγραφική περιοχή, την ηλικία και την βιωματική αντίληψη των πραγμάτων όπως είναι άλλωστε φυσικό. Το μορφωτικό επίπεδο, η κοινωνική τάξη και οικονομική κατάσταση, η υγιής ψυχολογία και η ισορροπημένη παιδική και εφηβική ζωή παίζουν καθοριστικό ρόλο στην ανοχή ή όχι βίαιων μορφών συμπεριφοράς όπως επίσης και στην εκδήλωσή τους.¹⁶

ΣΥΝΟΨΗ 2^{ΟΥ} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Η θέση της γυναίκας στην Ελλάδα έχει δεχθεί βαθιές και ριζικές αλλαγές από τα αρχαία κλασσικά χρόνια έως σήμερα. Ενώ αρχικά η γυναίκα θεωρούνταν ένα αδύναμο συναισθηματικά και σωματικά πλάσμα, στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα η θεώρησή της έχει αλλάξει ολοσχερώς. Η γυναίκα έχει τη δυνατότητα να διεκδικήσει και να κατακτήσει τους στόχους της, δεν είναι κλεισμένη μέσα στο σπίτι και παλεύει για ίσα δικαιώματα με αυτά των αντρών. Η Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων προσπαθεί συνεχώς για την υλοποίηση και εφαρμογή πολιτικών για την ισότητα μεταξύ των δύο φύλων, πράγμα που ενθαρρύνει τις γυναίκες και τους δίνει την ώθηση για ανέλιξη κοινωνική και προσωπική σε οποιονδήποτε τομέα. Αυτά και άλλα μέτρα μαζί με τη θέληση των ίδιων των γυναικών διαγράφουν την πορεία των αλλαγών στη θέση τους και το ρόλο τους μέσα στην κοινωνία.

Κεφάλαιο 3.

ΟΙ ΑΛΛΟΔΑΠΕΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

---

¹⁶ Β. Αρτινοπούλου και Ιακ. Φαρσεδάκης (Ενδο- Οικογενειακή Βία κατά των Γυναικών: Πρώτη Πανελλαδική Επιδημιολογική Έρευνα), Αθήνα 2003

3.1 Μετανάστευση

Όπως είναι αναμενόμενο, δυστυχώς, σε μια κοινωνία που δεν έχει καταφέρει ακόμα να αποδεχτεί τη διαφορετικότητα ορισμένων μελών του συνόλου, η θέση αυτών συχνά χαρακτηρίζεται από επιθετικούς προσδιορισμούς όπως: μειονεκτική, δυσχαιρένουσα, ή λέξεις όπως περιθώριο, παράνομος, ξένος. Παρόλη όμως την ανικανότητα αποδοχής και ένταξης των ξένων που είναι συχνό φαινόμενο στην Ελλάδα, το θέμα της μετανάστευσης είναι μείζον και οφείλει να μελετάται υπό πολλά και διαφορετικά πρίσματα.

*« Η φύση της παράνομης μετανάστευσης μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, την κάνει ένα φαινόμενο δύσκολο να ποσοτικοποιηθεί. Παρόλα αυτά συγκεκριμένοι δείκτες παρέχουν οδηγίες: το 2009 ο αριθμός των παράνομων διαμενόντων από μη ευρωπαϊκές χώρες που συλλήφθηκαν στην ΕΕ, ανήλθε περίπου στις 570.000 (7% λιγότερο απ'ότι το 2008). Η αποτελεσματική και στενή αντιμετώπιση της παράνομης μετανάστευσης αποτελεί προϋπόθεση για μια αξιόπιστη πολιτική μετανάστευσης »*¹⁷

Το 2011, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία που έδωσε στη δημοσιότητα η Eurostat, στην Ελλάδα ζούσαν 956.000 αλλοδαποί ή 8,5% του συνολικού πληθυσμού, ενώ ο αριθμός αυτός έφτανε το 1,255 εκατομμύρια άτομα ή 11,1% του πληθυσμού, όταν υπολογίζονταν οι κάτοικοι που έχουν γεννηθεί σε άλλη χώρα. Από τον μεγάλο αυτό αριθμό αλλοδαπών, μικρό μόνο ποσοστό είναι πολίτης μίας χώρας της ΕΕ των 27 (153.000 ή 1,4% του πληθυσμού), ή έχει γεννηθεί στην Ευρώπη (317.100 ή 2,8%). Η συντριπτική πλειοψηφία είναι πολίτες εκτός ΕΕ (803.000 ή 7,1%) και έχουν γεννηθεί σε κάποια τρίτη χώρα (938.100 ή 8,3%). Οι Ευρωπαίοι που ζουν σε άλλη χώρα μέλος από αυτήν που κατάγονται, φτάνουν τα 12,8 εκατ. ευρώ, ή 2,5% του συνολικού πληθυσμού, ενώ

---

¹⁷ http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/immigration/irregular-immigration/index_en.htm σχολιασμός για την παράνομη μετανάστευση από την Eurostat

οι υπόλοιποι 20,5 εκατ. είναι υπήκοοι τρίτων χωρών και αντιστοιχούν στο 4,1% του πληθυσμού.

Οι περισσότεροι ξένοι αναλογικά με τον πληθυσμό ζουν σε Γερμανία (7,2 εκατ. πολίτες ή 9%), Ισπανία (5,7 εκατ. ή 12%), Ιταλία (4,6 εκατ. ή 8%), Βρετανία (4,5 εκατ. ή 7%) και Γαλλία (3,8 εκατ. ή 6%). Σε αυτές τις πέντε χώρες ζουν τρεις στους τέσσερις αλλοδαπούς στην ΕΕ.

Τα μεγαλύτερα ποσοστά Ευρωπαίων σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, πέραν του Λουξεμβούργου, απαντώνται σε Κύπρο με 13%, Βέλγιο και Ιρλανδία με 7%, Ισπανία με 5% και Αυστρία με 4%.

Στην Ελλάδα:

“ Το Μεταναστευτικό ζήτημα στην Ελλάδα αναφέρεται στη συστηματική παράνομη/ παράτυπη είσοδο μεγάλου αριθμού μεταναστών στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1990 - 2011. Η πτώση των Σοσιαλιστικών καθεστώτων στην ανατολική Ευρώπη το 1989, δημιούργησε το πρώτο κύμα οικονομικής μετανάστευσης με προορισμό την Ελλάδα (με μετανάστες κυρίως από την Αλβανία, Βουλγαρία και Ρουμανία) διαμέσου των βόρειων συνόρων και στην συνέχεια προστέθηκαν μετανάστες από χώρες της Αφρικής και της Ασίας. Κατά την δεκαετία 2000 - 2010 η Ελλάδα έγινε πόλος έλξης εκατοντάδων χιλιάδων μεταναστών όχι μόνο από τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες αλλά από ολόκληρο τον κόσμο με αποτέλεσμα περίπου το 7% του πληθυσμού της χώρας να είναι μετανάστες από χώρες εκτός ΕΕ. ”¹⁸

Η Ελλάδα όπως και οι χώρες τις Νότιας Ευρώπης, εξελίχθηκαν σταδιακά σε χώρες υποδοχής των μεταναστών λόγω συγκεκριμένων συνθηκών και καταστάσεων στον ευρωπαϊκό χώρο και όχι μόνο. “ Το γεγονός αυτό λοιπόν συνδέεται με την παγκοσμιοποίηση, την κατάρρευση των καθεστώτων της κεντρικής και της ανατολικής Ευρώπης στα τέλη της δεκαετίας του 1980, τις περιφερειακές συγκρούσεις στα Βαλκάνια, στη Μέση Ανατολή και την Ασία, αλλά συνάδει και με

---

¹⁸ Κωνσταντίνος Π. Καλοφωλιάς (2011). *Το Μεταναστευτικό Ζήτημα στη Μεσόγειο (Ισπανία - Ιταλία - Ελλάδα)*. Αθήνα: Μιχάλη Σιδέρη. σελ. 33-34. και : "Ξένοι εκτός ΕΕ το 7% των πολιτών σε Ελλάδα, Κύπρο, Ισπανία και Αυστρία". *Η Καθημερινή*. 2013-07-17.

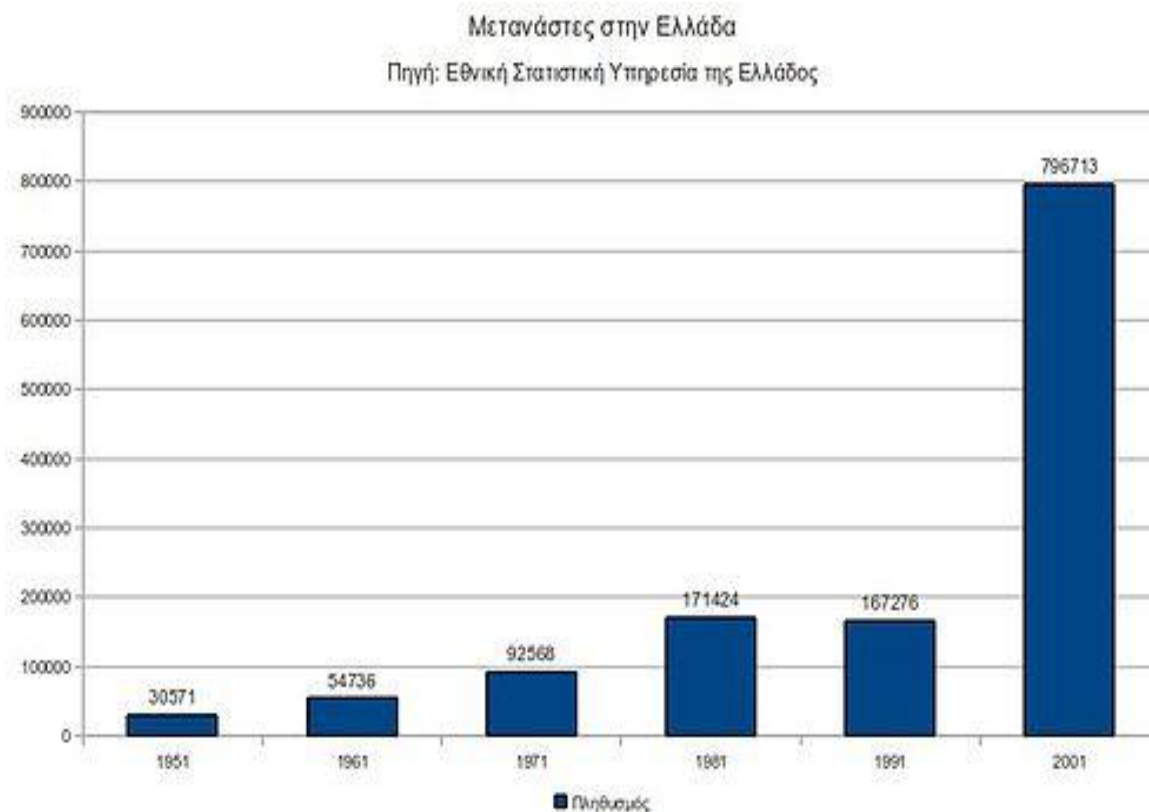
τις σημαντικές αλλαγές που σημειώθηκαν στις κοινωνίες των χωρών της νότιας Ευρώπης. ¹⁹

Κάποιες από τις σημαντικές αυτές αλλαγές που σημειώθηκαν είναι η ανάπτυξη, κοινωνική και οικονομική, των χωρών που έγιναν χώρες υποδοχής των μεταναστών. Αρχικά η ένταξη των χωρών αυτών στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η οικονομική ανάσα που πήραν λόγω αυτού καθώς και η αναδιαμόρφωση και αναβάθμιση ορισμένων κλάδων εργασίας όπως ήταν: η ναυτιλία, ο τουρισμός, η γεωργία και γενικά κάποια εποχικά επαγγέλματα, έπαιξαν καίριο ρόλο. Η διαμόρφωση νέων δεδομένων, οι νέες ανάγκες για εργατικό δυναμικό άνοιξαν και καινούριες θέσεις εργασίας. Τις θέσεις αυτές προθυμοποιήθηκαν να καλύψουν οι μετανάστες που εισέρεαν στις χώρες αυτές, μεταξύ αυτών φυσικά και η Ελλάδα, μια και επρόκειτο για θέσεις με χαμηλές αμοιβές, κοινωνικά χαμηλότερο στάτους και συχνά περισσότερο κοπιαστικές. Όλα αυτά σε συνδυασμό με τη βελτίωση του βιοτικού και εκπαιδευτικού επιπέδου των γηγενών πληθυσμών των εκάστοτε περιοχών οι οποίοι απέφευγαν να αναλαμβάνουν τις παραπάνω θέσεις εργασίας έδιναν στους μετανάστες την ευκαιρία που ζητούσαν. Η παραοικονομία είναι ακόμα ένας παράγοντας που έπαιξε κι αυτός το ρόλο του μια και έδινε στους τελευταίους δουλειά από τη μία και γλίτωνε χρήμα από τον ντόπιο πληθυσμό από την άλλη. Οι μετανάστες ανταποκρίνονταν ευέλικτα στις ανάγκες μιας άτυπης αγοράς εργασίας καλύπτοντας τις «τρύπες» του αφήνει ο ντόπιος πληθυσμός.(Hoggart and Mendoza 1999)

Υπήρχαν όμως και γεωγραφικοί παράγοντες που συνέβαλλαν στην εγκατάσταση των μεταναστών στην Ελλάδα και τις υπόλοιπες χώρες της νότιας Ευρώπης όπως: η γεωγραφική τους θέση -πρόκειται για το ενδιάμεσο τμήμα διέλευσης των διερχόμενων πληθυσμών- τα εύκολα προσπελάσιμα σύνορα και οι εκτεταμένες ακτογραμμές τους.

---

¹⁹ Απόστολος Παπαδόπουλος (2004) Η Ανάπτυξη σε μια Πολυλειτουργική Ύπαιθρο. μέρος 1 κεφάλαιο πρώτο.

Πίνακας 3.1

Διάγραμμα με αριθμό μεταναστών στην Ελλάδα από την δεκαετία του 1951 μέχρι την δεκαετία του 2001.

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας - το διάγραμμα είναι από το βιβλίο "Το Μεταναστευτικό Ζήτημα στη Μεσόγειο (Ισπανία - Ιταλία - Ελλάδα)" σελ. 33.

Παρατηρούμε στο σχεδιάγραμμα πως υπάρχει σταδιακή και συνεχής αύξηση των μεταναστών από το 1951 έως το 1981. Την δεκαετία 1981- 1991 σημειώνεται μια μικρή μείωση της αύξησης, ενώ από το 1991 μέχρι το 2001 η αύξηση που παρατηρείται είναι ραγδαία. Ενώ η τιμή το 1991 άγγιζε τις 167.276 το 2001 εκτοξεύεται στις 796.713. Ο αριθμός των μεταναστών από το 2001 αυξάνεται υπερβολικά. Η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής μεταναστών έγινε την δεκαετία του 1990 και τότε ξεκίνησε η διαμόρφωση της μεταναστευτικής πολιτικής. Η μετανάστευση αυξήθηκε το διάστημα 2000-2011 και το 2010 εκτιμήθηκε ότι εισήλθαν στην Ελλάδα γύρω στους 128.000 μετανάστες.

Το φαινόμενο της μετανάστευσης έχει οδηγήσει την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή ένωση στην θέσπιση νόμων. Από το 1991 η Συμφωνία Σένγκεν²⁰ τέθηκε σε εφαρμογή και η Ευρωπαϊκή Ένωση απέκτησε ενιαία σύνορα. Το 2004 δημιουργήθηκε η FRONTEX (Ευρωπαϊκή δύναμη φύλαξη των συνόρων) με σκοπό τον περιορισμό της μετανάστευσης²¹.

3.2 Γυναικεία Μετανάστευση Στην Ελλάδα

& η σχέση της με τις αστικές/ αγροτικές περιοχές

Τα πρόσφατα μεταναστευτικά κύματα στη Ελλάδα, αποτελούνται ως επί των πλείστων από γυναίκες προερχόμενες από τις γειτονικές μας βαλκανικές χώρες. Σε αντίθεση με το παρελθόν, μέχρι τη δεκαετία του 80' όπου η γυναικεία μετανάστευση είχε σχεδόν αποκλειστική σχέση με την συνένωση των οικογενειών, τώρα η μετακίνηση των γυναικών έχει πολύ περισσότερο αυτόνομο χαρακτήρα. Οι γυναίκες φεύγουν αναζητώντας ένα καλύτερο μέλλον για τις ίδιες ή και τα παιδιά τους, θέλουν να σταθούν ανεξάρτητες οικονομικά και κοινωνικά. Φυσικά δεν πρόκειται για μια εύκολη διαδικασία μια και οι γυναίκες μετανάστριες υπόκεινται σε τριπλή πίεση διανύοντας την περίοδο προσαρμογής και αποδοχής τους (εάν αυτό συμβεί).²²

Συγκεκριμένα, *«Η προσέγγιση αυτή βασίζεται στη άποψη ότι οι γυναίκες που μεταναστεύουν προέρχονται από ένα κατώτερο πολιτισμικό και κοινωνικό πλαίσιο και εγκαθίστανται σε πιο αναπτυγμένες κοινωνίες. Έτσι, οι γυναίκες μετανάστριες*

---

²⁰ **Συμφωνία του Σένγκεν** καλείται η συμφωνία που υπεγράφη στις 14 Ιουνίου 1985 στην κωμόπολη Σένγκεν του Λουξεμβούργου ανάμεσα σε πέντε κράτη μέλη των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΕΚ) (Βέλγιο, Γερμανία, Γαλλία, Λουξεμβούργο και Ολλανδία) και είχε ως στόχο την προοδευτική κατάργηση των ελέγχων στα κοινά σύνορα, την καθιέρωση της ελεύθερης κυκλοφορίας για όλα τα πρόσωπα, υπηκόους των κρατών που υπέγραψαν τη Συμφωνία, καθώς και την αστυνομική και δικαστική συνεργασία.

²¹ Μεταναστευτικό ζήτημα στην Ελλάδα.

http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9C%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C_%CE%B6%CE%AE%CF%84%CE%B7%CE%BC%CE%B1_%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1#cite_note-2

²² Όλγα Σεβαστίδου, Φύλο και Μετανάστευση

καταπιέζονται τριπλά στη διαδικασία μετανάστευσης εξαιτίας του φύλου τους, της εθνικής τους υπηκοότητας και της θέσης τους ως «ξένες» στην κοινωνία υποδοχής.»²³ Ο αριθμός των μεταναστών ξεπερνά το ένα εκατομμύριο και ήδη από τα μέσα του 1990 ο αριθμός των γυναικών που μετανάστευσαν φτάνει τις 300.000. Πολλοί από το σύνολο των μεταναστών είναι παράνομοι αλλά μετά από τρία προγράμματα νομιμοποίησης το 1998, το 2001 και το 2005 ένα μεγάλο ποσοστό νομιμοποιήθηκε. Η πλειοψηφία των μεταναστών, αντρών και γυναικών, προέρχονται από την Αλβανία. Το ποσοστό αγγίζει το 57% από το σύνολο των μεταναστών στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα από τους 415.552 άντρες μετανάστες στην Ελλάδα οι 257.149 είναι Αλβανοί, ενώ σε σχέση με τις γυναίκες στο σύνολο των γυναικών που είναι 346.639 οι 180.887 είναι από την Αλβανία. Οι αριθμοί αυτοί αναφέρονται και είναι αξιοσημείωτοι, καθώς η Ελλάδα είναι η μοναδική χώρα μέσα στην Ε.Ε, που φιλοξενεί μια πληθυσμιακή ομάδα όμοιας εθνότητας και το ποσοστό αυτής ξεπερνά το 50% του συνολικού πληθυσμού. Σχετικά με τις γυναίκες μετανάστριες, μετά τις Αλβανίδες έρχονται οι πληθυσμιακές ομάδες των γυναικών από τη Βουλγαρία (21.216), από τη Γεωργία (13.036), από τη Ρωσία (10.990) από την Ουκρανία (10.274).

Σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 2001, το 81,4% των αλλοδαπών ήταν εγκατεστημένο στις αστικές περιοχές ενώ το 18,6% στις αγροτικές. Το 57,5% των απογραφέντων αλλοδαπών ήταν αλβανικής εθνικότητας. Οι άνδρες Αλβανοί έφταναν το ποσοστό του 58,7%. Η κατανομή των μεταναστών στον εργασιακό τομέα έχει τα μεγαλύτερα ποσοστά της στις κατασκευές 24,5%, στη γεωργία 17,5%, στο εμπόριο/ τα ξενοδοχεία/ τον τουρισμό 16%, στη μεταποίηση 12% και σε λοιπές υπηρεσίες όπως οικιακές εργασίες/ οικιακοί βοηθοί κτλ 20,5%. Υπερτερεί η συμμετοχή των Αλβανών στις κατασκευές και στη γεωργία με ποσοστά 76% και 68% αντίστοιχα.

Η πόλη είναι ένας τρόπος συγκρότησης διαφορετικών και πολλαπλών ταυτοτήτων. Δεν ξέρω αν είναι 'ιδιότητά' της να κρύβει κάθε τι διαφορετικό που δεν ακολουθεί την νόρμα των κυρίαρχων κοινωνικών χαρακτηριστικών, αλλά είναι κάτι που συχνά συμβαίνει. Η διαμόρφωση της γυναικείας ετερότητας –πόσο μάλλον μιας “ξένης”

---

²³ Η Γυναικεία Μετανάστευση στην Ελλάδα, Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι) Επ.Υπεύθυνη: Δρ. Α. Μαράτου- Αλιπράντη

γυναίκας, που δεν ανήκει στην κανονικότητα της ντόπιας εθνικότητας, είναι μια διαδικασία πολύπλευρη που βασίζεται σε μια πληθώρα αξόνων. Η εθνικότητα, η σεξουαλικότητα, το φύλο, η κοινωνική τάξη και η οικονομική κατάσταση είναι λίγα από τα στοιχεία που απαρτίζουν την παραπάνω διαδικασία. Δεν είναι λίγες οι περιοχές της πόλης/ πόλεων που έχουν διαμορφώσει μια αλληλεπίδραση γεωγραφικής τοποθεσίας και κοινωνικών σχέσεων, και στις οποίες έχουν συνδράμει δυναμικά οι γυναίκες μετανάστριες σε αυτό το τοπίο. Ένα παράδειγμα τέτοιας περιοχής είναι το κέντρο της Αθήνας και πιο συγκεκριμένα η Κυψέλη²⁴.

Είναι από τις πιο πυκνοκατοικημένες περιοχές του κέντρου, με ρύπανση, προβλήματα κυκλοφορίας, ανεπαρκείς υποδομές, υψηλή εγκληματικότητα, λίγους χώρους πρασίνου κι όμως εκεί ζει ένα μεγάλο ποσοστό των μεταναστριών και μάλιστα συχνά θεωρώντας το την μοναδική καλή και βιώσιμη για τις ίδιες και τα παιδιά τους επιλογή. Ομολογούν ότι η Κυψέλη είναι ωραία. *«Είναι κέντρο, τα πάντα είναι κοντά σου και φθηνά. Το κέντρο είναι πιο καλό για τους φτωχούς. Έξω από το κέντρο δεν είναι για μας.»*²⁵

Βλέπουμε λοιπόν ότι μέσα σε ένα μωσαϊκό μεταναστευτικών ομάδων, οι γυναίκες μετανάστριες συγκροτούν μέρα με τη μέρα την ταυτότητά τους μέσα σε ένα ξένο περιβάλλον, εκτιμώντας με πολύ διαφορετικούς όρους τη ζωή τους απ'ότι ο γηγενής πληθυσμός της περιοχής, και προσπαθούν να επαναπροσδιορίσουν τον εαυτό τους συναρτήσει του τόπου και της κοινωνικής δομής των οποίων είναι πλέον κομμάτι.

Ακόμα μετά τον β' παγκόσμιο πόλεμο η ανοικοδόμηση των πόλεων έγινε με βάση ένα σημαντικό διαχωρισμό, αυτόν της ιδιωτικής και αυτόν της δημόσιας σφαίρας, μέσα στις οποίες υπήρχε και ο διαχωρισμός κατά φύλο. Έτσι αναπτύχθηκε κι ένας διαχωρισμός ανάμεσα στις πόλεις και τα προάστια που συνεχίστηκε με το πέρασμα των χρόνων και μετά τα μεταναστευτικά κύματα από την πτώση των Σοσιαλιστικών καθεστώτων το 1989 ο διαχωρισμός αυτός εντείνεται εμπλέκοντας στο παιχνίδι και τους μετανάστες. Παρά τις αλλαγές στους ρόλους και τους χώρους δημόσιου-ιδιωτικού, άντρας- γυναίκα κτλ δεν έχει εξαλειφθεί ακόμα η νοοτροπία των

---

²⁴ Ντίνα Βαΐου, 'Ταυτότητες- Ετερότητες Γυναϊκών στην πόλη'
Περιοδικό "Ίνδικτος" 2006

²⁵ απόσπασμα συνέντευξης με την Ντ.
από Ντίνα Βαΐου «Ταυτότητες- Ετερότητες Γυναϊκών στην πόλη»

παλαιότερων χρόνων. Η γυναίκα χαρακτηρίζεται από κάποια αμφισημία. Η αμφισβήτηση ή και αποσιώπηση της παρουσίας της και της σημασίας της στους συμβολικούς χώρους του «μέσα» και του «έξω» την κάνουν να βρίσκεται στη διχοτόμηση αυτή. Όσο αφορά τις γυναίκες μετανάστριες τώρα δεν ξεφεύγουν από αυτά τα χαρακτηριστικά αλλά οι διχοτομήσεις, οι αμφισημίες και οι αμφισβητήσεις αποκτούν εντονότερο χαρακτήρα. Η παρουσία τους στις πόλεις, συχνά προτιμάται να μοιάζει με απουσία. Είτε με οικογένεια – όπου η ζωή τους γυρίζει γύρω από εκεί, είτε χωρίς – όπου η ανάγκη για επιβίωση είναι μεγαλύτερη από την ανάγκη και τη θέληση για το κυνήγι των προσωπικών στόχων, οι γυναίκες μετανάστριες κυκλοφορούν ανάμεσά μας αλλά είναι δύσκολο να τις βρει τελικά κανείς. Στα προάστια και την ύπαιθρο αισθάνομαι ότι τα πράγματα είναι λίγο ευνοϊκότερα. Ο πιο μαζεμένος αριθμός κατοίκων, οι χαμηλότεροι ρυθμοί ζωής, οι εργασίες που δε στερούν ποτέ στη φύση, τους δίνουν τη δυνατότητα να μπορούν να ζήσουν όχι στην αφάνεια, αφού στις μικρές κοινωνίες ποιος μπορεί να παραμείνει αφανής;

Είναι μάλλον λίγα περισσότερα τα παραδείγματα στα χωριά όπου γυναίκες μετανάστριες παλεύουν για τις προσωπικές τους επιθυμίες και αν δεν τις φτάνουν ακριβώς τουλάχιστον ικανοποιούν σε ένα βαθμό τις επιδιώξεις τους. Υπάρχουν γυναίκες που έχουν ανοίξει με τους συζύγους τους ταβέρνες ή που έχουν καταφέρει να ενταχθούν στις τοπικές κοινωνίες με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο. Η ένταξή τους στις τοπικές παραδοσιακές μουσικές, στα τραγούδια και τους χορούς είναι μερικοί από αυτούς τους τρόπους. Ακόμα, σε πόλεις αλλά και στην ύπαιθρο οι γυναίκες μετανάστριες εργάζονται σε εταιρίες ενδυμάτων, αυτόνομα πολλές φορές ως ράφτρες αλλά και σε φούρνους και ζαχαροπλαστεία.

Το αίσθημα του φόβου προς τις γυναίκες γύρω από την πόλη και τη δημόσια σφαίρα έχει σχέση με την ανάγκη ελέγχου αυτών γύρω από αυτούς τους χώρους γιατί εκεί είναι πολύ πιθανό να δοθεί η δυνατότητα πειραματισμού σε νέους ρόλους, διεκδίκησης και ανατάραξης της κανονικότητας των πραγμάτων. Η αμφισβήτηση του χώρου αποκλεισμού των γυναικών εκεί κάπου στο «ενδιάμεσο» εννοεί ταυτόχρονα και κινητοποίηση προς την επιβολή της παρουσίας και των δυνατοτήτων τους σε όλους τους χώρους και τους ρόλους που η ίδια επιλέγει.

Φαίνεται λοιπόν πως οι γυναίκες που μεταναστεύουν παίζουν έναν καθόλου ευκαταφρόνητο ρόλο στην εξέλιξη των πραγμάτων. Μηχανισμοί αμοιβαίας αρωγής, εκκλησίες, συναγωγές, συνδικάτα και σύλλογοι αποτελούν τόπους ενεργούς αλληλεγγύης των μεταναστών και βοηθούν στην προσαρμογή και ενσωμάτωσή τους

στην χώρα υποδοχής. Τους ίδιους μηχανισμούς έχουν και οι γυναίκες μετανάστριες και αν κάτι οφείλουμε να δεχτούμε είναι πως οι μετακινήσεις μέσα στον κόσμο δεν εξαντλούνται, ιδίως με τις νέες μορφές παγκοσμιοποίησης που συγκροτούνται και καθιστούν όλους μας αλλά και τον καθένα ξεχωριστά απλά πολίτες του κόσμου.

ΣΥΝΟΨΗ 3^{ΟΥ} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Η μετανάστευση είναι ένα τεράστιο ζήτημα που αφορά το σύνολο του κόσμου σε παγκόσμιο επίπεδο. Στο κεφάλαιο αυτό όμως αναλύεται η μετανάστευση προς την Ελλάδα, δίνεται μια σύντομη ιστορική πορεία της, και συνεχίζει η μετανάστευση του γυναικείου πληθυσμού προς την χώρα αυτή εκφραζόμενη μέσα από τα μάτια των ίδιων των μεταναστριών αλλά και υπό το πρίσμα κοινωνικού φαινομένου. Θίγονται διάφοροι τομείς που αφορούν την εργασία των μεταναστριών, το αστικό και το αγροτικό περιβάλλον και πώς εντάσσονται εκείνες σε αυτό, ενώ εστιάζει στις γυναίκες μετανάστριες από την Αλβανία, οι οποίες θα αποτελέσουν και το θέμα έρευνας και σύγκρισης με το γηγενή γυναικείο πληθυσμό στη συνέχεια της εργασίας.

Κεφάλαιο 4.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ – ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

Η μεθοδολογία που θα ακολουθηθεί είναι κάποιες συνεντεύξεις γυναικών από την Αλβανία σχετικά με τις δομές των οικογενειών, των κοινωνικών συνθηκών, των οικονομικών και πολιτισμικών στοιχείων σύμφωνα με τις παραδόσεις τους. Στη συνέχεια αναλύονται και σχολιάζονται τα ευρήματα των συνεντεύξεων, και ακολουθούν τα συμπεράσματα μεταξύ γηγενών και αλβανίδων γυναικών στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία.

1^η Συνέντευξη:

(από την Μαρίνα Λάλα, παντρεμένη, 26 χρονών, κάτοικο κέντρου της Αθήνας-Αττική, Αττική 2014)

- Ποια η θέση και τα δικαιώματα της γυναίκας, σχετικά με την αγορά εργασίας, στα πλαίσια της αλβανικής κοινωνίας;

Αν θέλαμε να δούμε ιστορικά τη θέση της γυναίκας στην αγορά εργασίας τις προηγούμενες δεκαετίες, θα παρατηρήσουμε ότι οι γυναίκες έπρεπε να αρκεστούν σε γεωργικές, χειρωνακτικές εργασίες ως επί των πλείστων και αυτό διότι το πανεπιστήμιο και κάθε είδος ανώτατη εκπαίδευση φάνταζε ουτοπικό. Οι γονείς δεν σπούδαζαν τις κόρες λόγω οικονομικών δυσκολιών που αντιμετώπιζαν. Το μόνο τους δικαίωμα ήταν να εκπαιδευτούν σε ό,τι αφορά στα οικιακά, να είναι έτοιμες να αναλάβουν μια οικογένεια και να φαίνεται ποθητή υπηρέτρια για κάθε γαμπρό. Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι εκείνα τα χρόνια μόνο σε αγροτικές- γεωργικές εργασίες μπορούσαν να προσληφθούν. Τις τελευταίες 3-4 δεκαετίες οι απαιτήσεις των γυναικών αυξήθηκαν, αφού το μεταναστευτικό κύμα εκτός από εμβάσματα έφερε και πρωτοποριακές ιδέες, ιδανικά και επιθυμία για μόρφωση. Η κατάρτιση και η σπουδή θα ήταν τα μόνα όπλα των γυναικών ώστε να καταφέρουν να διεκδικήσουν θέσεις εργασίας ανάλογες με αυτές των ανδρών. Ιατρική, παιδαγωγική, και κάθε είδους επιστήμης θα μπορούσε πλέον να γίνει γένος θηλυκού. Ακόμα δεν θεωρείται ότι η θέση και τα δικαιώματα είναι τα ίδια αλλά τις επόμενες δεκαετίες θα μπορούσαμε να φανταστούμε αυτό που για μας είναι δεδομένο, να δούμε γυναίκες με ενεργό ρόλο στην πολιτική, όπως επίσης γυναίκες αστυνομικούς, στρατιωτικούς κτλ.

- Μέσα σε μια οικογένεια υπάρχει ισοτιμία μεταξύ του ζευγαριού; Ποιος ο ρόλος του άνδρα και ποιος της γυναίκας μέσα σε αυτή.

Τα τελευταία χρόνια τα πράγματα σε μια αλβανική οικογένεια είναι καλύτερα. Το μοτίβο της αλβανίδας μάνας που είναι κατώτερη από τον άνδρα της, που τον υπηρετεί, φοβάται και εξαρτάται εγκεφαλικά και πρακτικά από τον κύρη της έχει πλέον υποχωρήσει. Πλέον η γυναίκα φέρνει χρήματα στο σπίτι οπότε διαχειρίζεται τα οικονομικά της οικογένειας. Είναι μορφωμένη οπότε μπορεί να σταθεί αξιοπρεπώς στο οποιοδήποτε περιβάλλον και τέλος υπηρετεί όλους τους ρόλους της επάξια. Ο ρόλος της γυναίκας είναι αρκετά πιο πολυδιάστατος από του άντρα. Οι γυναίκες πλέον είναι μητέρες, εργαζόμενες, ερωμένες, δασκάλες, νοσοκόμες των παιδιών και του συζύγου, καθαρίστριες του σπιτιού τους. Από την άλλη ο άνδρας θα αρκεστεί στο ρόλο του εργαζόμενου αφού ακόμα και στην διαπαιδαγώγηση των παιδιών δεν συμμετέχουν ενεργά. Ο πατέρας συνηθίζεται να ασχολείται με τα μαστορέματα του σπιτιού, αλλά δεν ταΐζει τα παιδιά ούτε βοηθάει με τις οικιακές υποχρεώσεις.

- Η γυναίκα έχει ελευθερία επιλογής σχετικά με την προσωπική της περιποίηση/ εμφάνιση;

Παλαιότερα πριν τα ινστιτούτα ομορφιάς ξεφυτρώσουν ένα ένα σαν μανιτάρια στις μεγαλουπόλεις οι γυναίκες από γενιά σε γενιά διέδιδαν τις μυστικές συνταγές ομορφιάς. Οι γυναίκες μπορούσαν να περιποιούνται αλλά με μέτρο. Η περιποίηση ήταν ανεκτή όταν η γυναίκα παντρευόταν πρώτα. Οι νεαρές δεσποινίδες δεν επιτρεπόταν να καλλωπιστούν. Ακόμα και η αποτρίχωση που ήταν θέμα υγιεινής απαγορευόταν. Όταν η γυναίκα παντρευόταν πριν το γάμο, η μητέρα και οι υπόλοιπες γυναίκες του σπιτιού την προετοίμαζαν. Η αποτρίχωση γινόταν με ζάχαρη κάτι σαν τη σημερινή χαλάουα. Το ασπράδι του αυγού γινόταν μάσκα ομορφιάς και το κραγιόν στα χείλη και τα μάγουλα ολοκλήρωνε το τότε beauté. Σήμερα τα πράγματα έχουν αλλάξει, ινστιτούτα υπάρχουν αρκετά κυρίως στις μεγάλες πόλεις και οι γυναίκες ασχολούνται με την περιποίησή τους χωρίς φόβο και άγχος πια. Ο ανταγωνισμός μεταξύ των κυριών και η ανάγκη για επίδειξη τις έχει ωθήσει στο να προσέχουν τον εαυτό τους περισσότερο. Η κοινωνία ακόμα και στις μεγάλες πόλεις έχει σαν

απασχόληση το ενδιαφέρον για το από πού ψώνισε η μία και τότε άλλαξε τα μαλλιά η άλλη, μια εγωκεντρική συμπεριφορά που οδηγεί σε άνοδο των κέντρων περιποίησης. Δεν υπάρχει καμία καταπίεση από τον πατέρα ή τον σύζυγο γι' αυτή τους την ασχολία. Στα μικρά χωριά βέβαια τα πράγματα δεν έχουν αλλάξει ιδιαίτερα και παρατηρείται ότι οι όποιες αλλαγές γίνονται, γίνονται με αργούς ρυθμούς.

- Παρατηρούνται περιπτώσεις οικονομικής ανεξαρτησίας μεταξύ των ζευγαριών σε κάποιο ποσοστό των αλβανικών οικογενειών;

Τα οικονομικά τα διαχειριζόταν ανέκαθεν η σύζυγος, η οποία ως νοικοκυρά γνωρίζει καλύτερα τις ανάγκες του σπιτιού. Βέβαια ο άντρας ήταν αυτός που κυρίως έφερνε τα χρήματα στο σπίτι. Τώρα πλέον και η σύζυγος εργάζεται αλλά κατά ποσοστό 90-95% εξακολουθεί η σύζυγος να χειρίζεται τα οικονομικά, οπότε θα λέγαμε ότι ανεξαρτησία δεν υπάρχει.

- Υφίσταται ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών στις σύγχρονες αλβανικές οικογένειες; Εάν ναι, κατά πόσο αυτό θεωρείται προσωπικά (από πλευράς των γυναικών) και κοινωνικά αποδεκτό;

Η ενδοοικογενειακή βία είναι ένα πολύ σπουδαίο κομμάτι που αφορά όλες τις χώρες και όλο τον κόσμο. Σίγουρα η μόρφωση, η κουλτούρα, οι εικόνες και τα βιώματα που έχουμε από την πρώτη μικρή κοινωνία που βρισκόμαστε, δηλαδή από την οικογένεια παίζουν σημαντικό στο πώς θα διαχειριστούμε τον θυμό μας μέσα στην οικογένεια. Η γυναίκα της σύγχρονης αλβανικής οικογένειας δεν ανέχεται τη βία, είτε την ψυχολογική είτε την σωματική. Ο δυναμισμός και η ελευθερία της είναι αρκετά για να βάλουν φραγμό στην εξουτέλιση της προσωπικότητάς της. Και αν κάποτε ήταν αποδεκτό πλέον δεν είναι. Σίγουρα δεν αφορά αυτό το 100% των οικογενειών αλλά εξαιρέσεις υπάρχουν σε όλα τα έθνη και σε όλο τον κόσμο. Η εποχή της σωματικής και ψυχολογικής βίας έχει ξεπεραστεί. Αυτό θεωρείται λογικό αφού η σύγχρονη γυναίκα έχει πατήσει στα πόδια της είναι εν δυνάμει ανεξάρτητη οικονομικά, έχει άποψη, δικαιώματα και προσωπικότητα.

2^η Συνέντευξη:

(από την Ειρήνη, παντρεμένη, 47 χρονών, κάτοικο νοτιοδυτικής περιφέρειας του βορείου τομέα Αθηνών- Νέα Ιωνία, Αττική 2014)

- Ποια η θέση και τα δικαιώματα της γυναίκας, σχετικά με την αγορά εργασίας, στα πλαίσια της αλβανικής κοινωνίας;

Υπάρχουν συγκεκριμένα δικαιώματα για τις γυναίκες στην Αλβανία. Δεν μπορούν οι γυναίκες να κάνουν όλες τις δουλειές. Δεν σπουδάζουμε και πιο πολύ ασχολούμαστε με το σπίτι μας, τα παιδιά και τον άντρα μας. Μερικές φορές μπορεί να ασχοληθούμε και με άλλες δουλειές όπως είναι οι δουλειές σε χωράφια – όταν ήμασταν πίσω στην Αλβανία- ή σε χωριά ας πούμε και πιο επαρχιακές πόλεις. Δεν έχουμε πάντως τα ίδια ακριβώς δικαιώματα με τους άντρες. Η εργασία αφορά πιο πολύ τους άντρες γιατί εκείνοι φέρνουν τα λεφτά στην οικογένεια και εκείνοι μπορούν να έχουν θέση και δουλειά σε πιο σκληρές δουλειές, όπως είναι η οικοδομή, τα βαψίματα, και άλλες τέτοιες δουλειές. Βέβαια από την στιγμή που ήρθαμε στην Ελλάδα, δουλεύω κι εγώ. Δουλεύω σε ένα σπίτι σαν οικιακή βοηθός, μαγειρεύω, καθαρίζω, φροντίζω για ότι χρειαστεί. Είμαι σχεδόν όλη την ημέρα εκεί. Έτσι μπορούμε να βοηθάμε και εγώ και ο άντρας μου την οικογένειά μας.

- Μέσα σε μια οικογένεια υπάρχει ισοτιμία μεταξύ του ζευγαριού; Ποιος ο ρόλος του άνδρα και ποιος της γυναίκας μέσα σε αυτή.

Όπως είπα και πιο πάνω ο άντρας και η γυναίκα έχουν διαφορετικές υποχρεώσεις μέσα στο σπίτι και την οικογένεια. Μπορεί τώρα στις μέρες μας να βοηθάνε και οι δύο όσο μπορούν αλλά μερικά πράγματα δεν έχουν αλλάξει. Η γυναίκα είναι αυτή που προσέχει τα παιδιά, που από μωρά τα μεγαλώνει, τα ταΐζει, τα νταντεύει. Ο άντρας δεν κάνει κάτι σε όλο αυτό. Αυτός πρέπει να φέρνει τα χρήματα στο σπίτι ώστε να εξασφαλίζει τη στέγη και την τροφή στην οικογένειά του. Επίσης η γυναίκα καθαρίζει, μαγειρεύει, φροντίζει να είναι δηλαδή όλα όπως πρέπει μέσα στο σπίτι για να γυρίσει ο άντρας και να μπορεί να φάει και να ξεκουραστεί. Ο ίδιος δεν βοηθάει σε δουλειές και σε υποχρεώσεις του σπιτιού. Δεν πολυσχολείται με την ανατροφή και διαπαιδαγώγηση των παιδιών, παρά μόνο βάζει τα όρια που θέλει στο πότε θα βγαίνουν, τι ώρα θα γυρίζουν, πότε θα πρέπει να είναι μέσα ή έξω από το σπίτι.

- Η γυναίκα έχει ελευθερία επιλογής σχετικά με την προσωπική της περιποίηση/ εμφάνιση;

Έχουν αλλάξει τα πράγματα στις μέρες μας. Πιο παλιά ήταν διαφορετικά. Τώρα οι γυναίκες μπορούν να περιποιούνται, να διαλέγουν μόνες τις θέλουν να φορέσουν, πώς θέλουν να δείχνουν. Δεν υπάρχει κάποιος περιορισμός τώρα αλλά βέβαια να είναι κάτι σωστό και κατάλληλο στην κάθε περίπτωση για την κάθε μία γυναίκα. Παλιότερα δεν ήταν το ίδιο εύκολο να βάλει η κάθε κοπέλα ή γυναίκα ότι ήθελε. Ειδικά οι νέες κοπέλες δεν ήταν σωστό και δεν το επέτρεπε και η οικογένειά της να φτιαχτεί πάρα πολύ, να ντυθεί πολύ προκλητικά. Η περιποίηση ερχόταν αργότερα όταν θα ετοιμαζόταν να κάνει την δική της οικογένεια, όπου εκεί μπορούσε να φτιαχτεί και μάλιστα στην ομορφιά της συμμετείχε και η μητέρα της και άλλες γυναίκες και φίλες δικές της και της οικογένειας.

- Παρατηρούνται περιπτώσεις οικονομικής ανεξαρτησίας μεταξύ των ζευγαριών σε κάποιο ποσοστό των αλβανικών οικογενειών;

Στις αλβανικές οικογένειες οι γυναίκες δεν συνηθίζεται να είναι ανεξάρτητες οικονομικά από τον άντρα τους. Από τη στιγμή που οι περισσότερες δεν δουλεύουν και ασχολούνται κυρίως με τα οικιακά πώς να είναι ανεξάρτητες κιόλας; Ο κανόνας είναι ότι ο άντρας φέρνει τα χρήματα στο σπίτι, η γυναίκα αυτή που τα διαχειρίζεται. Ο άντρας είναι εκείνος που έχει αναλάβει τα πιο πρακτικά κομμάτια της καθημερινότητας, ενώ η γυναίκα είναι αυτή που έχει διάφορες υποχρεώσεις και σκοτούρες μέσα στο κεφάλι της. Γι' αυτό τον λόγο κιόλας η γυναίκα γνωρίζει τι χρειάζεται να πάει και πού σχετικά με τα χρήματα, αλλά ο άντρας γνωρίζει ότι τα λεφτά πάνε για τις ανάγκες του σπιτιού. Προσωπικά ο καθένας να έχει τα λεφτά του δεν είναι συνηθισμένο, αν και περισσότερο λογικό θα φαινόταν να μπορεί ο άντρας να χαλάει μερικά λεφτά για τον εαυτό του παρά η γυναίκα. Η γυναίκα για να το κάνει αυτό θα έπρεπε να έχει πάρει μέχρι ένα βαθμό και την συγκατάθεση του άντρα της.

- Υφίσταται ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών στις σύγχρονες αλβανικές οικογένειες; Εάν ναι, κατά πόσο αυτό θεωρείται προσωπικά (από πλευράς των γυναικών) και κοινωνικά αποδεκτό;

Στις σύγχρονες αλβανικές κοινωνίες η βία δεν είναι αποδεκτή. Και προσωπικά και κοινωνικά δεν είναι κάτι που δικαιολογείται. Στις παλιότερες πιο παραδοσιακές κοινωνίες υπήρχαν καταστάσεις όπου η γυναίκα γινόταν θύμα βίας του άντρα της, είτε ψυχολογική είτε και σωματική βία. Στις μέρες μας τώρα γενικά μερικά πράγματα είναι πια ξεπερασμένα. Μπορεί να τύχουν καταστάσεις έντασης και με τσακωμούς μέσα στην οικογένεια αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι θα υπάρχει ξύλο. Ένταση, φωνές και νεύρα υπάρχουν μερικές φορές, αλλά η κακοποίηση δεν είναι κάτι που οι γυναίκες δέχονται σαν κάτι φυσιολογικό. Ακόμα όμως και μέσα σε αυτό το κλίμα δεν σταματάνε να υπάρχουν και οι περιπτώσεις που ο άντρας μπορεί κάποιες στιγμές να είναι πιο επιθετικός.

3^η Συνέντευξη:

(από τη Βίλμα Μπρόζι , 29 χρονών, ελεύθερη, κάτοικο βόρειου τομέα Αθηνών-Χαλάνδρι, Αττική 2014)

- Ποια η θέση και τα δικαιώματα της γυναίκας, σχετικά με την αγορά εργασίας, στα πλαίσια της αλβανικής κοινωνίας;

Έχει υπάρξει μεγάλη πρόοδος σχετικά με το αν και το πού θα μπορούσε να απασχοληθεί μια γυναίκα μετανάστρια από την Αλβανία. Προσωπικά πιστεύω ότι έχει να κάνει πρώτα από όλα με τις επιδιώξεις και με το πόσο το κυνηγάει η κάθε γυναίκα. Οι περισσότερες συμβιβάζονται κατά τη γνώμη μου με το ρόλο της νοικοκυράς, της μητέρας και συζύγου παραβλέποντας τις ικανότητες και επιθυμίες της. Συχνά είναι και το ότι ο άντρας δεν είναι πολύ θετικός στο να βρει μια απασχόληση η γυναίκα του πέραν του σπιτιού της, που κατά την άποψή του πρέπει να είναι και η πρωταρχική, ίσως και μόνη έννοια της. Εγώ όντας ελεύθερη αυτή τη στιγμή έχω την δυνατότητα να κυνηγήσω οποιαδήποτε δουλειά με ενδιαφέρει, αρκεί βέβαια να έχω και τις δυνατότητες που χρειάζονται για την θέση. Οι περισσότερες γυναίκες δεν έχουν λάβει κάποια ανώτατη και εξειδικευμένη μόρφωση ώστε να μπορούν να γίνουν γιατροί, δικηγόροι, επιχειρηματίες κτλ. Υπάρχει βέβαια σιγά σιγά η σκέψη και η εξέλιξη του μυαλού που λέει ότι οι γυναίκες δεν είναι δεδομένο πως η θέση τους ανήκει μόνο στο σπίτι κι έτσι όποιες θέλουν μπορούν να σπουδάσουν και να διεκδικήσουν ίσα δικαιώματα με όλους τους υπόλοιπους ανθρώπους. Μπορούν να μορφωθούν και όπως και σε άλλες χώρες της Ευρώπης, να αποκτήσουν θέσεις και πόστα εργασίας βάσει των γνώσεων και ικανοτήτων τους, άσχετα με το φύλλο, την εθνικότητα, τη γλώσσα ή το χρώμα τους. Κάτι τέτοιο βέβαια δεν συμβαίνει στην Αλβανία, γιατί εκεί ακόμα οι συνθήκες και τα μυαλά δεν έχουν εξελιχθεί τόσο πολύ. Στην Ελλάδα είναι καλύτερα τα πράγματα αν και υπάρχει και εδώ ο φόβος του ξένου, κάποιος ρατσισμός και μια μη δίκαιη αντιμετώπιση των μεταναστών είτε αντρών είτε γυναικών που έρχονται για μια καλύτερη ζωή ή για τις ευκαιρίες που ψάχνουν στη ζωή τους. Είναι αναλόγως τους ανθρώπους βέβαια που συναναστρέφεσαι γιατί δεν έχουν όλοι την ίδια συμπεριφορά. Σε εμένα έχει τύχει στο χώρο της δουλειάς μου να μου φέρεται με αγένεια και όχι σωστά ο υπεύθυνος ή το αφεντικό μου, έχει τύχει όμως (όπως είναι τώρα στη δουλειά που έχω, σαν αρχι-σεφ σε ταϊλανδέζικο εστιατόριο) να μου φέρονται άψογα με επαγγελματισμό και σεβασμό πράγμα που σε

κάνει καλύτερο και στη δουλειά σου αλλά και προσαρμόζεσαι πιο σωστά στο περιβάλλον της χώρας που έρχεσαι.

- Μέσα σε μια οικογένεια υπάρχει ισοτιμία μεταξύ του ζευγαριού; Ποιος ο ρόλος του άνδρα και ποιος της γυναίκας μέσα σε αυτή.

Δεν θα λέγαμε ότι υπάρχει κάτι τέτοιο στην πλειονοψηφία των ζευγαριών. Στην αλβανική νοοτροπία υπάρχει η γυναίκα της οποίας ο ρόλος είναι μέσα στο σπίτι, ο άντρας είναι αυτός που δουλεύει. Σύμφωνα βέβαια με εμένα αλλά και τις φίλες μου που έχουν έρθει στην Ελλάδα τώρα πια δουλεύουν και οι δύο γιατί είναι δύσκολο να συντηρήσουν μια οικογένεια και να μεγαλώσουν παιδιά. Σε ότι αφορά τη δουλειά προσπαθούν και οι δύο να συνεισφέρουν στο σπίτι. Το ίδιο γίνεται στην Ελλάδα, το ίδιο γίνεται και στην Αλβανία αν και οι δουλειές είναι λιγότερες και πιο περιορισμένες για τις γυναίκες. Δεν θα πάει μια γυναίκα να δουλέψει σε οικοδομή ή σε σκληρές δουλειές, αλλά αυτές είναι οι δουλειές που υπάρχουν εκεί. Μικρές εργολαβίες σε οικοδομές, τεχνίτες και παρόμοιες δουλειές απασχολούν τον περισσότερο κομμάτι στην Αλβανία. Αυτή η νοοτροπία υπάρχει και όταν τα ζευγάρια έρχονται στην Ελλάδα όμως. Ο άντρας ξέρει να απασχολείται σε τέτοιες δουλειές, η γυναίκα αναλαμβάνει τα οικιακά που ήξερε και προσπαθεί να βρει και δουλειά συμπληρωματική όπως οικιακή βοηθός, σερβιτόρα (αν είναι νέα), ράφτρα ή ότι άλλη τέτοια δουλειά βρει. Έτσι οι ρόλοι καθορίζονται λίγο πολύ από μόνοι τους. Μέσα στο σπίτι βέβαια ο άντρας δεν έχει μάθει να κάνει τίποτα. Η γυναίκα μαγειρεύει, φροντίζει παιδιά, καθαριότητα του σπιτιού, ενώ ο άντρας τα περιμένει όλα αυτά χωρίς να βοηθάει.

- Η γυναίκα έχει ελευθερία επιλογής σχετικά με την προσωπική της περιποίηση/ εμφάνιση;

Στην Αλβανία είναι κάτι που ακόμα ανάλογα την περιοχή, χωριό, πόλη, οικογένεια, νοοτροπία, αλλάζει. Η γυναίκα έχει να μεν περισσότερες ελευθερίες αλλά η προσωπική περιποίηση και εμφάνιση την χαρακτηρίζουν (σωστή, σοβαρή, χαλαρών ηθών, κορίτσι για σπίτι και τέτοια). Στις γυναίκες που έχουν μεταναστεύσει εδώ όμως σαφώς η ελευθερία είναι μεγαλύτερη. Οι ελεύθερες κοπέλες μπορούν να περιποιούνται όπως θέλουν, οι παντρεμένες επίσης. Βέβαια όπως και παντού, η οικογένεια στην οποία έχεις μεγαλώσει ή αυτή που κάνεις εσύ με τον άντρα σου παίζει ρόλο στο αν είσαι καταπιεσμένη, πολύ ελεύθερη, ελεύθερη αλλά με όρια κτλ.

- Παρατηρούνται περιπτώσεις οικονομικής ανεξαρτησίας μεταξύ των ζευγαριών σε κάποιο ποσοστό των αλβανικών οικογενειών;

Γενικά δεν υπάρχουν ξεχωριστά οικονομικά μέσα στα ζευγάρια. Ο άντρας στην Αλβανία είναι συνήθως αυτός που φέρνει τα χρήματα και η γυναίκα είναι υπεύθυνη για την οικία της. Δεν γνωρίζω κάποια περίπτωση οικονομικής ανεξαρτησίας σε κανένα από τα κοντινά ή γνωστά μου άτομα. Η γυναίκες δεν είναι σύνηθες να έχουν ανεξάρτητα οικονομικά από τον άντρα τους. Αλλά και από πού να είχαν; Απλά η γυναίκα χειρίζεται τα οικονομικά του σπιτιού γιατί ξέρει τι χρειάζεται στο σπίτι. Στην Ελλάδα, οι γυναίκες που έχουν μεταναστεύσει από την Αλβανία, όταν είναι με οικογένεια οι περισσότερες ακολουθούν αυτό το μοτίβο, όταν είναι ελεύθερες έχουν την ανεξαρτησία τους οικονομικά. Εγώ είμαι ανεξάρτητη οικονομικά, εγώ επιλέγω και ξέρω πού και πώς θα ξοδέψω τα χρήματα που βγάζω. Οικονομική στήριξη από την οικογένειά μου δεν έχω και ούτε βοηθάνε οι γονείς τα παιδιά όταν φεύγουν από το σπίτι. Θεωρείται ότι από τη στιγμή που ανεξαρτητοποιούνται, είτε κάνοντας οικογένεια, είτε μένοντας μόνοι και δουλεύοντας δεν έχουν δουλειά στο να βοηθήσουν γιατί ακόμα μένουν άλλοι πίσω που θέλουν βοήθεια, μέχρι βέβαια να φύγουν και αυτοί.

- Υφίσταται ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών στις σύγχρονες αλβανικές οικογένειες; Εάν ναι, κατά πόσο αυτό θεωρείται προσωπικά (από πλευράς των γυναικών) και κοινωνικά αποδεκτό;

Είναι ένα λεπτό ζήτημα αυτό της βίας. Νομίζω ότι έχει να κάνει με την κάθε περίπτωση ξεχωριστά αν και υπάρχουν και κοινές συμπεριφορές σε κάθε περιοχή ανάλογα με τα έθιμα και το πώς έχουν συνηθίσει οι άνθρωποι. Η Αλβανία είναι μια χώρα που δεν έχει αναπτυχθεί τόσο γρήγορα όσο άλλες οπότε οι συμπεριφορές είναι περισσότερο παλιομοδίτικες. Δεν ήταν σπάνιο το γεγονός οι γυναίκες να δέχονταν βίαιες συμπεριφορές είτε από τους συζύγους είτε από τους πατέρες τους. Όσο εξελίσσεται όμως ο κόσμος, όσο υπάρχει ενημέρωση, η τεχνολογία, το ίντερνετ, γίνονται λιγότερο και λιγότερο αποδεκτά τέτοια πράγματα. Προσωπικά, θεωρώ ξεκάθαρα μη αποδεκτή την ύπαρξή της. Κοινωνικά τώρα, για να μπορέσει να είναι απόλυτα μη αποδεκτή η ύπαρξη της βίας θα πρέπει να υπάρξει περισσότερη ενημέρωση και μόρφωση γιατί μόνο έτσι θα αλλάξουν τα μυαλά. Στην Ελλάδα, οι γυναίκες από την Αλβανία, νομίζω ότι κάπως περισσότερο υπερασπίζονται τα δικαιώματά τους και δεν δέχονται τέτοιες συμπεριφορές, γιατί και οι γύρω τους γυναίκες δεν το αποδέχονται και γιατί στην Ελλάδα θεωρείται κοινωνικά μη αποδεκτό.

4^η Συνέντευξη:

(από τη Μαρία, 33 χρονών, σε σχέση, κάτοικο βόρειου δυτικού τομέα Αθηνών- Νέα Φιλαδέλφεια, Αττική 2014)

- Ποια η θέση και τα δικαιώματα της γυναίκας, σχετικά με την αγορά εργασίας, στα πλαίσια της αλβανικής κοινωνίας;

Στην αλβανική κοινωνία η θέση και τα δικαιώματα της γυναίκας είναι περιορισμένα. Εγώ έφυγα κυνηγώντας μια καλύτερη ζωή, κυρίως με ίσες ευκαιρίες όσο γίνεται και χωρίς περιορισμούς. Στην Αλβανία η γυναίκα δεν έχει να κάνει και πολλά πράγματα πέρα απ' το να μένει σπίτι και να φροντίζει για ότι πρέπει εκεί. Στην Ελλάδα, μπορεί τα πράγματα να είναι δύσκολα, όπως είναι για όλους τους ξένους, αλλά μόλις συνηθίσεις, σε μάθουν και αποδείξεις ποια είσαι, υπάρχει έστω η πιθανότητα να

κάνεις κάτι καλύτερο. Στην εποχή αυτή που η κρίση έχει χτυπήσει παντού είναι δύσκολη η απασχόληση και ο χώρος εργασίας γίνεται ανταγωνιστικός ούτως ή άλλως. Εμένα η δουλειά μου θεωρείται δύσκολη και με αρκετό ανταγωνισμό. Είμαι τραγουδίστρια σε ένα σχήμα, όχι σαν βασική φωνή και παίζω επίσης και μουσική εκεί, είναι κάτι που αγαπάω πολύ και στην Αλβανία δεν θα μπορούσα να πραγματοποιήσω αυτό το όνειρό μου.

- Μέσα σε μια οικογένεια υπάρχει ισοτιμία μεταξύ του ζευγαριού; Ποιος ο ρόλος του άνδρα και ποιος της γυναίκας μέσα σε αυτή.

Σε μια παραδοσιακή οικογένεια στην Αλβανία ο καθένας έχει το ρόλο του. Η γυναίκα είναι σπίτι της και φροντίζει για τα απαραίτητα, ο άντρας δουλεύει όπου βρει και όπου μπορεί φέρνοντας ότι χρειάζεται η οικογένεια του. Ισοτιμία δεν υπάρχει γιατί ο άντρας δεν βοηθάει σε δουλειές του σπιτιού και στα παιδιά γιατί αυτά είναι δουλειά της γυναίκας. Εγώ με όλο αυτό δεν συμφωνώ και θέλω οι σχέσεις μου να είναι διαφορετικές και καλύτερες απ' αυτό. Η σχέση που έχω τώρα με γεμίζει και νιώθω ότι με καλύπτει γιατί υπάρχει αλληλοβοήθεια σε οτιδήποτε χρειαστούμε, και μέσα στο σπίτι και εκτός σπιτιού. Υπάρχει κατανόηση για την δουλειά μου, δεν υπάρχει ζήλια και καταπίεση και με στηρίζει όσο μπορεί. Αυτό σε μια οικογένεια στην Αλβανία δεν το βρίσκεις εύκολα.

- Η γυναίκα έχει ελευθερία επιλογής σχετικά με την προσωπική της περιποίηση/ εμφάνιση;

Και πάλι θα πω ότι στην Αλβανία όχι τόσο πολύ. Εγώ ελευθερία για το τι θέλω να κάνω, για το πώς απαιτεί αυτό το πράγμα να ντύνομαι ή όπως θέλω να περιποιούμαι, δεν είχα. Έπρεπε να φύγω για να μπορέσω να ξεφύγω από μερικά πράγματα, και αυτό όχι τόσο πολύ από τη μεριά της οικογένειάς μου όσο από τα κουτσομπολιά και τα λόγια των άλλων. Η οικογένειά μου με έχει στηρίξει και ξέρει ότι αυτό που κάνω δεν είναι ούτε δουλειά της νύχτας, με την κακή έννοια, και ότι το αγαπώ και πολύ. Το πρόβλημα ήταν πάντα οι τρίτοι, ακόμα και συγγενείς. Η γυναίκα που δεν κάθεται σπίτι της και που βάφεται, ντύνεται και περιποιείται κιόλας δεν είναι παράδειγμα σωστής γυναίκας. Τα πράγματα αλλάζουν βέβαια και τα κορίτσια μπορούν να

ντώνονται, να προσέχουν λίγο πιο πολύ τον εαυτό τους αλλά όλα αυτά με μέτρο. Εμένα αυτά τα μέτρα δεν μου άρεσαν γι' αυτό σηκώθηκα κι έφυγα κιόλας.

- Παρατηρούνται περιπτώσεις οικονομικής ανεξαρτησίας μεταξύ των ζευγαριών σε κάποιο ποσοστό των αλβανικών οικογενειών;

Οι γονείς μου δεν ήταν ανεξάρτητοι οικονομικά ο ένας απ' τον άλλο. Και όλοι όσοι ξέρω αν δεν κάνω λάθος νομίζω το ίδιο. Η γυναίκα δεν έχει ανεξάρτητα χρήματα από τον άντρα της. Εγώ είμαι ανεξάρτητη οικονομικά από το σύντροφό μου χωρίς αυτό βέβαια να είναι κάτι αρνητικό. Από τη στιγμή που δεν έχουμε κάνει οικογένεια ή δεν έχουμε δεσμευτεί ο ένας στον άλλο με οποιοδήποτε τρόπο δεν θα μοιραζόμουν τα χρήματά μου, τον κόπο και την δουλειά μου με κανέναν. Από τη στιγμή όμως που κάνεις οικογένεια δεν νομίζω ότι υπάρχουν τα λεφτά σου και τα λεφτά μου. Η γυναίκα στην Αλβανία βέβαια δεν είναι για αυτούς τους λόγους εξαρτημένη από τον άντρα της, είτε οικονομικά ή και με άλλους τρόπους και σ' αυτό δεν συμφωνώ. Πιστεύω ότι μια γυναίκα από τη στιγμή που προσφέρει ή στο σπίτι της ή με κάποια δουλειά που κάνει, θα έπρεπε να έχει το δικαίωμα να χαλάσει και κάποια χρήματα για τον εαυτό της, για προσωπική της ευχαρίστηση, όσο συνηθισμένο είναι να το κάνει και ένας άντρας.

- Υφίσταται ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών στις σύγχρονες αλβανικές οικογένειες; Εάν ναι, κατά πόσο αυτό θεωρείται προσωπικά (από πλευράς των γυναικών) και κοινωνικά αποδεκτό;

Και προσωπικά και κοινωνικά δεν θεωρώ ότι ποτέ η βία θα έπρεπε να είναι αποδεκτή. Στην οικογένειά μου δεν υπήρχε βία αλλά ξέρω και οικογένειες που υπήρχε. Στην Αλβανία δεν είναι όλες οι γυναίκες τόσο ξεκάθαρες και κάθετες σε αυτό το θέμα γιατί έχουν μάθει αλλιώς απ' τους γονείς τους κι έτσι το κάνουν και στις δικές τους οικογένειες. Όσο όμως περνάει ο καιρός περισσότερες γυναίκες ξυπνάνε και φτάνουν στα όριά τους. Δεν δέχονται πια τη βία αλλά όταν την έχουν δει ή την έχουν ζήσει είναι και δύσκολο να ξεφύγουν απ' αυτή. Πολύ δύσκολο. Εγώ δεν την έχω ζήσει και σε όλες μου τις σχέσεις δεν έχω αφήσει ποτέ τη σχέση μου να κάνει κάποια βίαιη κίνηση προς εμένα ή οτιδήποτε άσχημο. Σε αυτό είμαι απόλυτη. Μια φορά όταν

ήμουν πιο μικρή μια σχέση μου στην Αλβανία άρχισε να γίνεται καταπιεστική λόγω ζήλιας και πήγε να γίνει και επιθετικός αλλά σταμάτησα αμέσως τη σχέση. Όσες φίλες έχω στην Ελλάδα έχουν την ίδια γνώμη με μένα και πιστεύουμε ότι θα έπρεπε να υπάρχει περισσότερη ενημέρωση και στήριξη για τις γυναίκες παντού.

5^η Συνέντευξη:

(από την Μαρία, 20 χρονών, κάτοικο βορείων προαστίων Αθηνών- Γαλάτσι, Αττική 2014)

- Ποια η θέση και τα δικαιώματα της γυναίκας, σχετικά με την αγορά εργασίας, στα πλαίσια της αλβανικής κοινωνίας;

Η γυναίκες δεν έχουν πάρα πολλές επιλογές στην Αλβανία αλλά σιγά σιγά κάποια πράγματα αλλάζουν. Οι πιο πολλές κοπέλες δεν έχουν σπουδάσει κάτι γι' αυτό και είναι δύσκολο να βρουν μια καλή δουλειά. Υπάρχουν βέβαια και οι κοπέλες που διάβαζαν πολύ, που πέρασαν σε κάποια σχολή και που μπορούν να εργασθούν σε πολύ καλύτερες θέσεις από τις υπόλοιπες. Οι φίλες μου και οι πιο πολλές κοπέλες εδώ στην Ελλάδα δουλεύουν σαν σερβιτόρες, όπως κι εγώ, σε μαγαζιά με φαγητό, σαν σέρβις, έτσι οι περισσότερες.

- Μέσα σε μια οικογένεια υπάρχει ισοτιμία μεταξύ του ζευγαριού; Ποιος ο ρόλος του άνδρα και ποιος της γυναίκας μέσα σε αυτή.

Η γυναίκα έχει το ρόλο της μέσα στο σπίτι και ο άντρας τον δικό του. Η γυναίκα φροντίζει το σπίτι της, το νοικοκυριό της, τα παιδιά της, να τα μεγαλώσει, το φαΐ, την καθαριότητα του σπιτιού, και ο άντρας δουλεύει και φέρνει ότι χρειάζεται ένα σπίτι, τα λεφτά, για να υπάρχει φαγητό και ότι άλλο ξέρει η γυναίκα του ότι χρειάζεται ή λείπει απ' το σπίτι τους. Δεν ξέρω αν αυτό λέγεται ισοτιμία αλλά μου φαίνεται αρκετά δίκαιο. Ο άντρας δεν βοηθάει στις δουλειές του σπιτιού, ή με τα παιδιά ιδιαίτερα, αλλά κάνει σκληρές δουλειές όπως σε οικοδομές, σε σπίτια, βάφει, κάνει πατώματα,

φτιάχνει ντουλάπια και ότι άλλο μπορείς να φανταστείς σε ένα σπίτι οπότε είναι κουρασμένος. Βέβαια θα ήταν καλύτερα να έκανε κι αυτός κάποια πράγματα και αυτό θα έκανε και τη σχέση του με την υπόλοιπη οικογένειά του καλύτερη και θα τους έδενε περισσότερο.

- Η γυναίκα έχει ελευθερία επιλογής σχετικά με την προσωπική της περιποίηση/ εμφάνιση:

Η γυναίκες τώρα πια έχουν περισσότερες ελευθερίες. Οι κοπέλες βέβαια ακόμα έχουν κάποιους κανόνες που πρέπει να ακούνε. Δεν μπορούν από πολύ μικρές να ντύνονται όπως θέλουν ή να βάφονται πάρα πολύ, να φτιάχνουν τα μαλλιά τους πολύ σαν μεγάλες και τέτοια πράγματα. Εγώ για παράδειγμα προσέχω και φροντίζω τον εαυτό μου, αλλά αφού ζω ακόμα με τους γονείς μου πρέπει να υπακούω και σε κάποιους κανόνες του σπιτιού. Όταν γίνω ανεξάρτητη και φύγω θα μπορώ πιο εύκολα να διαλέγω τα ρούχα που θέλω να φορέσω, θα μπορώ να φτιάχνω γενικά όπως θέλω τα μαλλιά μου, το βάψιμό μου, όλα. Όχι ότι τώρα δεν το κάνω, αλλά όπως και να'χει το να προκαλείς είναι κάτι που δεν δέχονται εύκολα οι πατέρες κυρίως στις αλβανικές οικογένειες. Πίσω στην Αλβανία νομίζω τα πράγματα είναι πιο αυστηρά αλλά και πάλι όχι τόσο όσο παλιά πιστεύω. Πιο παλιά τις μαμάδες μας ας πούμε δεν τις άφηναν να κάνουν σχεδόν τίποτα παρά μόνο όταν παντρεύονταν και έφευγαν από το σπίτι. Στην Ελλάδα ειδικά τα πράγματα είναι πιο εύκολα γιατί όλες οι γυναίκες προσέχουν, και οι γονείς δεν είναι τόσο αυστηροί.

- Παρατηρούνται περιπτώσεις οικονομικής ανεξαρτησίας μεταξύ των ζευγαριών σε κάποιο ποσοστό των αλβανικών οικογενειών:

Δεν έχει διαφορετικά χρήματα η γυναίκα και διαφορετικά ο άντρας. Και οι δύο συνεισφέρουν στο σπίτι τους και κάνουν ότι καλύτερο μπορούν. Στην Αλβανία οι περισσότερες γυναίκες δεν δουλεύουν οπότε δεν έχουν και δικά τους χρήματα. Στην Ελλάδα που κάποιες γυναίκες μπορεί να βρουν βοηθητικές δουλειές και πάλι δεν ξοδεύουν τα χρήματά τους όπως θέλουν, υπάρχουν προτεραιότητες και πάνω από όλα είναι το σπίτι και η οικογένειά τους. Πολλές φορές ειδικά πίσω στην Αλβανία αν η γυναίκα ξόδευε τα χρήματά της για πράγματα που δεν ήξερε ή δεν είχε ενημερώσει τον άντρα της υπήρχε τσακωμός και ένταση μέσα στο σπίτι.

- Υφίσταται ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών στις σύγχρονες αλβανικές οικογένειες; Εάν ναι, κατά πόσο αυτό θεωρείται προσωπικά (από πλευράς των γυναικών) και κοινωνικά αποδεκτό;

Οι περισσότερες γυναίκες έχουν δει σκηνές βίας μέσα στο σπίτι τους και αρκετές απ' αυτές την έχουν βιώσει. Προσωπικά από πλευράς των γυναικών δεν ξέρω αν όλες το θεωρούν λάθος και όχι αποδεκτό, αλλά η κοινωνία στην Αλβανία δεν έχει ξεκάθαρα αντίθετη άποψη για το θέμα αυτό. Ο αρχηγός της οικογένειας στην Αλβανία είναι ο άντρας και αυτός παίρνει τις τελικές αποφάσεις για όλα τα θέματα, αυτός θεωρείτε ότι ξέρει και κάποιες φορές πώς να επιβάλλει τη γνώμη του. Μέσα στην οικογένειά μου δεν υπάρχει βία αλλά αρκετές φορές ο πατέρας μας μαλώνει με την μαμά, μπορεί να φωνάζει κι εκείνη δεν μιλάει, και έχει τύχει και πολλές φορές να μας τιμωρήσει. Όταν εγώ και τα αδέρφια μου ήμασταν πιο μικρά τύχαινε να μας ρίξει και καμιά όταν δεν ακούγαμε. Εδώ στην Ελλάδα εξαρτάται το πώς είναι οι οικογένειες, άλλες είναι το ίδιο όπως θα ήταν και στην Αλβανία άλλες έχουν πιο ανοιχτόμυαλους γονείς και κυρίως πατέρες γιατί βλέπουν κι άλλο κόσμο. Βέβαια αυτό έχει να κάνει με το πώς είναι ο άλλος σαν άνθρωπος, πώς έχει μάθει να φέρεται.

6^η Συνέντευξη:

(από τη Σιμόνη, 25 χρονών, σε σχέση, κάτοικο κέντρου της Αθήνας- Αττική, Αττική 2014)

- Ποια η θέση και τα δικαιώματα της γυναίκας, σχετικά με την αγορά εργασίας, στα πλαίσια της αλβανικής κοινωνίας;

Η γυναίκα είναι περιορισμένη στην Αλβανία, δεν έχει πολλές ευκαιρίες για δουλειά και δεν έχει και τη δυνατότητα και την ευκαιρία πάντα να σπουδάσει. Παλιότερα ειδικά οι πιο πολλές ασχολούνταν με τα σπίτια τους ή δούλευαν στα χωράφια. Εκτός κι αν ζουν σε πόλη όπου θα δούλευαν γενικά σε εργοστάσια. Υπάρχουν όμως και γυναίκες που έχουν σπουδάσει και επειδή φεύγουν απ' τη χώρα τους βρίσκουν χαμηλότερες δουλειές από αυτές που έκαναν στην πατρίδα τους. Υπάρχουν γυναίκες

ψυχολόγοι, ή δασκάλες και άλλα πράγματα που έχουν σπουδάσει, που δεν βρίσκουν δουλειά πάνω στο αντικείμενό τους και αναγκάζονται να κάνουν άλλες δουλειές γιατί μάλλον δεν τις παίρνουν στα σοβαρά.

- Μέσα σε μια οικογένεια υπάρχει ισοτιμία μεταξύ του ζευγαριού; Ποιος ο ρόλος του άνδρα και ποιος της γυναίκας μέσα σε αυτή.

Εξαρτάται από την οικογένεια κάθε φορά, αλλά γενικά στην Αλβανία αρχηγός θεωρείται ο άντρας. Εκείνος έχει τον τελικό λόγο και ο ρόλος της γυναίκας είναι περισσότερο στο σπίτι, με τα παιδιά, να φροντίσει για ό,τι χρειάζεται. Ισοτιμία στις αποφάσεις και γενικά στον άντρα και τη γυναίκα δεν υπάρχει. Δεν μετράει το ίδιο η γνώμη τους, ούτε θα κάτσουν να συμφωνήσουν σε κάτι αν ας πούμε η γυναίκα δεν συμφωνεί. Δεν υπάρχει αυτό. Βέβαια υπάρχουν και οικογένειες που ο άντρας δεν είναι στενόμυαλος, που έχει δει κάποια πράγματα και θεωρεί όλες αυτές τις συμπεριφορές οπισθοδρομικές. Τέτοιοι άνδρες όμως έχουν συνήθως ταξιδέψει, έχουν φύγει από την πατρίδα τους κι έχουν ζήσει και δει διαφορετικά πράγματα, αλλά οι περιπτώσεις αυτές δεν είναι και πάρα πολλές και συνηθισμένες.

- Η γυναίκα έχει ελευθερία επιλογής σχετικά με την προσωπική της περιποίηση/ εμφάνιση;

Πιο παλιά ήταν πιο μαζεμένα τα πράγματα και οι γυναίκες ήταν περισσότερο κλειστές. Τώρα είναι πολύ πιο ελεύθερα τα πράγματα. Η γυναίκα περιποιείται τον εαυτό της. Όσο μεγαλώνει μια κοπέλα έχει και άλλη ελευθερία σε αυτό το θέμα αλλά και πάλι πίσω στην Αλβανία οι κοπέλες δεν είναι ωραίο να είναι πολύ προκλητικές γιατί δείχνουν ασέβεια προς της οικογένεια, τον πατέρα, τ'αδέρφια της. Και πάλι έχει να κάνει με την κάθε οικογένεια αυτό. Εδώ στην Ελλάδα επειδή οι κοπέλες όλες περιποιούνται επηρεάζονται και οι οικογένειες ενώ στην Αλβανία που οι περισσότεροι είναι πιο αυστηροί έχεις και το θέμα τι θα πει η κοινωνία.

- Παρατηρούνται περιπτώσεις οικονομικής ανεξαρτησίας μεταξύ των ζευγαριών σε κάποιο ποσοστό των αλβανικών οικογενειών;

Νομίζω ότι σχεδόν σε κανένα ζευγάρι δεν παρατηρείται αυτό. Δεν έχει ξεχωριστά χρήματα ο ένας και ξεχωριστά ο άλλος. Η γυναίκα είναι σχεδόν απίθανο να έχει το δικό της κουμάντο γι' αυτό και υπάρχει σήμερα και η μετανάστευση των γυναικών για να είναι ανεξάρτητες όταν πίσω στην πατρίδα τους δεν μπορούν.

- Υφίσταται ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών στις σύγχρονες αλβανικές οικογένειες; Εάν ναι, κατά πόσο αυτό θεωρείται προσωπικά (από πλευράς των γυναικών) και κοινωνικά αποδεκτό;

Πιστεύω πως η βία είναι κάτι που πολλές γυναίκες έχουν βιώσει στην Αλβανία. Η θέση της γυναίκας θεωρείται κατώτερη από του άντρα, οπότε πιστεύω πως αυτό έχει παίξει πολύ σημαντικό ρόλο. Οι γυναίκες δεν μιλούσαν και αυτό έκανε μια κατάσταση να συνεχίζεται. Προσωπικά το θεωρώ απαράδεκτο και απάνθρωπο, όχι μόνο για τις γυναίκες αλλά για οποιαδήποτε μορφή βίας προς οποιονδήποτε. Κοινωνικά, δεν ξέρω αν έχει εξελιχθεί ο κόσμος σε αυτό τον τομέα γιατί δεν έχω ζήσει στην Αλβανία, αν και όσες φορές έχω πάει βλέπω ότι υπάρχει μια μορφή βίας. Δεν ξέρω να το εξηγήσω ακριβώς αλλά φαίνεται ότι οι γυναίκες δεν νιώθουν πως μπορούν να υπερασπιστούν την θέση τους ή τουλάχιστον οι περισσότερες. Πολύς κόσμος έχει ανοίξει το μυαλό του βέβαια αλλά δεν νομίζω ότι έχει έρθει η ισότητα στις αλβανικές οικογένειες και δεν έχει φύγει τελείως η νοοτροπία της πατριαρχικής συμπεριφοράς που επικρατούσε εδώ και τόσα χρόνια.

7^η Συνέντευξη:

(από την Εύη, 26 χρονών, κάτοικο Ιωαννίνων- Ηπείρου, Ήπειρος 2014)

- Ποια η θέση και τα δικαιώματα της γυναίκας, σχετικά με την αγορά εργασίας, στα πλαίσια της αλβανικής κοινωνίας;

Στην δική μου οικογένεια έχω μάθει ότι οι γυναίκες έχουν τα ίδια δικαιώματα που έχουν όχι μόνο οι άνδρες αλλά και όλοι οι υπόλοιποι άνθρωποι της γης. Έχοντας μεγαλώσει στην Ελλάδα δεν έχω έρθει ποτέ αντιμέτωπη με νοοτροπίες και σκέψεις όπως ότι οι γυναίκες δεν μπορούν ή δεν πρέπει να κάνουν κάτι. Στην αλβανική κοινωνία βέβαια νομίζω ότι σκέψεις σαν κι αυτές υπάρχουν, αν και πιστεύω πως όταν υπάρχει κάποια μόρφωση στην κάθε οικογένεια τέτοια πιστεύω δεν τα συναντάς.

- Μέσα σε μια οικογένεια υπάρχει ισοτιμία μεταξύ του ζευγαριού; Ποιος ο ρόλος του άνδρα και ποιος της γυναίκας μέσα σε αυτή.

Και πάλι μπορώ να μιλήσω σύμφωνα με την δική μου οικογένεια οπότε θα πω πως υπάρχει ισοτιμία και μοίρασμα στην οικογένεια. Όπως ο άνδρας έτσι και η γυναίκα έχουν υποχρεώσεις. Ο ρόλος του άντρα και της γυναίκας εναλλάσσεται ανάλογα με το ποιος έχει δουλειά γιατί στις μέρες μας η ανεργία πλήττει πολλές οικογένειες. Βέβαια και πάλι ο κάθε ένας έχει τους ρόλους του μέσα στο σπίτι, όπως α πούμε ότι η μαμά θα είναι άλλες φορές πιο συναισθηματική για να προσεγγίσει κάποιο πρόβλημα των παιδιών άλλες φορές ο μπαμπάς θα είναι λίγο πιο αυστηρός για να βάλει τάξη, αν και πάλι όλα αυτά αλλάζουν και παίρνουν και οι δύο γονείς πολλούς ρόλους όταν η οικογένεια είναι δεμένη.

- Η γυναίκα έχει ελευθερία επιλογής σχετικά με την προσωπική της περιποίηση/ εμφάνιση;

Προφανώς και οι γυναίκες έχουν ελευθερία επιλογής σχετικά με την περιποίηση και την εμφάνισή τους. Γνωρίζω πράγματι ότι στις αλβανικές κοινωνίες οι άνθρωποι και κυρίως οι άντρες – οι αρχηγοί υποτίθεται της οικογένειας- είναι πολύ πουριτανοί. Δεν είμαι σύμφωνη με κάτι τέτοιο βέβαια και πιστεύω ότι η απαγόρευση της ελευθερίας λειτουργεί χειρότερα από ότι θα γινόταν με συζήτηση ή με κάποια σωστά πρότυπα. Πιστεύω ότι οι περιορισμοί που βάζουν στις γυναίκες οι άντρες έχουν σχέση με το ότι οι ίδιοι θέλουν να νιώθουν ότι τις ελέγχουν και ότι είναι ανώτεροι από αυτές και όλο αυτό γίνεται από ανασφάλεια και από το ότι δεν έχουν μορφωθεί και δεν έχει ανοίξει το μυαλό τους ώστε να δουν τα πράγματα από διάφορες οπτικές γωνίες.

- Παρατηρούνται περιπτώσεις οικονομικής ανεξαρτησίας μεταξύ των ζευγαριών σε κάποιο ποσοστό των αλβανικών οικογενειών;

Στην οικογένειά μου τα χρήματα είναι από κοινού. Συνήθως πάντως τα ζευγάρια δεν είναι ανεξάρτητα οικονομικά στην αλβανική κοινωνία. Η γυναίκα δηλαδή δεν έχει δικά της χρήματα ανεξάρτητα από τον άντρα της. Αλλά υπάρχουν περιπτώσεις όπου και η γυναίκα και ο άντρας βγάζουν τα χρήματά τους και μετά από κοινού τα διαχειρίζονται για την οικογένειά τους.

- Υφίσταται ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών στις σύγχρονες αλβανικές οικογένειες; Εάν ναι, κατά πόσο αυτό θεωρείται προσωπικά (από πλευράς των γυναικών) και κοινωνικά αποδεκτό;

Προσωπικά θεωρώ όχι μόνο μη αποδεκτό αλλά και απαράδεκτο το γεγονός ότι η βία υπάρχει ακόμα σε οποιοδήποτε μέρος της γης και με οποιαδήποτε μορφή. Υφίσταται βία μέσα στις οικογένειες στις αλβανικές κοινωνίες αλλά προσωπικά όπως ξανά είπα το θεωρώ ξεκάθαρα απαράδεκτο αν και κοινωνικά πιστεύω ότι αρχίζει να γίνεται μη αποδεκτή η ύπαρξη της ενδοοικογενειακής βίας και από την αλβανική κοινωνία. Δεν παύουν βέβαια να υπάρχουν ακόμα οι παλιές αντιλήψεις και οι άντρες στις αλβανικές κοινωνίες που με την χρησιμοποίηση βίας πιστεύουν ότι επιβεβαιώνουν το κύρος, τη θέση και το λόγο τους ενώ στην πραγματικότητα κάτι τέτοιο δείχνει το πόσο άνανδροι είναι.

8^η Συνέντευξη

(από την κ. Ελένη, 76 χρονών, κάτοικο της πόλης Σκόδρα της Αλβανίας, Αττική 2014)

- Ποια η θέση και τα δικαιώματα της γυναίκας, σχετικά με την αγορά εργασίας, στα πλαίσια της αλβανικής κοινωνίας;

«Η θέση της γυναίκας είναι στο σπίτι της, να προσέχει και να φροντίζει τα παιδιά και τον άντρα της και μετά μπορεί να ασχοληθεί και με τα δικά της θέματα.»

Την εποχή της κ. Ελένης οι περισσότερες γυναίκες δεν δούλευαν εκτός κι αν ήταν ανάγκη όπου δούλευαν ή σε εργοστάσια ή σε αγροτικές δουλειές, όπου μπορούσαν.

- Μέσα σε μια οικογένεια υπάρχει ισοτιμία μεταξύ του ζευγαριού; Ποιος ο ρόλος του άνδρα και ποιος της γυναίκας μέσα σε αυτή.

«Η γυναίκα έπρεπε να φροντίσει το νοικοκυριό της, να μαγειρέψει, να μεγαλώσει τα παιδιά της. Ο άντρας δούλευε, έφερνε στο σπίτι για να ζήσουμε. Ο άντρας είχε πιο πολύ δύναμη στο σπίτι αλλά και η γυναίκα μπορεί να μην φαινόταν αλλά έκανε κουμάντο ήσυχα και τα έφερνε βόλτα.» Η κ. Ελένη σε αυτή την ερώτηση φαίνεται να πιστεύει ότι πράγματι ο άντρας είναι πιο ισχυρός ενώ τα λόγια της δείχνουν πως και οι ίδιες οι γυναίκες είχαν κατά βάθος την αίσθηση ότι η γυναίκα είναι αυτή που τελικά κρατάει ένα σπίτι.

- Η γυναίκα έχει ελευθερία επιλογής σχετικά με την προσωπική της περιποίηση/ εμφάνιση;

« Η γυναίκα δεν μπορούσε να προσέχει τον εαυτό της και να φτιάχνεται, να βγαίνει, να παίρνει ότι ρούχα ήθελε όπως γίνεται σήμερα. Εγώ βλέπω τις εγγονές μου και τους λέω ότι στην εποχή την δική μου ούτε τα μισά από όσα κάνουν εκείνες δεν μπορούσαμε να κάνουμε σαν κοριτσάκια.» Η κ. Ελένη φαίνεται πως ανήκε σε μια πατροπαράδοτα μεγαλωμένη οικογένεια αλλά θα πρέπει εδώ να συμπληρώσω πως οι γονείς της πρέπει να ήταν άνθρωποι που ναι μεν δεν επέτρεπαν τα λούσα αλλά φρόντιζαν αρκετά και περιποιούνταν τις κόρες τους στο βαθμό που οι ίδιοι θεωρούσαν σωστό για την ηλικία τους βέβαια.

- Παρατηρούνται περιπτώσεις οικονομικής ανεξαρτησίας μεταξύ των ζευγαριών σε κάποιο ποσοστό των αλβανικών οικογενειών:

« Σε μερικές οικογένειες ο άντρας είχε ξεχωριστά χρήματα από την γυναίκα και η γυναίκα ξεχωριστά από τον άντρα της από τις δουλειές που έκανε. Υπήρχαν φασαρίες και καυγάδες βέβαια γιατί δεν έκαναν σωστό κουμάντο με το πού θα πάνε τα λεφτά και ποιανού είναι κτλ. Τις πιο πολλές φορές πάντως τα λεφτά του σπιτιού τα είχε κάπως μαζί το αντρόγυνο.»

- Υφίσταται ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών στις σύγχρονες αλβανικές οικογένειες; Εάν ναι, κατά πόσο αυτό θεωρείται προσωπικά (από πλευράς των γυναικών) και κοινωνικά αποδεκτό:

« Την εποχή που μεγάλωσα εγώ υπήρχε βία μερικές φορές μέσα στο σπίτι. Ή φωνές, ή καμιά φορά ο άντρας μπορούσε να σηκώσει χέρι. Δεν γινόταν βέβαια συνέχεια και σε όλα τα σπίτια αλλά οι γυναίκες υπομένανε πολλά τότε. Τώρα έχουν αλλάξει τα πράγματα και οι γυναίκες δεν ανέχονται να τους φέρονται άσχημα.» Η κ. Ελένη δεν μου είπε ότι έζησε καταστάσεις βίας μέσα στο σπίτι της ή τουλάχιστον δεν αντιλήφθηκε έτσι τις διαφωνίες και καθημερινές συγκρούσεις που υπήρξαν τότε στην οικογένειά της. Δεν αναπαρήγαγε βέβαια και βίαιες συμπεριφορές στα δικά της παιδιά, ούτε και επέτρεψε κάτι τέτοιο από τον σύζυγό της.

Κεφάλαιο 5.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ.

Όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε στις περισσότερες συνεντεύξεις η θέση των αλβανίδων γυναικών ήταν πολύ συγκεκριμένη, ιδιαίτερα τις προηγούμενες δεκαετίες. Οι γυναίκες όφειλαν να είναι προετοιμασμένες για να γίνουν σωστές σύζυγοι και μητέρες. Οι σπουδές ήταν κάτι που δεν ήταν προορισμένο για τις κοπέλες, κατά συνέπεια δεν είχαν κάποια ανώτερη εκπαίδευση. Η εργασία στις οποίες μπορούσε μια γυναίκα να απασχοληθεί ήταν κατά κύριο λόγο αγροτικές και στις πόλεις η εργασία τους ήταν οι οικιακές μόνο δουλειές ή σε εργοστάσια, ή θέσεις που είχαν σχέση με ρούχα όπως μεταποιήσεις, μοδίστρες κτλ. Ο ρόλος του άνδρα και της γυναίκας δεν φαίνεται να είναι ισότιμος αφού ο πρώτος είναι υπεύθυνος για τις βιοποριστικές ανάγκες του σπιτιού- οικογένειας και η δεύτερη υπεύθυνη για όλα τα υπόλοιπα. Μέσα από κάποια λόγια βέβαια των γυναικών στις συνεντεύξεις διαφαίνεται η αλλαγή που έχει επέλθει στον τομέα της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής καταξίωσης. Οι γυναίκες έχουν την διάθεση και την δυνατότητα να λάβουν περισσότερη γνώση και εξειδίκευση και η κοινωνία δεν μπορεί πλέον να περιορίσει ή να διαχωρίσει την θέση τους στην αγορά εργασίας εν συγκρίσει με τους άνδρες. Ή τουλάχιστον έτσι προσδοκούν και είναι το επιθυμητό αποτέλεσμα που επιδιώκουν. Το ποσοστό των γυναικών βέβαια που κάνει πράξη αυτή την διάθεση ή τη δυνατότητα όπως επίσης και η ύπαρξη ή μη μιας ισότιμης αντιμετώπισης με τους άνδρες σε επαγγελματικό επίπεδο είναι κάτι που θα αναλύσω πιο κάτω, στα συμπεράσματα των συνεντεύξεων. Η διαχείριση των οικονομικών για τις ανάγκες και τις υποχρεώσεις περνά μέσα από τα χέρια των γυναικών, η καθαριότητα, το φαΐ, η ανατροφή των παιδιών, η φροντίδα τους καθώς και η φροντίδα του συζύγου είναι οι βασικές καθημερινές ασχολίες και ανειλημμένες υποχρεώσεις τους. Στη σημερινή κοινωνία οι ρόλοι έχουν μεν επαναπροσδιοριστεί αλλά δεν έχει αλλάξει η ρίζα της νοοτροπίας αυτής. Οι γυναίκες σύμφωνα με τις συνεντεύξεις έχουν δικαίωμα στη μόρφωση πράγμα που της δίνει και περισσότερες δυνατότητες και επιλογές σε ό,τι αφορά την αγορά εργασίας, αλλά δεν είναι κάτι που θεωρείται δεδομένο ακόμα στις αλβανικές οικογένειες και κοινωνίες. Η ισοτιμία ακόμα ανάμεσα στο ζευγάρι είναι κάτι που επαναπροσδιορίζεται πολύ αργά και σταδιακά. Πέρα από το ότι ο άνδρας ασχολείται ή τουλάχιστον γνωρίζουν πλέον οι γυναίκες ότι θα έπρεπε να ασχολείται και με την ανατροφή των παιδιών, δεν αλλάζει κάτι άλλο στην στάση και την παρουσία του μέσα στην οικογένεια. Αυτό που έχει αλλάξει είναι ότι η εξάρτηση, η

ψυχολογική και η πρακτική, της γυναίκας από τον σύζυγό της, αρχίζει και μετριάζεται. Οι γυναίκες έχουν άποψη οπότε δεν αισθάνονται ότι εξαρτώνται απόλυτα για να ακολουθούν τυφλά τον σύζυγο- αρχηγό της οικογένειας. Η ελευθερία τώρα των γυναικών σχετικά με την περιποίηση και εμφάνισή τους είναι κάτι που σίγουρα έχει αλλάξει. Παλιότερα, πριν η γυναίκα παντρευτεί η περιποίηση θεωρούνταν κάτι περιττό και προκλητικό πολλές φορές ενώ τώρα η περιποίηση είναι κάτι δεδομένο για τις περισσότερες εκτός από τις λίγες εκείνες εξαιρέσεις των ακόμα τελείως πατριαρχικών οικογενειών ή των χωριών όπου τέτοιες καταστάσεις μοιάζουν πολύ προχωρημένες ή και λάθος ακόμα στα μυαλά των ανδρών- πατέρων- αρχηγών. Η οικονομική τώρα ανεξαρτησία δεν είναι κάτι που μοιάζει να έχει θέση σε μια αλβανική οικογένεια, σε μια αλβανική κουλτούρα. Η γυναίκα ήταν και είναι αυτή που γνωρίζει τα έξοδα και τις ανάγκες του νοικοκυριού της, αυτή είναι επομένως και το άτομο που διαχειρίζεται το πώς και πού θα κατανεμηθούν τα χρήματα που οφείλει να φέρνει ο άντρας στην οικογένεια. Μιλώντας για τέτοιου είδους ισορροπίες και σχέσεις, το πολύ μεγάλο κομμάτι της ενδοοικογενειακής βίας φαίνεται να μην είναι εύκολο να συζητηθεί πολύ εύκολα από όλες τις γυναίκες που ερωτήθηκαν. Ενώ τις προηγούμενες δεκαετίες οι γυναίκες υπήρξαν συχνά θύματα της βίας μέσα στο ίδιο τους το σπίτι από τους συζύγους και τους πατέρες τους, στη σύγχρονη αλβανική οικογένεια θεωρείται πλέον κάτι μη αποδεκτό. Η γυναίκα είτε σύζυγος είτε κόρη γνωρίζει καλά ότι η χρησιμοποίηση βίας ως μέσο πειθούς και συμμόρφωσής της, είναι ένα ακραίο, εξευτελιστικό και σίγουρα κατακριτέο γεγονός το οποίο δεν έχει κανένα λόγο να αποδέχεται. Η βία που μπορεί να πάρει ποικίλες μορφές όπως συναισθηματική, ψυχολογική, λεκτική, σωματική βία, δεν είναι αποδεκτή ούτε στα πλαίσια της οικογένειας ούτε στα πλαίσια της κοινωνίας. Αυτή είναι η εξέλιξη στις νοοτροπίες και τους συναισθηματικούς αλλά και κοινωνικά αποδεκτούς κώδικες στις σύγχρονες αλβανικές κοινωνίες, αν και η εφαρμογή τους δεν φαίνεται να είναι ξεκάθαρα αποτυπωμένη στο μυαλό και την ιδιοσυγκρασία όλων των οικογενειών και σε όλους τους χώρους (χώρος του χωριού, της επαρχίας, των πόλεων, της πιο πατριαρχικής οικογένειας, της πιο σύγχρονης οικογένειας κτλ).

5.1 Σημερινές Μορφές Συγκρότησης των οικογενειών Ελλάδα- Αλβανία

Σύμφωνα με την Λ. Μαράτου- Αλιπράντη²⁶, οι μορφές των οικογενειών έχουν περάσει από διάφορες μεταμορφωτικές διαδικασίες. Θα δούμε εάν οι διαδικασίες αυτές έχουν εκσυγχρονίσει τις ελληνικές και τις αλβανικές οικογένειες και κατά συνέπεια εάν έχουν εξελιχθεί και οι γυναίκες των χωρών αυτών.

« Η ελληνική οικογένεια έχει υποστεί βασικούς μετασχηματισμούς όπως από πυρηνική οικογένεια σε εκτεταμένη, διαζευγμένη ή ανασυγκροτημένη οικογένεια, από πατριαρχική οικογένεια τείνει προς συντροφικότητα, από αυτάρκες οικονομικό σύστημα έχει γίνει καταναλωτικό οικογενειακό σύστημα και από οικογένεια γέννησης πολλών παιδιών έχει φτάσει στην υπογεννητικότητα. Όλα αυτά τα δεδομένα έχουν επιφέρει επίσης μεταβολές στην εσωτερική λειτουργία της και έχουν οδηγήσει στην ανανέωση και την αναπροσαρμογή των ρόλων που αναλαμβάνουν τα μέλη της. Η ελληνική οικογένεια δεν διαφέρει ουσιαστικά από την οικογένεια των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όμως επειδή όλες αυτές οι ραγδαίες εξελίξεις, δεν έχουν αφομοιωθεί εξίσου από όλα τα κοινωνικά στρώματα και όλα τα γεωγραφικά διαμερίσματα, γι' αυτό και συναντά κανείς στην ελληνική οικογένεια όλα σχεδόν τα οικογενειακά χαρακτηριστικά, τα παραδοσιακά και τα σύγχρονα. »²⁷

Υπάρχουν δύο βασικοί τύποι οικογένειας που συμπεριλαμβάνονται σε όλους τους τύπους των οικογενειών που θα αναφέρω σε λίγο και οι οποίοι είναι:

- η οικογένεια προσανατολισμού
- η οικογένεια αναπαραγωγής

Η πρώτη αφορά την οικογένεια στην οποία γεννιέται και μεγαλώνει κάποιος. Είναι η οικογένεια στην οποία έρχεται κατά κάποιο τρόπο λοιπόν, ενώ η οικογένεια αναπαραγωγής αφορά την οικογένεια που επιλέγει να δημιουργήσει κάποιος. Όταν ένας άνθρωπος παντρευτεί, ή δεσμευτεί τέλος πάντων με τον δικό του τρόπο απέναντι στον σύντροφό του, όταν πουν ότι θέλουν να πορευτούν μαζί ή όταν έρθει ένα ή περισσότερα παιδιά, αυτοί οι άνθρωποι δεν έρχονται στην οικογένεια αλλά την παράγουν.

---

²⁶ Λ. Μαράτου- Αλιπράντη, 'Νέες μορφές οικογένειας. Τάσεις και εξελίξεις στη σύγχρονη Ελλάδα', ΕΚΚΕ

²⁷ Μεσσήνης Σταύρος, «Οι μορφές της σύγχρονης οικογένειας και οι επιδράσεις στα μέλη τους» (Ενημέρωση και Ευαισθητοποίηση σε θέματα ειδικής αγωγής και μαθησιακών δυσκολιών)

Οι αλλαγές των κοινωνικών δεδομένων, ή ακόμα και τα δοσμένα και μεταφερμένα παραδοσιακά πρότυπα, κάνουν τους νέους ανθρώπους να οδηγούνται βάσει αυτών και έτσι δημιουργούνται διάφοροι τύποι οικογενειών, οι οποίοι είναι:

« - η παραδοσιακή πυρηνική οικογένεια, που δημιουργείται με γάμο και περιλαμβάνει γονείς και παιδιά

- η εκτεταμένη οικογένεια που αποτελείται όχι μόνο από τους γονείς και τα παιδιά αλλά και από άλλα συγγενικά πρόσωπα

- οι μονογονεϊκές οικογένειες που προκύπτουν από διαζύγιο ή χηρεία ή πρόκειται για ανύπαντρες μητέρες

- οι ανασυγκροτημένες οικογένειες που προκύπτουν μετά από διαζύγια ή περιπτώσεις χηρείας

και τέλος οι «χωλές» οικογένειες όπου οι γονείς χωρίς να είναι διαζευγμένοι δεν μένουν μαζί για διάφορους λόγους.»²⁸

Θα μπορούσαμε να πούμε πως στην Ελλάδα, συναντάμε συχνά πολλούς από τους τύπους που αναφέρθηκαν παραπάνω. Παράλληλα βέβαια παρατηρούνται και αλλοιώσεις των μορφών αυτών όπως είναι οι εξής:

Από πυρηνική οικογένεια τείνει να μαζεύει κάτω από την ίδια στέγη και παππούδες, γιαγιάδες κτλ, συχνά λόγω οικονομικών προβλημάτων αλλά πολλές φορές και λόγω του ότι οι δεσμοί των ελληνικών οικογενειών είναι τόσο ισχυροί και έτσι διαμορφωμένοι που η ανεξαρτητοποίηση γονιών και παιδιών δεν έρχεται ποτέ. Ακόμα η διαζευγμένη ή ανασυγκροτημένη οικογένεια είναι από τις μορφές που συναντούνται επίσης πάρα πολύ μια και τα διαζύγια έχουν αυξηθεί κατά πολύ και η δημιουργία νέας οικογένειας είναι ένα αρκετά συχνό φαινόμενο. Η αυτάρκης οικονομική κατάσταση του ατόμου έχει μετατραπεί σε ένα οικογενειακό καταναλωτικό σύστημα και τέλος αυτό που αφορά περισσότερο το θέμα αυτής της μελέτης είναι η πατριαρχική οικογένεια που τείνει σε σχέσεις περισσότερο συντροφικές και ανεξάρτητες από ρόλους, πρότυπα και κοινωνικά κατεστημένα. Η

---

²⁸ Μεσσήνης Σταύρος, «Οι μορφές της σύγχρονης οικογένειας και οι επιδράσεις στα μέλη τους» (Ενημέρωση και Ευαισθητοποίηση σε θέματα ειδικής αγωγής και μαθησιακών δυσκολιών)

εσωτερική λειτουργία των οικογενειών έχει αλλάξει και η σύγχρονη ελληνική οικογένεια δεν διαφέρει σε πολλά από τις οικογένειες των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτό που συμβαίνει απλά είναι ο διαφορετικός βαθμός αφομοίωσης των εξελίξεων αυτών από τα κοινωνικά στρώματα, τα γεωγραφικά διαμερίσματα, το επίπεδο μόρφωσης –εκπαίδευσης των κοινωνικών ομάδων, την ποιότητα ζωής κτλ. Ο κοινωνικός ρόλος των δύο φύλλων επαναπροσδιορίζεται, τα ζευγάρια ενώνονται ως επί των πλείστων με βάση το συναίσθημά τους και όχι την βολή ή την ασφάλειά τους και τέλος η είσοδος των γυναικών στα κοινωνικά και εσωτερικά δρώμενα μια κοινωνίας- οικογένειας έχουν συμβάλλει και αυτά με την σειρά τους στη δομή των οικογενειών αλλά και στην εικόνα της γυναίκας. Οι διαδικασίες αυτές επομένως έχουν μεταβάλλει το status, τη θέση και το ρόλο των γυναικών στην σύγχρονη ελληνική κοινωνία και το γυναικείο φύλο σαν κοινωνικό φαινόμενο έχει εξελιχθεί.

Σε αντίθεση με τις εξελίξεις όμως αυτές, οι γυναίκες στη σύγχρονη αλβανική κοινωνία έχουν μείνει περισσότερο στάσιμες αφού οι οικογένειες έχουν διατηρήσει τα περισσότερα και πιο κύρια στοιχεία τους, με αποτέλεσμα το γυναικείο φύλο εκεί να μην επαναπροσδιορίζεται με τις ίδιες ταχύτητες συγκριτικά με την Ελλάδα, μελετώντας το πάντα ως ένα κοινωνικό φαινόμενο.

Οι οικογένειες στην Αλβανία παραμένουν πατριαρχικές και η παραδοσιακή πυρηνική οικογένεια είναι το σύνηθες παράδειγμα και πρότυπο στις αλβανικές κοινωνίες. Έτσι ο ρόλος, η θέση, το status των γυναικών δεν έχει μεταβληθεί ιδιαίτερα. Η εικόνα της γυναίκας παραμένει σταθερή. Η είσοδος των γυναικών στο χώρο της εργασίας δεν έχει τέτοιες διαστάσεις ώστε να παίζει σημαντικό ρόλο στην ανεξαρτητοποίησή της. Τα κοινωνικά και οικογενειακά δρώμενα δεν βρίσκουν τις γυναίκες στην Αλβανία πρωτοστατούσες, για το λόγο αυτό ο εκσυγχρονισμός είναι πολύ πιο αργός εκεί. Οι οικογένειες σύμφωνα με τα αλβανικά πρότυπα, τα οποία όμως διατηρούνται ακέραια ακόμα, μένουν ενωμένες έως το τέλος, δεν είναι σωστό να υπάρχουν διαζύγια και εκτίθενται εάν συμβεί κάτι τέτοιο ο άντρας και η γυναίκα. Άσχετα με το αν είναι πράγματι ευτυχισμένοι στις οικογένειές τους οι άνθρωποι, θα προτιμήσουν να παραμείνουν σε μια κατάσταση παρά να την αλλάξουν. Με τις σκέψεις και τη νοοτροπία αυτή είναι δεδομένη και η καθυστέρηση της ανεξαρτητοποίησης των γυναικών, της εξέλιξης των κοινωνικών και οικογενειακών προτύπων και η βελτίωση

της ποιότητας της ζωής των ανθρώπων, αναφερόμενη όχι τόσο στα υλικά αγαθά όσο στην εσωτερική ευτυχία και ελευθερία επιλογής τους. Ακόμα η οικογένεια στην Αλβανία έχει παραμείνει μέχρι ένα βαθμό αυτάρκης οικονομικά, έχοντας ακόμα την κτηνοτροφία την βασικότερη ίσως μορφή οικονομίας μαζί με τις κατασκευές. Οι άνθρωποι δεν στηρίζονται σε ένα καταναλωτικό οικογενειακό σύστημα και τα περισσότερα από τα πράγματα που μπορούν φροντίζουν να τα φτιάχνουν ή να τα παράγουν μόνοι τους (ζώα, αυγά, γάλα, δουλειές του σπιτιού όπως βαψίματα, σοβατίσματα, ξύλινες κατασκευές κ.ά.) Το γεγονός αυτό βέβαια είναι και κάτι που τους κρατάει περισσότερο κλειστούς, χωρίς την ανάγκη του γύρω κόσμου, πράγμα που οδηγεί σε πιο κλειστές κοινωνίες και απομονωτισμό συνεπώς και σε καθυστερημένη ένταξη σε ένα σύνολο. Η συντροφικότητα και η ελευθερία στις σχέσεις, η συμβίωση και ο θεσμός του γάμου είναι πράγματα που δεν συμβαδίζουν γιατί το ορθό και πρέπει είναι τα πράγματα να λειτουργούν και λογικά σύμφωνα με τα χρηστά ήθη και έθιμα με τα οποία έχουμε εφοδιαστεί από το παρελθόν. Είναι εύκολα κατανοητός ο καθωσπρεπισμός στις αλβανικές κοινωνίες κατά την άποψή μου, και η καταπίεση είναι αναπόσπαστο και αναπόφευκτο κομμάτι του. Η υπογεννητικότητα δεν νομίζω πως έχει επηρεάσει τις αλβανικές κοινωνίες, ούτε από άποψη λογικής (οικονομικά προβλήματα) ούτε από άποψη συναισθηματικής ωριμότητας (εάν δεν είμαστε ισορροπημένο ζευγάρι δεν θα φέρουμε στον κόσμο παιδιά). Τα παιδιά έρχονται και στην πορεία θα βρεθεί τρόπος και να μεγαλώσουν. Οι περισσότερες οικογένειες που γνωρίζω και τα μέλη με τα οποία ήρθα σε επαφή για τις συνεντεύξεις έχουν τουλάχιστον 2 παιδιά και μερικές και 3 και οι κοπέλες που είναι ελεύθερες ή χωρίς παιδιά ακόμα μου επιβεβαίωσαν την νοοτροπία αυτή που υπάρχει στις πιο πολλές από τις οικογένειες.

Θα πρέπει εδώ να αναφέρουμε ξανά το γεγονός πως η ελλιπής μόρφωση και παιδεία στην Αλβανία των περασμένων γενεών καθώς επίσης και το κοινωνικό υπόβαθρο και η κουλτούρα των κοινωνικών στρωμάτων δεν βοηθά την αφομοίωση των ιδεών για εξέλιξη ούτε από την Ελλάδα ούτε από τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Μελετώντας λοιπόν τις σύγχρονες ελληνικές και αλβανικές οικογένειες βλέπουμε υπαρκτές διαφορές τόσο στη δομή και την εξέλιξη των οικογενειών όσο και των γυναικών σαν φυσικό επακόλουθο.

Διαφέρει και η μορφή της οικονομίας σε κοινωνικό και σε οικογενειακό επίπεδο, και η παιδεία των κοινωνιών, και το επίπεδο των κοινωνικών στρωμάτων αλλά κυρίως η διάθεση και η δεκτικότητα σε αλλαγές που μπορεί να είναι για κάτι καλύτερο. Η διάθεση και η δεκτικότητα βέβαια δεν μπορεί να είναι ξεχωριστές από την παιδεία και την διεύρυνση του μυαλού σε οποιαδήποτε περιοχή δεδομένων των πόρων που υπάρχουν συγκριτικά με τον πληθυσμό (δεν μιλάω για περιπτώσεις όπως η Αφρική για παράδειγμα όπου οι πόροι που διατίθενται αδυνατούν να καλύψουν τον πληθυσμό των περιοχών γιατί εκεί θα πρέπει να μιλήσουμε με άλλα δεδομένα), οπότε ίσως είναι και λίγο άδικο να το αναφέρω σαν παράγοντα ίσο με όλους τους άλλους.

Παρόλα αυτά, τελειώνοντας μπορούμε να συμπεράνουμε πως οι μεν ελληνικές οικογένειες του σύγχρονου κόσμου εξοικειώνονται ευκολότερα από τις αλβανικές στην εξέλιξη που επιφέρει ο χρόνος και ο συγχρονισμός με τις χώρες και τις κουλτούρες των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του δυτικού κόσμου.

Ένας ακόμα παράγοντας της δυσκολίας της αφομοίωσης ορισμένων κοινωνικών ομάδων, ή και ανθρώπων ξεχωριστά είναι ο ρατσισμός. Η ξενοφοβία των ανθρώπων αλλά κυρίως:

- η ελλιπής μόρφωση/ παιδεία
- μη αποδοχή της διαφορετικότητας
- πνευματική ένδεια
- πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα (αποπροσανατολισμός της κοινής γνώμης, προβοκάτσια, έλεγχος και προσπάθεια αποσιώπησης του πλήθους)
- εθνικισμός- σοβινισμός
- πόλεμοι / ιμπεριαλιστικές τάσεις
- μισαλλοδοξία (θρησκευτική, πολιτική, εθνική)

Παρόλα αυτά πρέπει να τονίσω εδώ πως τα κρατικά συμφέροντα και οι κυβερνήσεις ίσως έχουν αρκετούς λόγους να μην επιθυμούν την ενοποίηση Ελλήνων και Αλβανών, όπως και οποιονδήποτε άλλων ομάδων, πράγμα που τους διευκολύνει στο να ελέγχουν καλύτερα τις ομάδες των ανθρώπων υπογραμμίζοντας όχι τα στοιχεία που τους ενώνουν αλλά αυτά που τους χωρίζουν. Ο μη ενωμένος κόσμος, ο κόσμος

που μάχεται και εχθρεύεται τους υπολοίπους είναι πολύ πιο ανίσχυρος από αυτόν ξέρει και πολλαπλασιάζει τη δύναμή του και γίνεται απειλή για τα συμφέροντα των λίγων.

ΣΥΝΟΨΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ

Αναλύοντας τις συνεντεύξεις των ερωτηθέντων γυναικών συμπεραίνουμε ότι οι νεαρές ηλικιακά γυναίκες της Αλβανίας δεν ζουν στις τότε πατριαρχικές πραγματικότητες αλλά έχουν διευρύνει τους ορίζοντές τους. Μπορεί να μην κατέχουν πολλές από αυτές υψηλόβαθμες θέσεις εργασίας αλλά είναι σε θέση να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους και να υψώσουν ανάστημα αν χρειαστεί. Έχουν προσωπική ελευθερία να επιλέγουν οι ίδιες για την εμφάνιση και τις ανάγκες τους και προσπαθούν να μεταφέρουν το αίσθημα των υποχρεώσεων και στο αντίθετο φύλο όσον αφορά τα θέματα του σπιτιού αλλά και της ανατροφής των παιδιών. Οικονομική ανεξαρτησία φαίνεται να μην υπάρχει, ενώ το ζήτημα της βίας βρίσκει τις περισσότερες σύμφωνες ότι πρόκειται για μη αποδεκτή συμπεριφορά και κατακρίνεται. Η ισοτιμία είναι κάτι που κάθε ζευγάρι το ορίζει διαφορετικά και είναι απαραίτητο από την πλειονότητα να μεν των ερωτηθέντων γυναικών αλλά δεν απαιτείται στον ίδιο βαθμό από όλες. Οι παλιότερες γενιές κουβαλούν αναμνήσεις και κοινωνικές συμπεριφορές του παρελθόντος που διαφέρουν από τις νεότερες γενιές. Τα συμπεράσματα κλείνουν με μια αναφορά και σύντομη ανάλυση των σημερινών μορφών συγκρότησης οικογενειών στην Ελλάδα και την Αλβανία, που αφήνουν να φανεί η κοινωνική ταυτότητα κάθε χώρας όπως διαμορφώνεται από τις μνήμες, από το σήμερα και από τις επιδιώξεις της μελλοντικά.

Κεφάλαιο 6.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μέσα από τις συνεντεύξεις των αλβανίδων γυναικών που ερωτήθηκαν για ορισμένα βασικά στοιχεία των κοινωνιών τους και των συνθηκών μέσα σε αυτές -οικονομικών και κοινωνικών- βγαίνουν πολλά συμπεράσματα σε πολλαπλούς τομείς της ζωής τους. Ταυτόχρονα βγαίνουν και συμπεράσματα συγκριτικά με την θέση των ελληνίδων γυναικών στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία. Μέσα από τις συνεντεύξεις που έγιναν αλλά και από την συζήτηση με τις γυναίκες αυτές, αυτό που συμπέρανα είναι πως θεωρητικά υπάρχει η διάθεση για εξέλιξη σε ό,τι αφορά την επαγγελματική ανέλιξη, την οικονομική ανεξαρτησία, την προσωπική κι εσωτερική ελευθερία, την κατάδειξη την βίας οποιασδήποτε μορφής μα ακόμα υπάρχει δρόμος από τη θεωρία για να περάσουμε στην εφαρμογή και την πράξη. Τα δυτικά πρότυπα και ο δυτικός τρόπος ζωής και σκέψης έχουν αναμφίβολα επηρεάσει και τις πιο πατροπαράδοτες και πατριαρχικές μορφές οικογενειακής συγκρότησης στην αλβανική κοινωνία και η επιρροή αυτή έχει ακολουθήσει και τους μετανάστες που έχουν καταφύγει στην Ελλάδα. Έτσι, ναι μεν οι γυναίκες στην Αλβανία διεκδικούν περισσότερα δικαιώματα αλλά μοιάζει πιο εύκολο κάτι τέτοιο να το διεκδικήσουν σε "ουδέτερα" χώματα όπως η Ελλάδα ή οποιαδήποτε άλλη χώρα. Η ουδετερότητα θα λέγαμε αυτή καθιστά το αίσθημα του ανήκειν αναγκαίο στις γυναίκες και κατ' επέκταση γίνεται ανάγκη και η ύπαρξη των ευκαιριών και της ισοτιμίας που υπάρχει στο γύρω περιβάλλον. Οι ευκαιρίες λοιπόν που δίνονται αλλά και που διεκδικεί η σύγχρονη ελληνίδα στην ιδιωτική αλλά και δημόσια σφαίρα προκαλούν μια αλυσιδωτή αντίδραση η οποία "ακουμπά" και τις μετανάστριες γυναίκες στην Ελλάδα και συγκεκριμένα αυτές που μελετάμε, τις αλβανίδες. Η διαμόρφωση της θέσης και του ρόλου της ελληνίδας γυναίκας διαμορφώνει και αυτόν της αλβανίδας μετανάστριας. Σκεπτόμενη το πρώτο κομμάτι της εργασίας που αναφέρεται στην έννοια της πατριαρχίας, στη θέση των γυναικών ανά τον κόσμο, την θέση των ελληνίδων γυναικών συγκεκριμένα, και την εξέλιξή τους θα μπορούσαμε ως συμπέρασμα όλων αυτών να πούμε πως η σύγχρονη γυναίκα στην Ελλάδα απαιτεί στην πλειονότητα του πληθυσμού να αντιμετωπίζεται ισάξια με τον άνδρα, να έχει ίσες ευκαιρίες στο χώρο και την αγορά εργασίας, ελευθερία στις προσωπικές της επιλογές και επιδιώξεις, τον πρώτο και κύριο –συχνά και τελευταίο λόγο- πάνω στην πορεία που διαλέγει για την ζωή της. Δεν υπάρχουν πλέον συγκεκριμένα πρότυπα και κατηγορίες γυναικών, μια και η κάθε μία ορίζει αυτόνομα τον εαυτό της. Άλλες ελληνίδες γυναίκες τις ευχαριστεί η επαγγελματική καταξίωση, άλλες η δημιουργία οικογένειας, άλλες το κυνήγι των ονείρων τους, η

ανάγκη αναζήτησης της δικής τους αλήθειας και ευτυχίας. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια είναι αδύνατο να μην εμφανισθούν τα “συμπτώματα” αυτά της γυναικείας χειραφέτησης και σε άλλες πληθυσμιακές ομάδες γυναικών πέραν των ελληνίδων. Όπως οι ελληνίδες πήραν τις ιδέες και δανείστηκαν μερικές νοοτροπίες από άλλες γυναίκες των ευρωπαϊκών χωρών και των κοινωνικών μοντέλων τους, όπως είναι η Γαλλία – μοντέλο των Ηπειρωτικών Ευρωπαϊκών χωρών- , η Ισπανία – μοντέλο Μεσογειακών χωρών- , η Ολλανδία, η Σουηδία, η Δανία – μοντέλο των Βορείων χωρών-²⁹ κ.ά έτσι δανείζονται και τώρα οι γυναίκες που έρχονται σε οποιαδήποτε χώρα υποδοχής, τις ιδέες και συμπεριφορές των εκάστοτε γηγενών γυναικών. Μέσα από αυτή την διαδικασία έχουν αρχίσει να αντλούν εικόνες και πληροφορίες και οι αλβανίδες γυναίκες που έχουν έρθει στην Ελλάδα. Η έντονα πατριαρχική οικογένεια που υπήρχε στις αλβανικές περιοχές, έχει αρχίσει να είναι περισσότερο ελεγχόμενη χωρίς όμως αυτό να σημαίνει πως συναντώνται συχνά τέτοιες περιπτώσεις αλβανικών οικογενειών. Η ιδεολογία από γενιά σε γενιά που επικρατούσε στην Αλβανία, της γυναίκας να είναι κάτω από την επιρροή και την κυριαρχία του άντρα, υπάρχει ακόμα. Έτσι ναι μεν οι αλβανίδες γυναίκες έχουν το δικαίωμα στη μόρφωση, την ισοτιμία σε ευκαιρίες σε εργασιακό επίπεδο, την ελευθερία στην προσωπική τους εμφάνιση και τις επιλογές τους , μα είναι λίγος ο αριθμός των γυναικών που πράγματι έχει λάβει μια ανώτερη εκπαίδευση, που έχει μια ισάξια με τους άνδρες δουλειά και που μέσα στο σπίτι της δεν λειτουργεί αποκλειστικά και μόνο σαν υπεύθυνη του οίκου και της ανατροφής των παιδιών. Πρέπει εδώ να επισημάνουμε πως και οι πλειοψηφία των ανδρών που έχει έρθει από την Αλβανία, δεν κατέχει υψηλόβαθμες θέσεις στην αγορά εργασίας, δεν έχει ανώτερη μόρφωση από αυτή της γυναίκας αλβανίδας απλά έχει σίγουρα το πάνω χέρι μέσα στην σχέση τους όντας άνδρας. Με αυτή την σημείωση γίνεται φανερό πως το επίπεδο ζωής, μόρφωσης και ποιοτικής απασχόλησης είναι αρκετά χαμηλό στην Αλβανία γι’αυτό και οι άνθρωποι που μεταναστεύουν από αυτή, κουβαλάνε αυτή την πραγματικότητα μαζί τους. Εφόσον λοιπόν αυτή είναι η νόρμα των αλβανικών οικογενειών είναι αναμενόμενο τα κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά των κοινωνιών και των ομάδων που δημιουργούν να τα διατρέχει κάποια μετριότητα. Δεν παύει να είναι ένα πρώτο βήμα η ανάγκη για αλλαγή και η εξέλιξη του νου για περισσότερα δικαιώματα, για

---

²⁹ επικρατούντα Κοινωνικά Μοντέλα στην Ευρώπη: πώς επηρεάζουν τις Συνθήκες Ανάπτυξης και την Αγορά Εργασίας <http://indeepanalysis.gr/?q=node/1363>

περισσότερη ελευθερία, για μια καλύτερη ποιότητα ζωής σε οικονομικά, κοινωνικά και προσωπικά πλαίσια. Μπορεί να είναι ακόμα υπό διαπραγματεύσεις η σχέση άνδρα- γυναικάς, συζύγων, πατέρα- κόρης, κτλ στις αλβανικές οικογένειες, αλλά ένα σημαντικότατο πεδίο που είναι αυτό της ύπαρξης ή μη βίας έχει αρχίσει να αποσαφηνίζεται. Δεν είναι αποδεκτή από ένα αρκετά μεγάλο τμήμα των γυναικών. Δεν είναι αποδεκτή ούτε από τις περισσότερες τουλάχιστον γυναίκες μα ούτε και από τις κοινωνίες τις ίδιες. Ενώ ήταν κάτι που υπήρχε στην Αλβανία και θεωρούνταν και φυσιολογικό όταν κρινόταν απαραίτητο με ‘δεν ξέρω πια κριτήρια’ έχει αρχίσει να γίνεται ένα με τη φύση και το μυαλό των γυναικών τουλάχιστον ότι είναι κάτι μη φυσιολογικό, μη απαραίτητο, μη κανονικό. Σε περιοχές της Αλβανίας πιστεύω ότι ακόμα συμβαίνει, αλλά στην σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα είναι σίγουρα κάτι που από το ευρύτερο περιβάλλον κατηγορείται και επισημαίνεται συνεχώς το πώς μπορεί να ειπωθεί, καταδειχθεί, τιμωρηθεί. Η Αλβανία είναι μια χώρα με βαθιά πατριαρχικές δομές που είναι ιδιαίτερα δύσκολο να τις καταρρίψει αφενός γιατί η διατήρηση του αγροτικού χαρακτήρα στην οικονομία της χώρας συνέβαλλε στη διατήρηση ενός παραδοσιακού τρόπου ζωής και αφετέρου γιατί ακόμα και μετά το τέλος του β’ παγκοσμίου πολέμου με την κατοχύρωση της ισότητας των δύο φύλων αλλά και με την διακυβέρνηση του Χότζα, η Αλβανία εξελίχθηκε σε ένα κράτος απομονωμένο από τον κόσμο. Η παραδοσιακή υπεροχή των αντρών έναντι των γυναικών οδήγησε ακόμη και σε ακρότητες. Στη βόρεια Αλβανία προκειμένου να παραμείνει η πατριαρχική εξουσία, όταν η οικογένεια δεν είχε αρσενικούς απογόνους όρκιζαν το μεγαλύτερο κορίτσι να ζήσει ως άνδρας προκειμένου να διατηρήσει το όνομα και την ύπαρξη ενός τουλάχιστον αρσενικού στην οικογένεια. Η ακρότητα των συμπεριφορών αυτών και η βαρβαρότητα με την οποία αντιμετωπίστηκε η ανθρώπινη φύση και προσωπικότητα υποδηλώνει τον βαθύ διχασμό των αλβανικών κοινωνιών ανάμεσα αφενός στην φυσιολογική αγάπη για την παράδοση αλλά αφετέρου στον απομονωτισμό, το σκοταδισμό από την αυστηρή ταύτιση με το παρελθόν και τη διατήρηση αρχών και ηθών που με το πέρασμα του χρόνου θα ήταν φυσιολογικό να έχουν ξεπεραστεί.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΑ

Τα συμπεράσματα στα οποία καταλήγω είναι η αναμενόμενη αλληλεπίδραση γηγενών και αλβανών γυναικών καθώς και ο δανεισμός της νοοτροπίας και συμπεριφοράς του περιβάλλοντος υποδοχής από τις δεύτερες. Μπορεί να μην κατέχουν ακόμα ίδιο βαθμό ελευθεριών, μόρφωσης, δικαιωμάτων στην αγορά εργασίας, και η κοινωνική τους ταυτότητα να μην είναι πλήρως καθορισμένη από τις ίδιες, όμως στην Ελλάδα οι γυναίκες που έχουν μεταναστεύσει από την γείτονα χώρα διεκδικούν σταδιακά το δικαίωμα να ορίζουν οι ίδιες τον εαυτό τους. Παράλληλα πρέπει να τονίσω πως ακόμα και ο γηγενής πληθυσμός των γυναικών αδυνατεί να ορίσει πολλές φορές το σύνολό του και ξεφεύγει σε ακρότητες. Είτε η πλήρης αδιαφορία για τα κοινωνικά στερεότυπα και η μάχη για την προσωπική ατομική όμως κατάκτηση, είτε η υποταγή και η αλαλία στις ανισότητες που υφίσταται, αποτελούν άκρα που πιθανόν μόνο ισορροπία να μην επιφέρουν. Παρόλη όμως τη διαπίστωση και το σχόλιο αυτό, η ελληνίδα γυναίκα παραμένει σε ευνοϊκότερη θέση από ότι η αλβανίδα και στην χώρα της και στην Ελλάδα επίσης. Η συνύπαρξη και όχι η ομογενοποίηση των δύο αυτών γυναικείων πληθυσμιακών ομάδων θεωρώ πως επιφέρει θετικές αλλαγές και στις δύο αρκεί η καθεμιά να ξέρει την προέλευση και την ταυτότητά της, ξεχωρίζοντας ποια κοινωνικά στοιχεία που την χαρακτηρίζουν πρέπει να κρατήσει και ποια να διώξει. Τέλος, τα ανθρώπινα δικαιώματα θα έπρεπε να είναι δεδομένα και αδιαπραγμάτευτα και για τις δύο και η οποιαδήποτε μορφή καταπάτησής τους να μην υπάρχει φόβος να ειπωθεί και καταδικαστεί τόσο σε κοινωνικό όσο και προσωπικό επίπεδο. Η βοήθεια προς τις γυναίκες που -ακόμα και στην σύγχρονη κοινωνία που ζούμε- έχουν μείνει λίγο πίσω θα έπρεπε να δίνετε απλόχερα να μην αδιαφορεί ούτε το κράτος ούτε ο καθένας ατομικά. Ακόμα και στο θέμα της ισότητας των δύο φύλων, η ανισότητα αυτών που το διεκδικούν είναι υπαρκτή οπότε η πρώτη άμβλυνση του προβλήματος είναι να μικρύνει η διχάλα αυτή. Η πατριαρχικές κοινωνικές δομές της Αλβανικής συνείδησης είναι δύσκολο να εξαλειφθούν, όμως η φυγή από τον τόπο που παράχθηκαν σε ένα τόπο που τουλάχιστον ιστορικά έχει παράγει πολιτισμό και δημοκρατικές αντιλήψεις δίνει τη δυνατότητα επαναπροσδιορισμού και των δύο. Οι μεν έχουν ριζώσει σε παραδόσεις παρωχημένες, οι δε έχουν επαναπαυτεί σε μια ελευθερία του παρελθόντος χωρίς να τους χαρακτηρίζει πια.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Χρ. Αθανασιάδου, Γ. Μιμίκου, Στ. Πετροπούλου

(Οι Συνθήκες της Γυναικείας Απασχόλησης στην Ελλάδα: 1980- 2000)

ΚΕΘΙ Αθήνα Μάιος 2001

Λ. Μαράτου- Αλιπράντη, 'Νέες μορφές οικογένειας. Τάσεις και εξελίξεις στη σύγχρονη Ελλάδα', ΕΚΚΕ

Δρ. Λ .Μαράτου-Αλιπράντη, Διευθύντρια Ερευνών Ε.Κ.Κ.Ε (Η Γυναικεία Μετανάστευση στην Ελλάδα, Τα ευρήματα της πανελλήνιας έρευνας του Κ.Ε.Θ.Ι)

Αθήνα Ιούνιος 2007

Ντίνα Βαΐου (Ταυτότητες- Ετερότητες Γυναίκες στην πόλη)

Ανουράντα Γκάντι (Φιλοσοφικά Ρεύματα στο Φεμινιστικό Κίνημα)

Δουλκέρη Τέσσα, (Η Συμμετοχή της Ελληνίδας στην Οικογένεια και στην Εργασία) 1986

Τζένη Καβουνίδη (Κοινωνικό Φύλο και Μετανάστευση)

Ανθολόγιο Θεωρητικά Διλήμματα και Κοινωνική Πραγματικότητα, Κεφάλαιο 4, ΕΑΠ , Πάτρα, 2008

Κωνσταντίνος Π. Καλοφωλιάς, Το Μεταναστευτικό Ζήτημα στη Μεσόγειο (Ισπανία - Ιταλία - Ελλάδα). Αθήνα 2011

Σωκράτης Μ. Κονιόρδος, Επιμέλεια Έκδοσης Ανθολογίου

(Όψεις της Σύγχρονης Ελληνικής και Ευρωπαϊκής Κοινωνίας)

συγγραφή: Μ. Αλεξάκης, Α. Αφουξενίδης, Χ. Καρακιουλάφη,

Α. Γ. Παπαδόπουλος, Β. Ρουδομέτωφ, Α. Φερόνας

ΕΑΠ Πάτρα 2008

**Αλεξάνδρα Κορωναίου, Επιστημονική Υπεύθυνη,
(Ο Ρόλος των Πατέρων στην Εξισορρόπηση της Επαγγελματικής και
Οικογενειακής- Προσωπικής Ζωής)
ΚΕΘΙ, Αθήνα Μάρτιος 2007**

**Σταύρος Μεσσήνης (Οι Μορφές της Σύγχρονης Οικογένειας και οι Επιδράσεις
στα Μέλη τους)
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων**

**Μουρίκη Α. (Πολιτικές Προτεραιότητας και σημαντικά ζητήματα που
αναδύονται σε σχέση με τη συμφιλίωση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής,
2006)
Αθήνα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ)**

**Απόστολος Παπαδόπουλος (Η Ανάπτυξη σε μια Πολυλειτουργική Ύπαιθρο)
Αθήνα Απρίλιος 2004**

**Απόστολος Παπαδόπουλος (Η Συζήτηση σχετικά με το Κοινωνικό Φύλο και την
Κοινωνική Τάξη) Ανθολόγιο Α. Κεφάλαιο 3
ΕΑΠ, Πάτρα 2008**

**Όλγα Σεβαστίδου (Φύλο και Μετανάστευση)
Μετανάστριες από την Ανατολική Ευρώπη
(Προσεγγίζοντας τη γυναικεία μετανάστευση μέσα από το λόγο των ίδιων των
μεταναστριών)**

**Δρ. Ασπασία Τσαούση, Κοινωνιολογία των Έμφυλων Σχέσεων Πανεπιστήμιο
Αθηνών / Τμήμα Μ.Ι.Θ.Ε, 2006**

Veronica Beechey (On Patriarchy, 1979)

μεταφραση κειμενου: **Ντινα Βαιου, Ζωη Γεωργιου, Μαρία Στρατηγάκη**
1980

Thomas Bottomore, “Elites and Society” 1964

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Athens Voice “ Μπούρκες και Μαντίλες” Τεύχος 343, 20/04/2011

Η Καθημερινή. "Ξένοι εκτός ΕΕ το 7% των πολιτών σε Ελλάδα, Κύπρο, Ισπανία και Αυστρία" 2013-07-17

Μαθητική Πέννα (μαθητική ηλεκτρονική εφημερίδα)

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>
- επιστημονική περιοδική έκδοση Archive, (γυναίκες- δουλεία- δημοκρατία στην αρχαιοελληνική κοινωνία) Σεπτέμβριος 2014
<http://www.archive.gr/news.php?readmore=25>
- <http://indeepanalysis.gr/?q=node/1363>
- <http://www.isotita.gr/index.php/docs/c2>
Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων
- http://extras.ha.uth.gr/g-m/ln1/paper_s.asp
- http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9C%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C_%CE%B6%CE%AE%CF%84%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1#cite_note-2
- <https://sites.google.com/site/stmessinis/ArxikiSelida/morphes-synchrones-oikogeneias>
- www.vlioras.gr/Philologia/Composition/Woman_Equality.htm
- http://5genikolykeio-agriniou.blogspot.gr/2013/03/blog-post_1392.html
- <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C109/67/540,1953>
Ψηφιακό Σχολείο, Διαδραστικά Σχολικά Βιβλία, Κεφάλαιο 4 (Η Σύγχρονη Ελληνική Οικογένεια. Μορφές Προβλήματα και Προοπτικές)

Πίνακας 1.1

(Οι καλύτεροι και οι χειρότεροι όσον αφορά την ισότητα των φύλων)

Κεφάλαιο 1, Υποενότητα 1.2.3 σελίδα: 15

Πηγή: www.vlioras.gr/Philologia/Composition/Woman_Equality.htm

Πίνακας 3.1

(Μετανάστες στην Ελλάδα)

Κεφάλαιο 3, Υποενότητα 3.1 σελίδα: 23

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας - το διάγραμμα είναι από το βιβλίο "Το Μεταναστευτικό Ζήτημα στη Μεσόγειο (Ισπανία - Ιταλία - Ελλάδα)" σελ. 33.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

- Ποια η θέση και τα δικαιώματα της γυναίκας, σχετικά με την αγορά εργασίας, στα πλαίσια της αλβανικής κοινωνίας;
- Μέσα σε μια οικογένεια υπάρχει ισοτιμία μεταξύ του ζευγαριού; Ποιος ο ρόλος του άνδρα και ποιος της γυναίκας μέσα σε αυτή.
- Η γυναίκα έχει ελευθερία επιλογής σχετικά με την προσωπική της περιποίηση/ εμφάνιση;
- Παρατηρούνται περιπτώσεις οικονομικής ανεξαρτησίας μεταξύ των ζευγαριών σε κάποιο ποσοστό των αλβανικών οικογενειών;
- Υφίσταται ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών στις σύγχρονες αλβανικές οικογένειες; Εάν ναι, κατά πόσο αυτό θεωρείται προσωπικά (από πλευράς των γυναικών) και κοινωνικά αποδεκτό;